

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ
ΘΗΡΑ

ΡΗΤΡΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

COPYRIGHT απεικονιζόμενων αρχαίων και φωτογραφιών: Ο παρών αφιερωματικός τόμος περιέχει φωτογραφίες μνημείων και εκθεμάτων από τον αρχαιολογικό χώρο του Ακρωτηρίου Θήρας και το Μουσείο Προϊστορικής Θήρας, αρμοδιότητας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, καθώς και από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα (copyright) επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (Ν. 3028/2002). Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού παραμένει αποκλειστικά αρμόδιο για την παραχώρηση νέας άδειας χρήσης των φωτογραφιών σε οποιονδήποτε τρίτο.

© κειμένων: Χρίστος Ντούμας

© έκδοσης: Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση, 2016.

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση, αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή των κειμένων και των φωτογραφιών του παρόντος αφιερωματικού τόμου (ν. 2121/1993).

ISBN 978-618-82150-1-6

ΧΡΙΣΤΟΣ Γ. ΝΤΟΥΜΑΣ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ
Θ Η Ρ Α

Κοινωφελές Ίδρυμα
Ιωάννη Σ. Λάτση

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρόλογος της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού ✦ 11

Πρόλογος της Μαριάννας Ι. Λάτση ✦ 13

Πρόλογος του συγγραφέα ✦ 15

ΜΕΡΟΣ Α' ✦ Η ΠΟΛΗ ΣΤΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙ

Εισαγωγή ✦ 17

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ✦ 18

Η ιστορία του οικισμού

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ✦ 21

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ (Πρωτοκυκλαδική περίοδος: 3η χιλιετία π.Χ.) ✦ 25

Η ΜΕΣΟΚΥΚΛΑΔΙΚΗ ΠΟΛΗ (2000-1650 π.Χ.) ✦ 26

Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΚΜΗ ΤΗΣ (περ. 1650-1615 π.Χ.) ✦ 30

Δημόσια οικοδομήματα

ΞΕΣΤΗ 3 ✦ 34

ΞΕΣΤΗ 4 ✦ 42

Ιδιωτικά σπίτια

ΔΥΤΙΚΗ ΟΙΚΙΑ ✦ 43

ΟΙΚΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ✦ 48

ΚΤΗΡΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ Δ ✦ 54

ΚΤΗΡΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ Β ✦ 72

ΚΤΗΡΙΟ Γ ✦ 79

Κτήρια ειδικής χρήσης

ΑΠΟΘΗΚΗ ΠΙΘΩΝ ✦ 80

ΔΩΜΑΤΙΟ Δ16 ✦ 85

ΜΕΡΟΣ Β' ✦ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗΣ ΘΗΡΑΣ

Το κτήριο και η ιστορία του ✦ 93

Η φιλοσοφία της έκθεσης ✦ 98

Η έκθεση ✦ 100

Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ✦ 100

ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ✦ 112

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΚΜΗ ΤΟΥ ✦ 132

ΜΕΡΟΣ Γ' ✦ ΤΟ ΕΙΚΟΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗΣ ΘΗΡΑΣ

✦ 213

Υστεροκυκλαδική Ι περίοδος (1650-1600 π.Χ.) ✦ 232

Τοιχογραφίες ✦ 256

Δυτική Οικία ✦ 258

Ξεστή 3 ✦ 300

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ✦ 321

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ✦ 323

Η ΘΗΡΑ, ΤΟ ΝΟΤΙΟΤΕΡΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ, εποικείται την 5η χιλιετία π.Χ., αποτελώντας έκτοτε ένα από τα σπουδαιότερα κέντρα του αιγαιακού πολιτισμού, μέχρι τη δύση του 17ου αι. π.Χ., όταν μια κατακλυσμιαία ηφαιστειακή έκρηξη αφανίζει κάθε ίχνος ζωής και την κατακερματίζει στα νησιά που περιβάλλουν σήμερα τη μοναδική καλντέρα της.

Προφυλαγμένο κάτω από ένα παχύ στρώμα ηφαιστειακής τέφρας, το παλαιοέδαφος, στο οποίο έδρασαν οι προϊστορικοί της κάτοικοι, διασώζει σε εξαιρετική κατάσταση τον πλούτο της προϊστορικής Θήρας, ο οποίος αποκαλύπτεται κατεξοχήν στη θέση Ακρωτήρι.

Οι έρευνες των πενήντα πλέον ετών στο Ακρωτήρι από τον Σπυρίδωνα Μαρινάτο και τον Χρίστο Ντούμα έφεραν στο φως τμήμα μιας πόλης που μαρτυρεί τον λαμπρό πολιτισμό της προϊστορικής Θήρας και διαφωτίζει, μέσα από την πληθώρα και την ποικιλία των ευρημάτων, με έναν μοναδικό τρόπο την καθημερινή ζωή σε μια πόλη της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Ανάμεσά τους οι πολυάριθμες αριστουργηματικές τοιχογραφικές συνθέσεις, σπουδαία μνημεία της μεγάλης αιγαιακής ζωγραφικής, που καθιστούν την προϊστορική πόλη στο Ακρωτήρι μοναδική.

Σήμερα, το ανασκαμμένο τμήμα της πόλης, πλήρως προστατευμένο κάτω από ένα σύγχρονο βιοκλιματικό στέγαστρο, αποτελεί έναν άριστα διαμορφωμένο επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, ενώ μια αντιπροσωπευτική επιλογή από τα κινητά ευρήματα που έχουν φέρει στο φως οι ανασκαφές στην πόλη εκτίθεται στο Μουσείο Προϊστορικής Θήρας. Πόλος έλξης και τα δύο χιλιάδων επισκεπτών ετησίως, φανερώνουν τη διαρκή μέριμνα των ανασκαφών και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη ενός από τα σπουδαιότερα μνημειακά σύνολα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το φετινό λεύκωμα της σειράς με τίτλο *Προϊστορική Θήρα* παρουσιάζει την προϊστορική πόλη του Ακρωτηρίου, το Μουσείο Προϊστορικής Θήρας, αλλά και μοναδικά ή αντιπροσωπευτικά ευρήματα που δεν εκτίθενται ακόμη. Έτσι προστίθεται ένα ακόμη εκδοτικό έργο στη σειρά «Ο Κύκλος των Μουσείων» του Κοινωφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση, όπου συνδυάζονται η υψηλή αισθητική και η επιστημονική τεκμηρίωση, και στο οποίο ο συγγραφέας καθηγητής Χρίστος Ντούμας, διευθυντής των Ανασκαφών Ακρωτηρίου, κοινωνεί στους αναγνώστες τον πολιτισμό του λαμπρού προϊστορικού αιγαιακού κέντρου μέσα από τα πλέον πρόσφατα πορίσματα της έρευνας στο Ακρωτήρι.

ΛΥΔΙΑ ΚΟΝΙΟΡΔΟΥ
Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΤΟ ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΛΑΤΣΗ περιβάλλει με ξεχωριστή επιμέλεια και φροντίδα την εκδοτική σειρά «Ο Κύκλος των Μουσείων», την οποία ετησίως χρηματοδοτεί και η οποία ήδη αριθμεί δεκαοκτώ τόμους. Για το Ίδρυμά μας κάθε νέα έκδοση αποτελεί ένα μήνυμα πολιτισμού, καθώς με τη γνώση που συμπυκνώνει και την ομορφιά της τέχνης που αναδίδει από τις σελίδες της, μεταφέρει σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου την καθημερινή ζωή, το πνεύμα, το ήθος και τις αξίες που γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν σε τούτη τη γωνιά της Μεσογείου.

Η Θήρα αποτελεί έναν τόπο που προσελκύει και θα συνεχίσει να προσελκύει το ενδιαφέρον όλης της οικουμένης. Η εκκωφαντική ομορφιά του ηφαιστειογενούς τοπίου της είναι η προφανής αιτία. Ωστόσο, το παγκοσμίου βεληνεκούς πολιτιστικό της απόθεμα θα αποτελεί διαχρονικά πόλο έλξης για τους μνημένους λάτρεις της ιστορίας ενός πολιτισμού που άνθησε και παρέμεινε σιωπηλός ανά τους αιώνες, μέχρι να ξεκινήσει το αποκαλυπτικό ανασκαφικό έργο.

Ο συγγραφέας του τόμου *Προϊστορική Θήρα* κ. Χρίστος Ντούμας, ένας πραγματικός φιλόσοφος της επιστήμης της Αρχαιολογίας, την οποία πιστά υπηρετεί εδώ και δεκαετίες, μας μεταφέρει σε μια νησιωτική κοινωνία που άκμασε στις Κυκλάδες πριν από 4.000 χρόνια. Με τρόπο γλαφυρό περιγράφει τις δραστηριότητες των κατοίκων της, οι οποίοι με τη ναυτιλία και το θαλάσσιο εμπόριο κατέστησαν το Ακρωτήρι σημαντικό λιμάνι και πλούσιο αστικό κέντρο του προϊστορικού Αιγαίου. Οι εμπορικές συναλλαγές των Θηραίων θαλασσοπόρων με τη Μεσόγειο και τον κόσμο της Ανατολής απέφεραν μεγάλο πλούτο, που λάμπρυνε την πόλη του Ακρωτηρίου με μνημειώδη δημόσια και ιδιωτικά οικοδομήματα και συνέβαλε στην άνθηση μιας παραστατικής τέχνης με επίκεντρο τον άνθρωπο και το περιβάλλον του. Εκείνο δε που καθιστά το Ακρωτήρι μοναδικό στον κόσμο, είναι οι τοιχογραφίες του. Για το λόγο αυτόν, ο αναγνώστης του τόμου *Προϊστορική Θήρα* έχει ένα μοναδικό προνόμιο, καθώς παρουσιάζονται στις σελίδες του, για πρώτη φορά, αποκατεστημένα έργα, τοιχογραφίες και κεραμική που δεν εκτίθενται στο μουσείο.

Η αποδοχή του κ. Ντούμα να αναλάβει τη συγγραφή του τόμου αποτελεί από μόνη της ένα γεγονός και τον ευχαριστώ ιδιαίτερος για την τιμή προς το Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση. Πολύτιμη και καθοριστική, όπως πάντα, υπήρξε η συμβολή όλων των εμπλεκόμενων Υπηρεσιών, κεντρικών και περιφερειακών, του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και τους ευχαριστώ θερμά. Οι ευχαριστίες μου οφείλουν να ξεκινούν και να τελειώνουν στους πολύτιμους και διαχρονικούς συντελεστές δημιουργίας αυτής της εκδοτικής σειράς.

MARIANNA I. ΛΑΤΣΗ

ΤΟ 2016 ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗΚΕ ΜΙΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ από την έναρξη των ανασκαφικών εργασιών στο Ακρωτήρι της Θήρας. Πραγματικά είναι ευτυχής συγκυρία που το Κοινωνικό Φελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση αποφάσισε την έκδοση ειδικού τόμου για την προϊστορική πόλη που ήλθε στο φως εκεί και για το Μουσείο Προϊστορικής Θήρας, όπου εκτίθεται μια επιλογή από τα άφθονα ευρήματα του χώρου.

Ως γνωστόν, ο ανασκαφέας Σπυρίδων Μαρινάτος έθεσε την όλη επιχείρηση υπό την αιγίδα της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, η οποία είχε την ευθύνη διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου μέχρι την παράδοσή του στην πολιτεία. Η Εταιρεία παραμένει υπεύθυνη για την συντήρηση των μνημείων και των πάσης φύσεως ευρημάτων.

Χάρη στις εργασίες που έγιναν τόσο στον αρχαιολογικό χώρο όσο και στα επί τόπου εργαστήρια συντήρησης κατά τις πέντε αυτές δεκαετίες, σήμερα είναι δυνατή η σκιαγράφηση της ιστορίας του προϊστορικού οικισμού και της σταδιακής του ανάπτυξης, αλλά και η διαμόρφωση μιας εικόνας για την πρόοδο της κοινωνίας που έζησε εκεί.

Εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες μου στην Διοίκηση του Κοινωνικού Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση για την πρόσκληση να αναλάβω την συγγραφή του παρόντος τόμου και να μοιραστώ με τους αναγνώστες του μερικούς από τους καρπούς της σχεδόν πενηντάχρονης ενασχόλησής μου με την «Πομπηία του Προϊστορικού Αιγαίου».

ΧΡΙΣΤΟΣ Γ. ΝΤΟΥΜΑΣ

Η ΠΟΛΗ ΣΤΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙ

Εισαγωγή

Λόγω των τεράστιων ηφαιστειακών αποθέσεων που καλύπτουν τη Θήρα, η ανθρώπινη παρουσία στο νησί πριν από την μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου τον 17ο αιώνα π.Χ. ήταν μόνον αποσπασματικά γνωστή, μέχρι την έναρξη των ανασκαφών στο Ακρωτήρι στα 1967. Οι πληροφορίες, προερχόμενες κυρίως από περιστασιακά ευρήματα στα ορυχεία θηραϊκής γης, σχετίζονταν, φυσικά, με ανθρώπινες δραστηριότητες πριν από εκείνη την μεγάλη έκρηξη. Μικρές εγκαταστάσεις στην περιοχή των ορυχείων και σποραδικά ευρήματα έδειχναν ότι κατά την 3η χιλιετία π.Χ. η Θήρα βρισκόταν μέσα στην σφαίρα του πολιτισμού των Κυκλάδων. Ωστόσο, από τις συνεχιζόμενες έρευνες στον αρχαιολογικό χώρο του Ακρωτηρίου μπορούμε να μάθουμε για την ιστορική εξέλιξη της θηραϊκής κοινωνίας, από την πρώτη εγκατάσταση εκεί, γύρω στα μέσα της 5ης χιλιετίας π.Χ., μέχρι την εξαφάνισή της από την ηφαιστειακή έκρηξη, περί τα τέλη του 17ου αι. π.Χ.

Μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο παραλλαγής Σπεδού του λεγόμενου κανονικού τύπου (με «αναδιπλωμένους βραχίονες»). Χρονολογείται στα μέσα περίπου της 3ης χιλιετίας π.Χ.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

Η ανασκαφή του προϊστορικού οικισμού στη νότια παραλία του νησιού, κοντά στο σημερινό χωριό Ακρωτήρι, ξεκίνησε με στόχο την επιβεβαίωση μιας θεωρίας που ο καθηγητής Σπ. Μαρινάτος είχε διατυπώσει στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου πολέμου, ότι δηλαδή για το τέλος του μινωικού πολιτισμού στην Κρήτη ευθυνόταν το ηφαίστειο της Θήρας, το οποίο, σύμφωνα με την κρατούσα τότε άποψη, είχε εκραγεί γύρω στα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ.

Οι όχθες του χειμάρρου που διέσχιζε από Βορρά προς Νότο τους αμπελώνες της περιοχής είχαν διαμορφωθεί από τους αμπελουργούς σε άνδηρα. Στο χαμηλότερο δυτικό άνδηρο ο Μαρινάτος έκανε τις πρώτες δοκιμαστικές ανασκαφικές τομές.

Οι πολεμικές περιπέτειες, στις οποίες ενεπλάκη ολόκληρη η ανθρωπότητα, και ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος με τις τραγικές συνέπειές του, καθυστέρησαν την επιβεβαίωση της θεωρίας και μόλις το 1967 οι συγκυρίες ευνοούσαν την έναρξη της ανασκαφής. Ο Μαρινάτος επέλεξε για εξερεύνηση μια θέση που του υπέδειξαν οι χωρικοί, λέγοντάς του ότι μετά από καταρακτώδη βροχή, κτήρια και όστρακα κεραμικής εμφανίζονταν στη μικρή ρεματιά που είχε δημιουργηθεί. Βέβαιος πλέον ότι η θέση ήταν αυτή που αναζητούσε, ξεκίνησε την έρευνα από την κοίτη του χειμάρρου, όπου, σε διάστημα λίγων μόλις ωρών, άρχισαν να αναδύονται πειστικές μαρτυρίες.

Προχωρώντας προς τις όχθες του χειμάρρου, διαπίστωσε ότι κτήρια του προϊστορικού οικισμού σώζονταν σε ύψος πολλών μέτρων. Αυτό τον ανάγκασε να μελετήσει μέτρα για την προστασία τους κάτω από ενιαίο στέγαστρο, δεδομένου ότι τα αρχαία δομικά υλικά ήταν ευδιάβρωτα για να παραμείνουν έκθετα στα στοιχεία της φύσης. Έτσι, μέχρι το αιφνίδιο τέλος της ζωής του, το 1974, ο Μαρινάτος είχε αφαιρέσει μεγάλες επιχώσεις εκατέρωθεν της κοίτης του χειμάρρου, σε έκταση περίπου δέκα στρεμμάτων, και είχε κατασκευάσει ενιαίο στέγαστρο, κάτω από το οποίο ήταν ορατά τα περιγράμματα των ανώτερων τοίχων από δεκάδες κτήρια θαμμένα κάτω από ελαφρόπετρα και θηραϊκή γη (τέφρα).

Άποψη της κοίτης του χειμάρρου, από την δεξιά (δυτική) όχθη του οποίου ο Μαρινάτος επόπτευε την ανασκαφή μέσα από πρόχειρη καλύβα. Στην δεξιά όχθη διακρίνονται τα υποζύγια, τα μόνα μεταφορικά μέσα της εποχής, που τον μετέφεραν εκεί.

Άποψη της ανασκαφής στο κτήριο Μπρόνου, μετέπειτα Συγκρότημα Β. Στη σκιά της ομπρέλας συντελείται η σχεδόν τελετουργική διαδικασία μετακίνησης σπαραγμάτων της μεγάλης τοιχογραφίας των Πιθήκων στο δωμάτιο Β6.

Ο Μαρινάτος ξεκίνησε τη συστηματική έρευνα στα εξής οκτώ κτήρια, δίνοντάς τους συμβατικές ονομασίες: Αποθήκη Πίθων, Οικία Γυναικών, Δυτική Οικία, Οικοδομικό Συγκρότημα Δ, Κτήριο Β, Κτήριο Γ, Ξεστή 3, Ξεστή 4. Μέχρι το 1974 η ανασκαφή είχε προχωρήσει σε διαφορετικό βαθμό σε κάθε κτήριο, χωρίς να έχει ολοκληρωθεί σε κανένα από αυτά.

Χρησιμοποιώντας τεχνολογία αιχμής της ύστερης δεκαετίας του 1960, ο Μαρινάτος μερίμνησε για την προστασία των μνημείων κάτω από ενιαίο στέγαστρο, με σκελετό από διάτρητα γωνιακά ελάσματα και κάλυψη με φύλλα αμιαντοτσιμέντου.

Οι εργασίες που έγιναν στον αρχαιολογικό χώρο και στα εργαστήρια συντήρησης, αλλά και η μελέτη των πάσης φύσεως ευρημάτων μάς βοήθησαν να διαμορφώσουμε μια όσο γίνεται σαφέστερη εικόνα του προϊστορικού οικισμού και να μελετήσουμε την ιστορική του εξέλιξη.

Μετά τον θάνατο του Μαρινάτου, προτεραιότητα δόθηκε στην εν γένει διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου και την συντήρηση και αποκατάσταση των πάσης φύσεως ευρημάτων που κυριολεκτικά στοιβάζονταν στις αποθήκες της ανασκαφής. Στον αρχαιολογικό χώρο, τα σημεία στα οποία έπρεπε να συνεχιστεί η ανασκαφή, προσδιορίζονταν από την πρόοδο στην συντήρηση των τοιχογραφιών κυρίως, αφού για την ολοκλήρωσή της έπρεπε να περισυλλεγούν όλα τα σπαράγματα κονιαμάτων από την ίδια θέση.

Το νέο βιοκλιματικό στέγαστρο, σχεδιασμένο από τον Έλληνα αρχιτέκτονα Νίκο Φιντικάκη, όχι μόνο παρέχει πιο αποτελεσματική προστασία του χώρου, αλλά και αναδεικνύει τα αρχιτεκτονικά μνημεία,

φέρνοντάς τα ταυτόχρονα πιο κοντά στον επισκέπτη, ο οποίος μπορεί να χαρεί την εμπειρία περιδιαβάζοντας στα ερείπια μέσα σε άριστο περιβάλλον, αναφορικά με την θερμοκρασία, τον αερισμό και τον φωτισμό. Οι εσοχές που διαμορφώθηκαν κατά μήκος των περιμετρικών διαδρομών προορίζονται να φιλοξενήσουν τις ειδικά σχεδιασμένες προθήκες, στις οποίες επιλεγμένα ευρήματα θα αναδεικνύουν πτυχές από την ζωή των κατοίκων της προϊστορικής πόλης. Με τον τρόπο αυτό ο αρχαιολογικός χώρος θα μετατραπεί σε ένα επιτόπιο μουσείο.

Γενική άποψη της στέγης από φύλλα αμιαντοτσιμέντου.

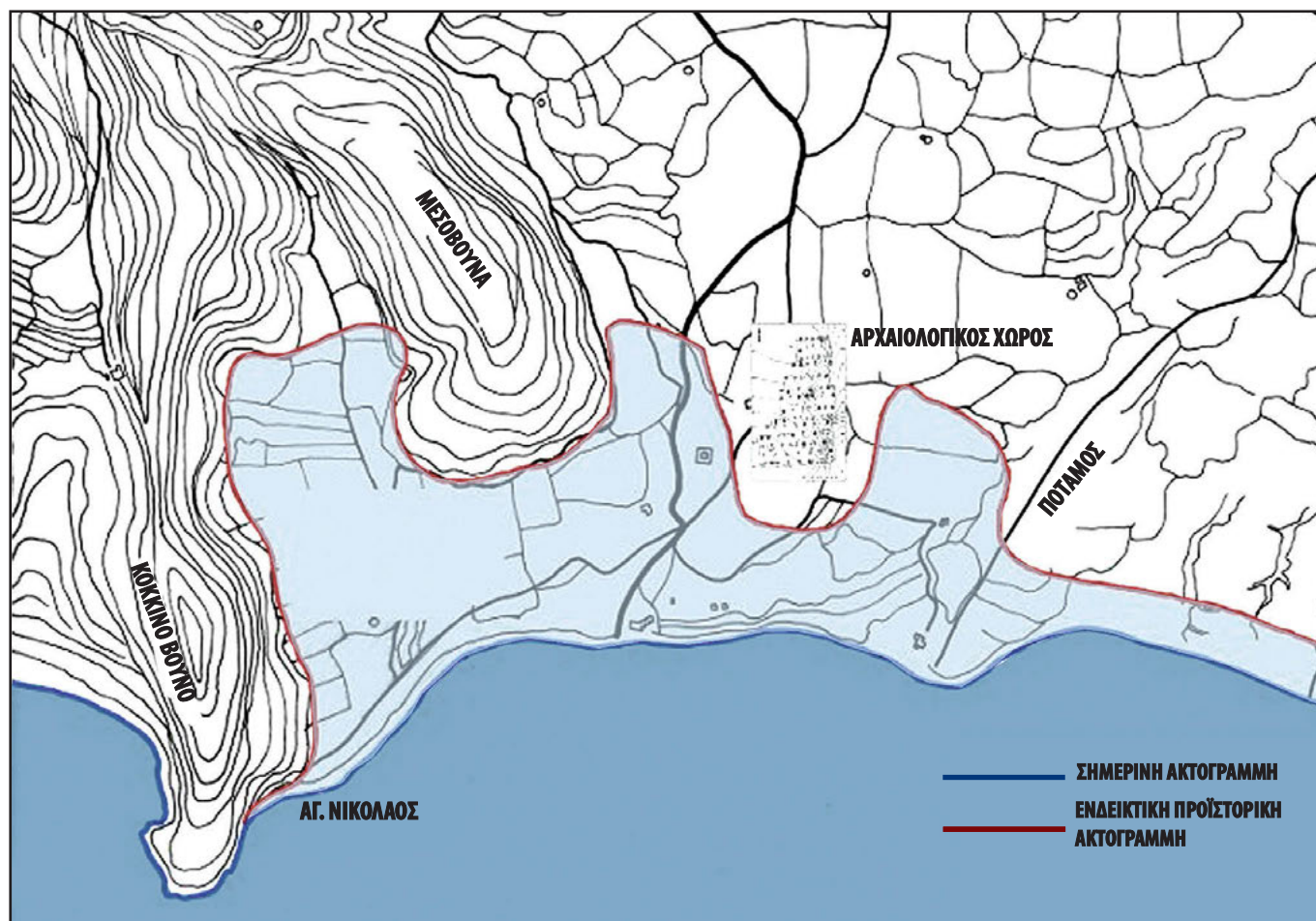
Γενική κάτοψη του αρχαιολογικού χώρου
κάτω από το βιοκλιματικό στέγαστρο.

Η ιστορία του οικισμού

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

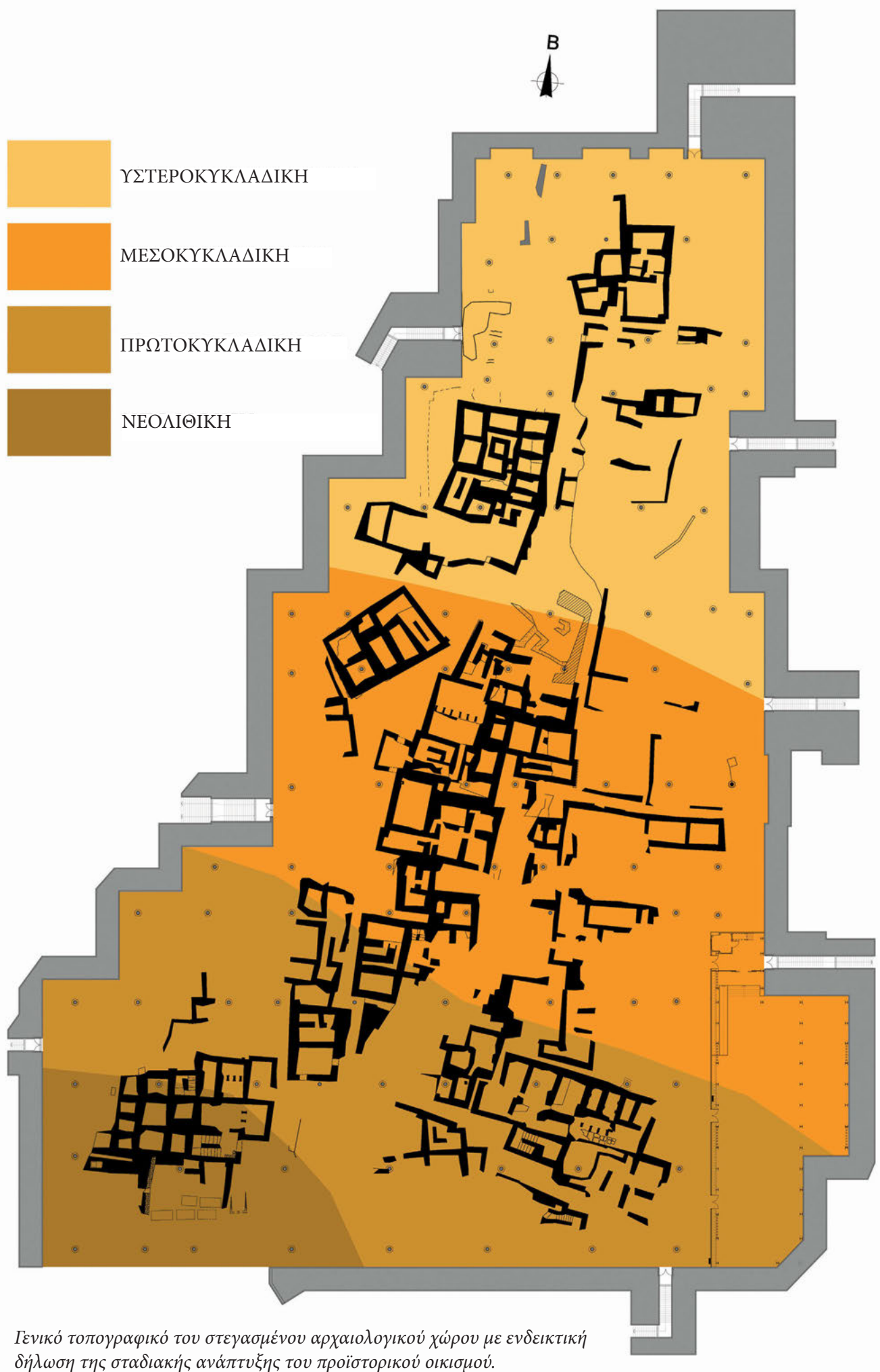
Γεωτεχνικές έρευνες στην παράκτια περιοχή του Ακρωτηρίου αποκάλυψαν ότι πριν από την μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου, γύρω στα 1615 π.Χ., η ακτογραμμή διαμορφωνόταν με κολπίσκους ανάμεσα σε μικρές χερσονήσους. Οι πρώτοι οικιστές της Θήρας, ακολουθώντας την πρακτική που γνωρίζουμε για όλους τους παράκτιους οικισμούς του προϊστορικού Αιγαίου, επέλεξαν για μόνιμη εγκατάσταση την άκρη μιας από αυτές τις χερσονήσους. Πράγματι, σύμφωνα με την ψηφιακή αποκατάσταση του γεωλογικού αναγλύφου που προέκυψε από τα δεδομένα της ανασκαφής των φρεάτων θεμελίωσης των κιόνων για το νέο, βιοκλιματικό, στέγαστρο του αρχαιολογικού χώρου, η χερσόνησος αυτή ήταν η πιο ομαλή και πιο πρόσφορη για την ανάπτυξη ενός μεγάλου οικισμού.

Τμήμα του χάρτη της Θήρας, με την ακτογραμμή στην περιοχή του Ακρωτηρίου πριν και μετά την ηφαιστειακή έκρηξη της Ύστερης Εποχής του Χαλκού (κατά Κλ. Παλυβού).

Τα κριτήρια για την επιλογή της θέσης, πέρα από το ότι βρισκόταν στην μεγαλύτερη πεδινή περιοχή του νησιού, η οποία προσφερόταν για αγροτικές δραστηριότητες, ήσαν επίσης ότι προστατευόταν από τους επικρατούντες βορείους ανέμους, και ότι οι ορμίσκοι εκατέρωθεν της χερσονήσου παρείχαν ασφαλές αγκυροβόλιο στα σκάφη της εποχής. Άλλοι παράγοντες που συνέβαλαν στην εξέλιξη του οικισμού είναι η θέση της Θήρας στο σταυροδρόμι πολλών από τα επιφανειακά θαλάσσια ρεύματα του Αιγαίου και η γειτνίασή της με την Κρήτη, με την οποία βρισκόταν σε οπτική επαφή.

Από τη Νεολιθική περίοδο του Ακρωτηρίου δεν διαθέτουμε παρά ελάχιστα όστρακα, τα οποία τυπολογικά εντάσσονται στον λεγόμενο «πολιτισμό του Σαλιάγκου», όπως αποκλήθηκε από την ομώνυμη νησίδα μεταξύ Πάρου και Αντιπάρου, όπου εντοπίστηκε για πρώτη φορά. Από την θέση εύρεσης αυτών των οστράκων, που χρονολογούνται γύρω στα μέσα της 5ης χιλιετίας π.Χ., εκτιμάται ότι ο νεολιθικός οικισμός εκτεινόταν μεταξύ της Ξεστής 3 και του εκδοτηρίου εισιτηρίων στη νότια πύλη εισόδου στον αρχαιολογικό χώρο.

Γενικό τοπογραφικό του στεγασμένου αρχαιολογικού χώρου με ενδεικτική δήλωση της σταδιακής ανάπτυξης του προϊστορικού οικισμού.

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

(Πρωτοκυκλαδική περίοδος: 3η χιλιετία π.Χ.)

Οι τεχνικές προδιαγραφές αντισεισμικής προστασίας του νέου στεγάστρου υπαγόρευαν την θεμελίωση των κίωνων του σε βάθος τουλάχιστον επτά μέτρων μέσα στο πυρομβριτικό πέτρωμα. Συνεπώς η ανασκαφή των 91 φρεάτων θεμελίωσης των κίωνων του αντιστοιχούσε για τους αρχαιολόγους σε ισάριθμες ανασκαφικές τομές που διαπερνούσαν ολόκληρη την στρωματογραφική ακολουθία του οικισμού. Έτσι, κατέστη δυνατή αφ' ενός η παρακολούθηση της σταδιακής ανάπτυξης του οικισμού επάνω στην ράχη της χερσονήσου και αφ' ετέρου η μελέτη των τεχνέργων, από την οποία προέκυπταν οι φάσεις εξέλιξης της κοινωνίας που ζούσε σ' αυτόν. Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα από την περίοδο αυτή είναι τόσο αποσπασματικά και τόσο περιορισμένα, ώστε δεν μας επιτρέπουν να διαμορφώσουμε μια εικόνα ενός πρωτοκυκλαδικού σπιτιού.

Ωστόσο, η διάνοιξη των φρεάτων θεμελίωσης μέσα στο πέτρωμα αποκάλυψε την ύπαρξη υπόγειων θαλάμων λαξευμένων στα πρηνή της χερσονήσου. Οι θάλαμοι αυτοί βρέθηκαν γεμάτοι με μπάζα ανάμεικτα με τεράστιες ποσότητες κεραμικής καθημερινής χρήσης, που χρονολογείται κυρίως σε προχωρημένες φάσεις της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου. Η μορφή και το πλήθος των θαλάμων, αλλά και η διασπορά τους στον αρχαιολογικό χώρο μάς οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για τάφους, οι οποίοι είχαν καταργηθεί περί τα τέλη της 3ης χιλιετίας π.Χ.

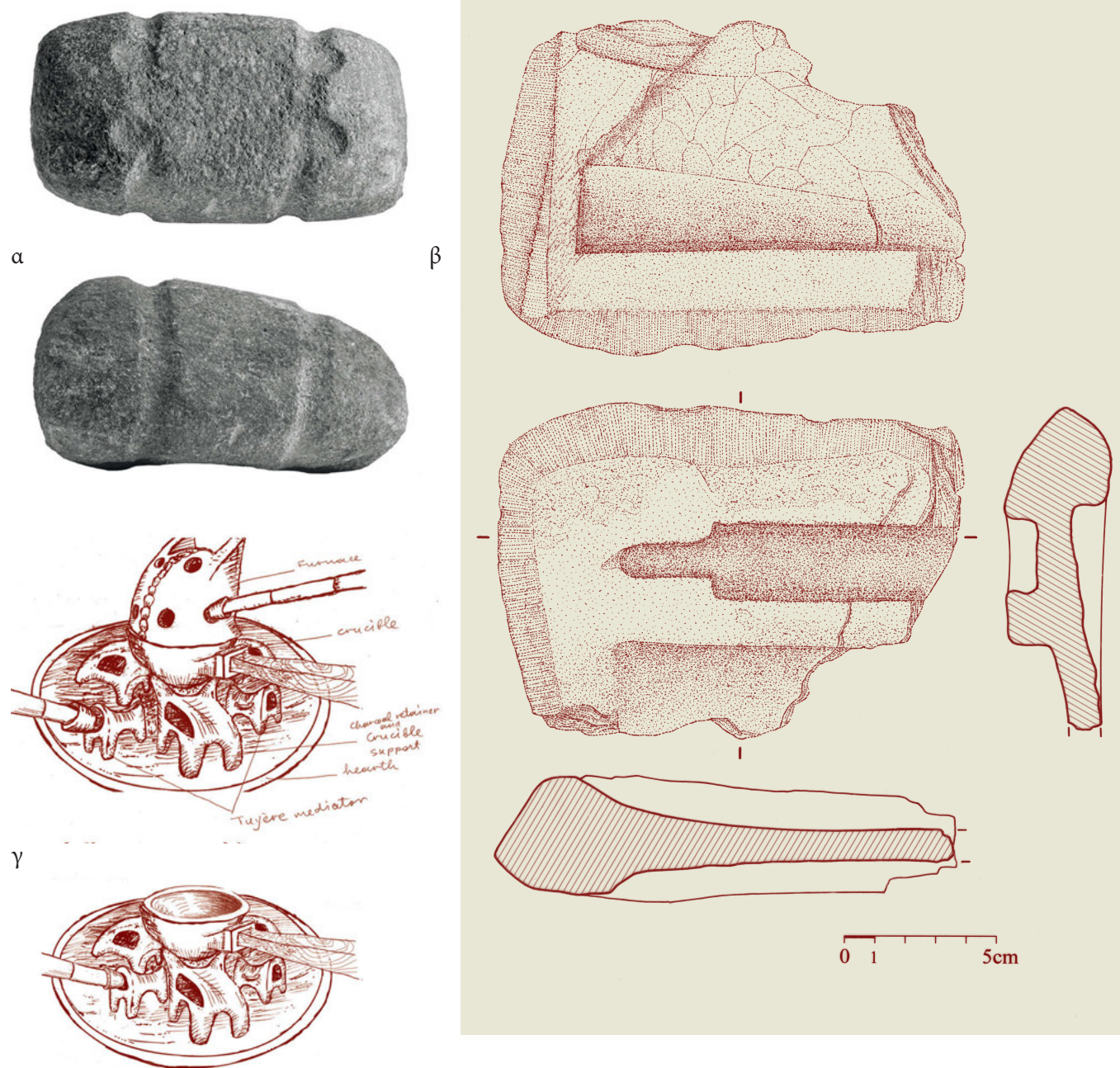
Η κατάσταση στην οποία βρέθηκαν οι θάλαμοι αυτοί δεν μας επιτρέπει να σχηματίσουμε άμεση εικόνα για τα ταφικά έθιμα της πρωτοκυκλαδικής θηραϊκής κοινωνίας. Εικάζουμε μόνο ότι δεν θα πρέπει να διέφεραν από εκείνα στα άλλα νησιά των Κυκλάδων, με τον υλικό πολιτισμό των οποίων διακρίνουμε πολλά κοινά στοιχεία. Επίσης αγνοούμε πού μεταφέρθηκε το νεκροταφείο μετά την κατάργησή του.

Αναλύσεις πηλών για την προέλευση των σκευών της κεραμικής από τα μπάζα των θαλάμων έδειξαν ότι ένας τύπος μεταφορικού αμφορέα αντιπροσωπεύεται με δείγματα από διάφορες περιοχές του Αιγαίου. Αυτό σημαίνει ότι ο οικισμός του Ακρωτηρίου διατηρούσε σχέσεις με τις περιοχές αυτές τουλάχιστον από τα μέσα της 3ης χιλιετίας π.Χ. Επίσης, η παρουσία εργαλείων, όπως χυτευτήρες, ακροφύσια, μήτρες κλπ., δείχνει ότι την ίδια περίοδο είχε αναπτυχθεί έντονη μεταλλουργική δραστηριότητα. Οι διαπιστώσεις αυτές, σε συνδυασμό με την γεωγραφική θέση της Θήρας μέσα στο Αιγαίο, μπορούσαν να εξηγήσουν την ανάπτυξη του οικισμού και την εξέλιξή του από ένα ψαροχώρι σε κοσμοπολίτικο λιμάνι.

Ο όγκος και το είδος των οικοδομικών αποβλήτων (μπαζών), με τα οποία είχαν σκόπιμα γεμισθεί οι θάλαμοι, δείχνουν ότι προέκυψαν από καθαρισμό ερειπίων του πρωτοκυκλαδικού οικισμού, ο οποίος φαίνεται ότι είχε πληγεί από μεγάλο σεισμό στα τέλη της 3ης περίπου χιλιετίας π.Χ. Αποτέλεσμα του μέτρου αυτού ήταν η εξυγίανση και η ενίσχυση του εδάφους στην περιοχή του νεκροταφείου.

Με την ανοικοδόμηση μετά τον σεισμό ο οικισμός επεκτάθηκε σημαντικά επάνω στην περιοχή του πρωτοκυκλαδικού νεκροταφείου, γεγονός που τεκμηριώνει την ευμάρεια της κοινότητας του Ακρωτηρίου. Ο νέος οικισμός διέθετε πλέον τα χαρακτηριστικά πόλης και σηματοδοτούσε το πέρας της θηραϊκής κοινωνίας στην Μέση Εποχή του Χαλκού.

Τοιχογραφικά σπαράγματα από την σύνθεση του «δονακώνας» (καλαμιώνα) της Ξεστής 3.

Εργαλεία σχετικά με την άσκηση μεταλλουργίας:

- α. Λίθινες σφύρες για την θραύση μεταλλεύματος. β. Σχέδιο λίθινης μήτρας για την χύτευση μπρούντζινου εγχειριδίου.
 γ. Αναπαράσταση φορητής συσκευής για την τήξη μετάλλου.

Η ΜΕΣΟΚΥΚΛΑΔΙΚΗ ΠΟΛΗ

(2000-1650 π.Χ.)

Η επέκταση του οικισμού προφανώς ανταποκρινόταν και σε δημογραφικές ανάγκες. Η ναυτιλία και το εμπόριο, που απέφεραν όλο και περισσότερο πλούτο, προσείλκυναν ακόμη μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες στον οικισμό, όπου συνεχώς δημιουργούνταν νέα επαγγέλματα. Σε ένα δυναμικό εμπορικό λιμάνι εξειδικευμένοι τεχνίτες, όπως ναυπηγοί, κατασκευαστές ιστίων, αλλά και ναυτικοί όλων των ειδικοτήτων, θα έβρισκαν πάντα απασχόληση. Άλλοι επαγγελματίες στον τριτογενή τομέα της οικονομίας, όπως έμποροι και

Η ανύψωση της στάθμης της Οδού Τελχίνων μετέτρεψε σε ημιυπόγειο το διαμέρισμα Δ16 του Οικοδομικού Συγκροτήματος Δ.

ναυτικοί πράκτορες, θα έπρεπε να διαθέτουν προσωπικό και κατάλληλες υποδομές για την άσκηση των δραστηριοτήτων τους. Με άλλα λόγια, ο κόσμος θα έπρεπε να βρίσκεται σε διαρκή εγρήγορση για την επίλυση προβλημάτων που ανέκυπταν σ' αυτή την δυναμική κοινωνία. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η επέκταση της πόλης αποτελούσε κάλυψη μιας επιτακτικής ανάγκης.

Οι αποσπασματικές πληροφορίες που διαθέτουμε για τον πολεοδομικό σχεδιασμό και την αρχιτεκτονική της μεσοκυκλαδικής πόλης δεν μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε πλήρη και ακριβή εικόνα. Εκτιμούμε μόνο ότι το βόρειο όριο της πρέπει να βρισκόταν περίπου στην περιοχή της Πλατείας Κενοταφίου. Στα βαθιά φρέατα θεμελίωσης των κίωνων του νέου στεγάστρου εντοπίστηκαν επιβλητικά κτήρια δύο ή τριών ορόφων, καθώς και τμήματα δρόμων με υπόνομο να τρέχει κάτω από την λιθόστρωτη επιφάνειά τους. Αν και αποσπασματικά, αυτά τα κατάλοιπα υποδηλώνουν υψηλό πολιτισμικό επίπεδο και κεντρικό σύστημα διαχείρισης των κοινών. Διαφορετικά, ούτε ο σχεδιασμός ούτε η εκτέλεση παρόμοιων έργων, πολύ δε περισσότερο η συντήρηση και καλή λειτουργία τους θα ήταν δυνατή.

Τα κινητά ευρήματα που σχετίζονται με την μεσοκυκλαδική πόλη αναδεικνύουν πτυχές της τέχνης και της ιδεολογίας των κατοίκων, τεκμηριώνοντας όλο και εντονότερα τον αστικό χαρακτήρα, προς τον οποίο έτεινε η θηραϊκή κοινωνία. Η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη που οδήγησε σ' αυτές τις εξελίξεις φαίνεται να οφείλεται στην έξοδο των Θηραίων για πρώτη φορά προς την Μεσόγειο. Σύμφωνα με τις αρχαιο-

λογικές ενδείξεις, αυτό υπαγορεύτηκε από τις εξελίξεις στην Κρήτη, όπου, στις αρχές περίπου της 2ης χιλιετίας π.Χ., η συσσώρευση πλούτου με την μορφή αγροτικού πλεονάσματος είχε φτάσει στο απόγειό της. Συνεπώς, στην Μεγαλόνησο αυξανόταν η ζήτηση για εισαγόμενα αγαθά και κυριότερο ανάμεσά τους ήταν ο χαλκός για την παραγωγή μπρούντζου.

Ο χαλκός, που μέχρι τότε παραγόταν από κοιτάσματα στην περιοχή του Αιγαίου, προφανώς δεν αρκούσε πλέον για να καλύψει τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της Κρήτης. Οι Κυκλαδίτες (Θηραίοι;) προμηθευτές έπρεπε να αναζητήσουν άλλες πηγές πέραν του Αιγαίου. Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι η αρχαιότερη μαρτυρία επαφών ανάμεσα στο Αιγαίο και την άλλη μεγαλόνησο στην ανατολική Μεσόγειο, την Κύπρο, τοποθετείται ακριβώς σ' αυτήν την χρονική στιγμή. Η Κύπρος είχε ήδη αναγνωριστεί ως ανεξάντλητη πηγή χαλκού και ήταν ο κύριος προμηθευτής του μετάλλου στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Αυτό αντανακλάται και στο όνομα που χρησιμοποιείται για το μέταλλο αυτό σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες: το *cuprium aes* (κυπριακός χαλκός) των λατινικών πηγών περιορίστηκε στο προσδιοριστικό προελεύσεως (*cuprium*), από το οποίο προέκυψαν οι λέξεις *copper* στην αγγλική, *cuiivre* στην γαλλική, *Kupfer* στην γερμανική, *cobre* στην ισπανική κ.ο.κ. Είναι λογικό, λοιπόν, να συναγάγει κανείς ότι προς την Κύπρο έστρεψαν το ενδιαφέρον τους οι Θηραίοι. Πράγματι, ισοτοπικές αναλύσεις μολύβδου σε μπρούντζινα αντικείμενα από την Κρήτη φαίνεται να ενισχύουν την άποψη αυτή, αφού ο χαλκός κυπριακής προελεύσεως τώρα κατέχει σημαντική θέση (26%) στη σύνθεσή τους, ενώ παλαιότερα το μέταλλο προερχόταν αποκλειστικά από τις Κυκλάδες.

Η ίδρυση του οικισμού της Ιαλυσού στην βορειοανατολική ακτή της Ρόδου, στις αρχές περίπου της 2ης χιλιετίας π.Χ., δεν φαίνεται να είναι άσχετη από τις παραπάνω εξελίξεις, δεδομένου ότι ένας ενδιάμεσος σταθμός στο μεγάλο ταξίδι του χαλκού ήταν απαραίτητος.

Η πόλη του Ακρωτηρίου, ενεργά εμπλεκόμενη, ανάμεσα σ' άλλα, στην διακίνηση κυπριακού χαλκού και στην κατεργασία μετάλλων, επλήγη από σεισμό γύρω στα μέσα του 17ου αι. π.Χ. Για μια ακόμη φορά ο οικισμός καταστράφηκε και για μια ακόμη φορά οι κάτοικοί του άδραξαν την ευκαιρία να την ανοικοδομήσουν ακόμη μεγαλύτερη, πλουτίζοντάς την με μνημειώδη δημόσια και ιδιωτικά οικοδομήματα. Ήταν η τελευταία πόλη του Ακρωτηρίου που, περίπου μισόν αιώνα αργότερα, ενταφιάστηκε κάτω από ένα μανδύα ελαφρόπετρας και τέφρας, κατά την καταστροφική έκρηξη του ηφαιστείου.

Σπαράγματα τοιχογραφίας
με παράσταση κλαδιών μυρτιάς.

Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΚΜΗ ΤΗΣ

(Υστεροκυκλαδική I περίοδος: 1650-1615 π.Χ.)

Η ανοικοδόμηση του ισοπεδωμένου οικισμού άρχισε σχεδόν αμέσως, επάνω στα θεμέλια των ίδιων κτηρίων, με μικρές αλλαγές στον βασικό πολεοδομικό ιστό της πόλης. Η προφανής ταχύτητα με την οποία ανοικοδομήθηκε η πόλη της τελευταίας περιόδου, υποδηλώνει όχι μόνο την διαθεσιμότητα των οικονομικών μέσων αλλά και τον άριστο σχεδιασμό για τον συντονισμό ενός έργου τόσο μεγάλης κλίμακας.

Στρώσεις «αδραλιών», όπως φαίνονται σήμερα στο Κόκκινο Βουνό, δυτικά του αρχαιολογικού χώρου.

Τα αρνητικά ξυλοδεσιάς στον νότιο τοίχο της Ξεστής 3.

Τα μπάζα από τον καθαρισμό των ερειπίων διευθετήθηκαν σε ακάλυπτους χώρους, ανυψώνοντας για μια ακόμη φορά την στάθμη των δρόμων και των πλατειών, και μετατρέποντας τα ισόγεια διαμερίσματα των κτιρίων σε ημιπόγεια.

Η είσοδος κάθε κτηρίου έδινε πρόσβαση σε μικρό προθάλαμο, από τον οποίο μερικές βαθμίδες οδηγούσαν στις χαμηλότερες στάθμες των ημιυπογείων διαμερισμάτων, τα οποία χρησίμευαν μόνο για αποθηκευτικούς σκοπούς ή για την επεξεργασία αγαθών και την παρασκευή τροφής. Από τον προθάλαμο επίσης ξεκινούσαν και τα πέτρινα κλιμακοστάσια που οδηγούσαν στα διαμερίσματα των άνω ορόφων.

Κατά την διευθέτηση των μπάζων στους δρόμους ελήφθη πρόνοια, ώστε να τηρηθούν οι κλίσεις που διευκόλυναν την ομαλή ροή των ομβρίων υδάτων χωρίς να υπονομεύουν και να διαβρώνουν τα σπίτια. Σ' αυτό συνέβαλε επίσης η λιθόστρωση των δρόμων με σχετικά μεγάλες πλακοειδείς πέτρες. Τις κλίσεις των δρόμων ακολουθούσε και το νέο αποχετευτικό δίκτυο της πόλης, με το οποίο συνδέθηκαν οι χώροι υγιεινής των σπιτιών.

Πέτρες ακατέργαστες και χώμα συνέχισαν να αποτελούν τα βασικά υλικά δόμησης, ενώ νεωτερισμοί φαίνεται πως εισήχθησαν στην οικοδομική τέχνη. Η σωρευμένη εμπειρία χιλιετιών, που είχαν αποκτήσει οι Θηραίοι από καταστρεπτικούς σεισμούς, οδήγησε στην επινόηση τρόπων και τεχνικών αντισεισμικής προστασίας των νέων κτηρίων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι ανδεσϊτικοί ογκόλιθοι, που χρησιμοποιήθηκαν στα θεμέλια μεγάλων κτηρίων, πατούν επάνω σε στρώση από λατύπες πορώδους λάβας που αφθονεί στο Κόκκινο Βουνό, μερικές εκατοντάδες μέτρα δυτικά της πόλης. Πιθανόν αυτή η στρώση να έχει χρησιμοποιηθεί για την απορρόφηση σεισμικών δονήσεων. Σε άλλες περιπτώσεις, είναι προφανές ότι για την αντισεισμική προστασία των κτηρίων οι τοίχοι τους ενισχύθηκαν με ξυλοδεσιές, τα αρνητικά των οποίων έχουν διατηρηθεί μετά την αποσύνθεσή τους.

Θύρες και παράθυρα συνήθως πλαισιώνονταν εξωτερικά με ωραία πελεκημένους μαλακούς υπόλευκους τόφφους, επάνω στους οποίους στερεώνονταν τα ξύλινα πλαίσια. Συχνά παρόμοιοι τόφφοι χρησιμοποιούνταν σε σειρά, εξέχοντας ελαφρώς από την εξωτερική επιφάνεια των τοίχων, σαν να δηλώνουν την στάθμη κάθε ορόφου. Σπανιότερα, δόμοι από το ίδιο υλικό αλλά μεγαλύτερων διαστάσεων χρησιμοποιήθηκαν για τους εξωτερικούς τοίχους μεγάλων κτηρίων, δίνοντας την εντύπωση ισοδομικού συστήματος. Πρόκειται για τα κτήρια που ο Μαρινάτος ονόμασε συμβατικά «ξεστές» (ενν. οικοδομές).

Σκληρότερα πετρώματα, όπως π.χ. πυρομβρίτες, χρησιμοποιήθηκαν για την διαμόρφωση γωνιολίθων, οι οποίοι πιθανώς απέβλεπαν στο να προστατεύσουν τις γωνίες των κτηρίων από την τριβή τους με τα φορτία των υποζυγίων που κινούνταν στους στενούς δρόμους της πόλης.

Τόσο τα δάπεδα των ορόφων όσο και οι στέγες των κτηρίων ήσαν πολύ βαρείες κατασκευές. Κορμοί δένδρων-δοκάρια συγκρατούσαν στρώση κλαδιών, επάνω στα οποία στρωνόταν το δάπεδο από πατημένο χώμα πάχους περίπου 10-15 εκατοστών. Παρόμοια ήταν και η κατασκευή της στέγης των κτηρίων. Σπάνια, τα δάπεδα των ορόφων καλύπτονταν από μεγάλες σχιστολιθικές πλάκες, ενώ μικρά θαλασσινά βοτσαλάκια βυθισμένα σκόρπια στην επιφάνεια του δώματος εμπόδιζαν την δημιουργία μεγάλων ρωγμών, συμβάλλοντας έτσι στην πιο αποτελεσματική μόνωση της στέγης.

Χάρη στην καλή διατήρηση των μνημείων από την τελευταία φάση της πόλης, οι μελετητές μπορούν να κατανοήσουν τις εξωτερικές επιδράσεις που δέχτηκε η θηραϊκή κοινωνία, ακόμη και στον τομέα της αρχιτεκτονικής. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, για την οικοδόμηση των σπιτιών τους οι Θηραίοι «δανείστηκαν ό,τι πιο εξελιγμένο προσέφερε η κρητική κατασκευαστική τεχνική». Ανάμεσα στα στοιχεία αυτά είναι τα πολύθυρα και τα πολυπαράθυρα, ο φωταγωγός, η λεγόμενη δεξαμενή καθαρμών κ.ά.

Τμήμα από την πρόσοψη της ανεξερεύνητης ακόμη λεγόμενης Οικίας της Άγκυρας, στην δυτική πλευρά της Πλατείας Τριγώνου. Διακρίνονται τα πλαίσια θύρας και παραθύρων από πελεκητούς τόφφους.

Οι ασύνδετοι μεταξύ τους
γωνιόλιθοι του χώρου Δ15,
που εξέχει επάνω στην Οδό
Τελχίνων, προδίδουν ότι αυτός
ήταν μεταγενέστερη προσθήκη
σε επαφή με τη νοτιοδυτική
γωνία του Δ16.

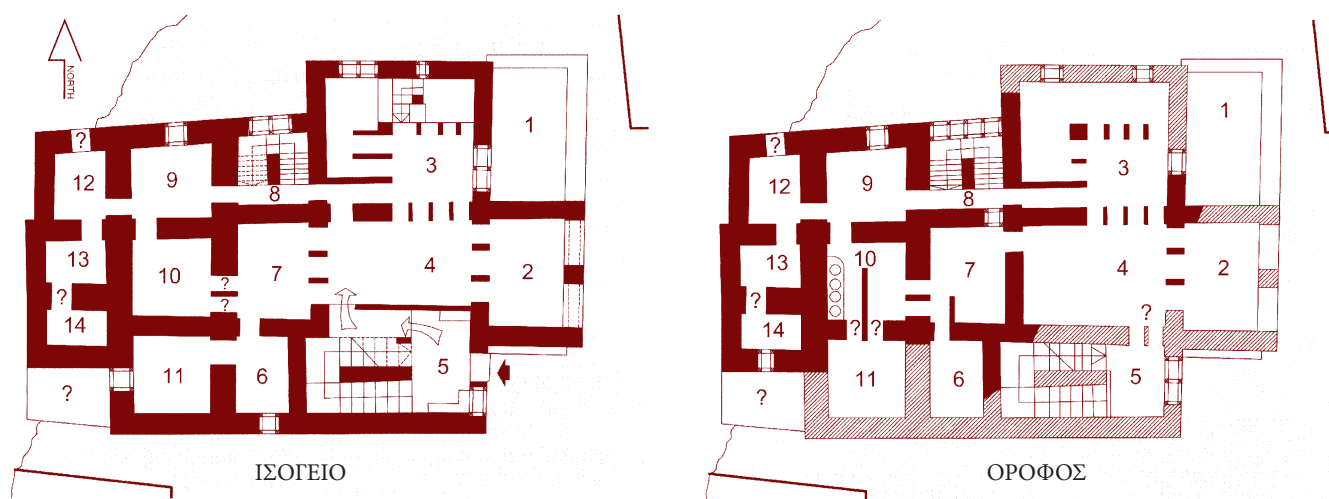
Μερική άποψη της νοτιοδυτικής γωνίας
της Ξεστής 4, οι εξωτερικοί τοίχοι
της οποίας ήσαν εξ ολοκλήρου
από πελεκητούς τόφρους.

Βόρεια όψη της Ξεστής 2,
με εμφανείς τις εξέχουσες ζώνες
από πελεκητούς τόφρους.

Τα κριτήρια, με βάση τα οποία έχει προσδιοριστεί ο χαρακτήρας των κτηρίων που έχουν μέχρι σήμερα ερευνηθεί ανασκαφικά, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, είναι το μέγεθος, ο τρόπος και τα υλικά κατασκευής τους, η εσωτερική διαρρύθμιση, ο τοιχογραφικός διάκοσμος, η παρουσία ή απουσία εγκαταστάσεων και οικοσκευής για την κάλυψη καθημερινών αναγκών (π.χ. μαγειρεία, αποθήκες αγαθών, μαγειρικά σκεύη) κλπ. Έτσι μπορεί κανείς να διακρίνει τρεις κατηγορίες κτηρίων: δημόσια οικοδομήματα, ιδιωτικά σπίτια και κτήρια ειδικής χρήσης.

Κάτοψη ισογείου και ορόφου της Ξεστής 3 (κατά Κλ. Παλυβού).

Δημόσια οικοδομήματα

Μέχρι σήμερα, τα κτήρια Ξεστή 3 και Ξεστή 4 έχουν αναγνωριστεί ως δημόσια, όσον αφορά στη λειτουργία τους. Και τα δύο βρίσκονται στο νοτιότερο τμήμα του ανεσκαμμένου χώρου, σε μικρή απόσταση από την ακτή.

ΞΕΣΤΗ 3

Η Ξεστή 3, στο νοτιοδυτικό άκρο της πόλης, είναι ένα από τα λίγα κτήρια που ανασκαφικά έχουν πλήρως ερευνηθεί. Πρόκειται για τριώροφο οικοδομήμα κτισμένο σε επιφάνεια 283 τετραγωνικών μέτρων, σε υψόμετρο περίπου 19,50 μ. Η είσοδος βρισκόταν στην ανατολική πτέρυγα, τα ανώτερα τμήματα της οποίας έχουν καταστραφεί, τόσο από τον σεισμό που προηγήθηκε της έκρηξης όσο και από τις νεότερες δραστηριότητες. Από τον προθάλαμο ήσαν προσιτά τόσο τα διαμερίσματα του ισόγειου όσο και αυτά των άνω ορόφων μέσω επιβλητικού κλιμακοστασίου. Ένα δεύτερο, βοηθητικό, κλιμακοστάσιο βρισκόταν στη μέση περίπου της βορινής πτέρυγας του κτηρίου. Όσον αφορά στην εσωτερική του διαρρύθμιση, βεβαιότητα υπάρχει μόνο για το ισόγειο, το οποίο ήταν μοιρασμένο σε 15 δωμάτια.

Το ανατολικό τμήμα του κτηρίου διακρινόταν από το δυτικό από την μνημειώδη εμφάνιση που του προσέδιδε η πρόσοψη με μεγάλους πελεκητούς ογκολίθους από πυρομβρίτη και τα μεγάλα ανοίγματα παραθύρων. Στο τμήμα αυτό η διαρρύθμιση τόσο στο ισόγειο όσο και, τουλάχιστον, στον πρώτον όροφο ήταν αξιοσημείωτη, με τα διαμερίσματα συνδεόμενα μεταξύ τους με συστήματα πολυθύρων, που σημαίνει ότι μπορούσαν να συνενωθούν σε μεγάλες αίθουσες και να εξυπηρετήσουν μεγάλες συναθροίσεις.

Γενική άποψη της Ξεστής 3 από νοτιοανατολικά.

Πολύθυρο στο ισόγειο της ανατολικής πτέρυγας της Ξεστής 3. Το πλαίσió του, στρεβλωμένο μετά την αποσύνθεση του ξύλου, αντικαταστάθηκε με οπλισμένο σκυρόδεμα κατά την διάρκεια της ανασκαφής του.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Ξεστή 3. Γενική άποψη από ανατολικά.

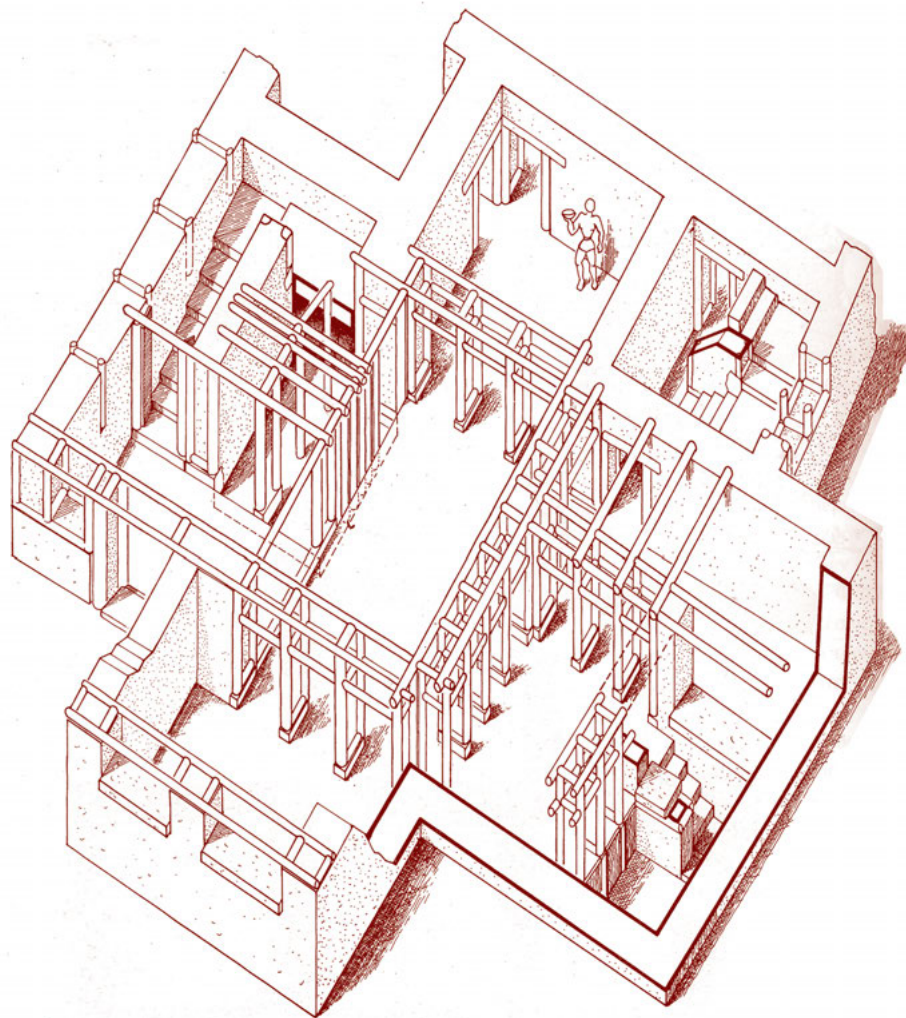
Ο προθάλαμος επικοινωνούσε με τα ισόγεια διαμερίσματα του κτηρίου μέσω μη ανεσκαμμένου ακόμη διαδρόμου κάτω από την πτέρυγα του κλιμακοστασίου που οδηγούσε στον πρώτον όροφο.

Σε αντίθεση, το δυτικό τμήμα της Ξεστής 3 διέθετε κοινή τοιχοποιία από ακατέργαστες πέτρες, ενώ τα εσωτερικά διαμερίσματά του φαίνεται ότι λειτουργούσαν ως βοηθητικοί χώροι.

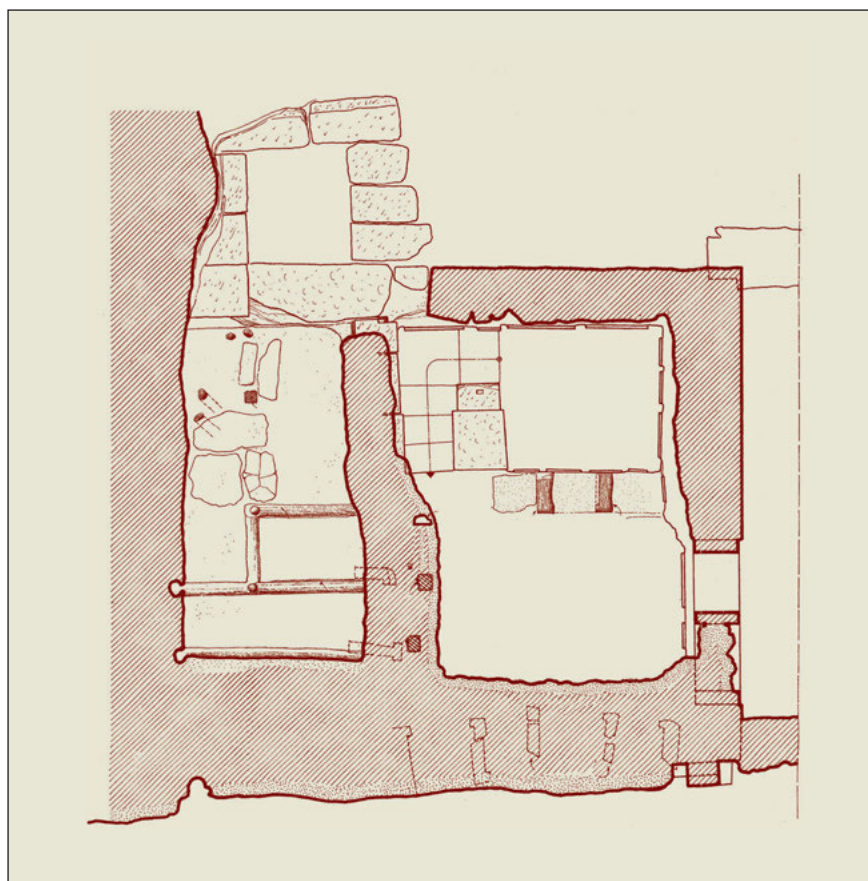
Οι τοιχογραφίες που έχουν ανασυρθεί από τα ερείπια της Ξεστής 3 υπολογίζονται σε επιφάνειες πολλών δεκάδων τετραγωνικών μέτρων και ίσως συνολικά ξεπερνούν το σύνολο των τοιχογραφιών που έχουν μέχρι τώρα σωθεί από ολόκληρο το προϊστορικό Αιγαίο. Η συντήρησή τους, που συνεχίζεται επί δεκαετίες, παρέχει πολύτιμες πληροφορίες όχι μόνο για την τέχνη του Ακρωτηρίου, αλλά και για πολλές πτυχές της ζωής και της ιδεολογίας των προϊστορικών Θηραίων. Μέσα από την θεματογραφία των τοιχογραφιών αυτών συνάγεται ο δημόσιος χαρακτήρας του κτηρίου, το οποίο αδιαμφισβήτητα ήταν αφιερωμένο σε διαβατήριες τελετές.

Την βορειοανατολική γωνία του κτηρίου στο ισόγειο κατελάμβανε η λεγόμενη «Δεξαμενή Καθαρμών». Τυπικό στοιχείο στην λεγόμενη ανακτορική αρχιτεκτονική της Κρήτης, η «Δεξαμενή Καθαρμών» της Ξεστής 3 είναι το μοναδικό μέχρι σήμερα παράδειγμα στη Θήρα. (Για τον τοιχογραφικό διάκοσμο της Ξεστής 3 βλ. *Μέρος Γ΄*.)

Εεστή 3. Ισομετρική αναπαράσταση του ισογείου της ανατολικής πτέρυγας με το σύμπλεγμα πολυθύρων (κατά Κλ. Παλυβού).

Εεστή 3. Κάτοψη της λεγόμενης «Δεξαμενής Καθαρμών» (κατά Κλ. Παλυβού).

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:
Εεστή 3. «Δεξαμενή Καθαρμών»:
η τοιχογραφία των «Λατρευτριών».

ΞΕΣΤΗ 4

Το δεύτερο δημόσιο οικοδόμημα, η Ξεστή 4, το οποίο δεσπόζει στο νοτιοανατολικό άκρο της πόλης, έχει ελάχιστα ερευνηθεί. Έχει όμως αποκαλυφθεί το περίγραμμά του, το οποίο τεκμηριώνει τις μεγάλες διαστάσεις του. Είχε ανεγερθεί σε επιφάνεια περίπου 367 τετραγωνικών μέτρων και εκτεινόταν από ΒΔ προς ΝΑ σε μήκος που ξεπερνούσε τα 30 μέτρα. Κτισμένο εξ ολοκλήρου με μεγάλους πελεκητούς υπόλευκους τόφφους μπορεί να εκληφθεί, από τον μη εξοικειωμένο με την αρχιτεκτονική του Ακρωτηρίου, ως κτήριο των Κλασικών χρόνων! Επειδή η κλίση του εδάφους προς τα ανατολικά είναι πολύ απότομη, το ύψος του κτηρίου, τουλάχιστον στην ανατολική πτέρυγα, πιθανώς ξεπερνούσε τους τρεις ορόφους.

Η Ξεστή 4 ουσιαστικά αποτελούσε το βόρειο όριο της *Οδού Κουρήτων*, όπου βρισκόταν και η είσοδος του κτηρίου. Στα νότια ο δρόμος οριζόταν από δύο ακόμη κτήρια, τα οποία δεν έχουν αποκαλυφθεί. Χάρη στον προσανατολισμό και τη διάταξη των κτηρίων αυτών μπροστά στην Ξεστή 4 έχουν διαμορφωθεί πλατώματα που αναδείκνυαν ακόμη περισσότερο την επιβλητικότητά της. Το ανατολικότερο από αυτά τα κτήρια σχεδόν εφάπτεται με την Ξεστή 4, καθιστώντας την Οδό Κουρήτων αδιέξοδο. Προφανώς εξαιτίας αυτού και λόγω της απότομης κλίσης του δρόμου, τα συντρίμια που δημιούργησε ο σεισμός στο τμήμα αυτό του δρόμου έχουν μεγάλο πάχος, φτάνοντας μέχρι το λίθινο ανώφλι της θύρας εισόδου.

Η ανασκαφή φρέατος για την θεμελίωση κίονος του βιοκλιματικού στεγάστρου ακριβώς πίσω από την θύρα εισόδου της Ξεστής 4 αποκάλυψε τον προθάλαμο, από τον οποίο ξεκινούσε το μεγαλοπρεπές Μέγα Κλιμακοστάσιο. Η αποκάλυψη μεγάλων τμημάτων από τον τοιχογραφικό διάκοσμο του κλιμακοστασίου είχε οδηγήσει τον Μαρινάτο να επικεντρώσει τις εργασίες του στο σημείο αυτό, μέχρι που η μοίρα δεν του επέτρεψε να τις ολοκληρώσει. Μετά τον θάνατό του, η ανασκαφή στο κλιμακοστάσιο συνεχίστηκε κατά διαστήματα, αλλά η πληθώρα των τοιχογραφικών σπαραγμάτων και η χρονοβόρα διαδικασία ασφαλούς περισυλλογής τους δεν έχουν επιτρέψει την ολοκλήρωση του έργου.

Η συντήρηση των τοιχογραφημάτων που βρίσκονται στο εργαστήριο έχει αρχίσει και είναι σε εξέλιξη. Από τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία εκτιμάται ότι το ανάπτγμα των τοιχογραφιών που κοσμούσαν τους τοίχους του Μεγάλου Κλιμακοστασίου ξεπερνούσε τα 50 τρέχοντα μέτρα. Η παράσταση εικονίζει πομπή ανδρών σε φυσικό μέγεθος, που ανεβαίνουν τα σκαλοπάτια κρατώντας διάφορα αντικείμενα. Από άλλο διαμέρισμα του κτηρίου ανασύρθηκε τμήμα τοιχογραφημένης ζωφόρου με παράσταση κρανών από χαυλιόδοντες κάπρου (βλ. *Μέρος Γ'*).

Βεβαίως, κάθε απόπειρα ερμηνείας του κτηρίου είναι παρακινδυνευμένη πριν από την ολοκλήρωση της ανασκαφής του. Ωστόσο, κρίνοντας από τις διαστάσεις, την ποιότητα της κατασκευής και, κυρίως, από το εικονογραφικό πρόγραμμα του κλιμακοστασίου, φαίνεται ότι πρόκειται για δημόσιο οικοδόμημα. Αν η τοιχογραφία της πομπής εικονίζει ξένους επισκέπτες φέροντες δώρα, όπως έχει προταθεί, είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι η λειτουργία της Ξεστής 4 σχετιζόταν με την διοίκηση και την εξουσία που κυβερνούσε την πόλη.

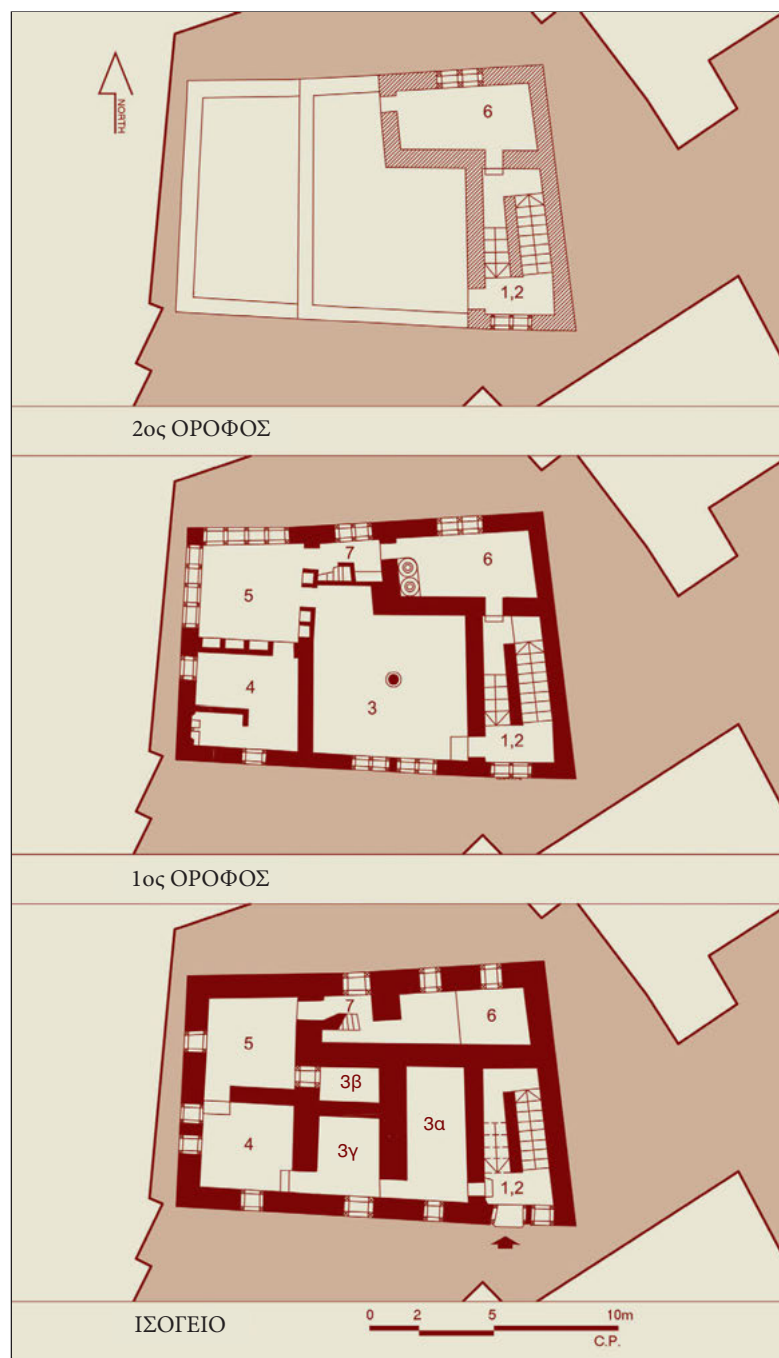
Ιδιωτικά σπίτια

ΔΥΤΙΚΗ ΟΙΚΙΑ

Από τα κτήρια που χαρακτηρίζονται ως ιδιωτικά, το καλύτερα μελετημένο και διατηρημένο είναι η Δυτική Οικία, που οφείλει την ονομασία της στην θέση της μέσα στον οικισμό κατά την στιγμή της αποκάλυψής της. Ανεξάρτητο κτήριο τουλάχιστον δύο ορόφων, δέσποζε επάνω στην Πλατεία Τριγώνου ορίζοντας την βόρεια πλευρά της. Οικοδόμημα της προηγούμενης περιόδου, φαίνεται πως επισκευάστηκε μετά τον σεισμό στα μέσα του 17ου αι. π.Χ., οπότε και διαμορφώθηκε η είσοδος του, ώστε να βρεθεί στη νέα ανυψωμένη στάθμη της πλατείας. Η ανύψωση αυτή προέκυψε από την διευθέτηση μπάζων μετά τον σεισμό, μετατρέποντας τα μέχρι τότε ισόγεια διαμερίσματα του κτηρίου σε ημιυπόγεια, γεγονός που επέβαλε και την μείωση των διαστάσεων στα αντίστοιχα παράθυρα.

Ακολουθώντας τον κανόνα στην αρχιτεκτονική του Ακρωτηρίου, δίπλα στην θύρα εισόδου βρίσκεται παράθυρο, μέσω του οποίου φωτιζόταν ο προθάλαμος. Το πάχος των εσωτερικών τοίχων και τα μικρά κεντρικά διαμερίσματα στο ισόγειο υποδηλώνουν ότι το κτήριο είχε εξαρχής σχεδιαστεί για περισσότερους του ενός ορόφους, ενώ ολόκληρο το ισόγειο προοριζόταν για την αποθήκευση αγαθών και την επεξεργασία τροφίμων. Από τις κατασκευές μέσα στο δωμάτιο 3α, το φωτεινότερο διαμέρισμα του ισογείου, συνάγεται ότι λειτουργούσε ως μαγειρείο. Τα υπόλοιπα διαμερίσματα, με λίγο φωτισμό και επαρκή αερισμό, προφανώς εξασφάλιζαν σταθερές συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας για την φύλαξη τροφίμων στους μεγάλους πίθους που βρέθηκαν εκεί. Η πρόσβαση στα διαμερίσματα αυτά γινόταν με δύο ή τρία σκαλοπάτια, ανάλογα με την υψομετρική στάθμη στην οποία βρίσκονταν.

Το κύριο κλιμακοστάσιο, που ξεκινούσε από τον προθάλαμο, οδηγούσε στους επάνω ορόφους. Όσο βέβαιη είναι η διαρρύθμιση του πρώτου ορόφου, άλλο τόσο ασαφής παραμένει η εικόνα που διαθέτουμε για τον δεύτερο. Από την συνέχιση της κλίμακας προς τα επάνω, αλλά και από τον όγκο των μπάζων γύρω από το ανατολικό τμήμα του κτηρίου, συνάγεται ότι εκεί υπήρχε κουβούκλιο του κλιμακοστασίου και τουλάχιστον ένα δωμάτιο στην βορειοανατολική γωνία.

Δυτική Οικία. Κάτοψη του ισογείου, του πρώτου και του μη σωζόμενου δεύτερου ορόφου (κατά Κλ. Παλυβού).

Δυτική Οικία. Νότια όψη στην Πλατεία Τριγώνου.

Δυτική Οικία. Εγκατάσταση αποχωρητηρίου στη νοτιοδυτική γωνία του πρώτου ορόφου.

Ο πρώτος όροφος περιλαμβάνει τέσσερα κυρίως δωμάτια. Το μεγάλο δωμάτιο 3, λόγω του μεγέθους του (33,90 τ.μ.), διέθετε κεντρικό κίονα και ήταν προσιτό από το πλατύσκαλο του πρώτου ορόφου, το οποίο φωτιζόταν από ένα μεγάλο παράθυρο ακριβώς επάνω από την είσοδο του κτηρίου. Ο μεσημβρινός προσανατολισμός του και το τεράστιο παράθυρο προς την Πλατεία Τριγώνου εξασφάλιζαν στο δωμάτιο άπλετο φως, το οποίο αντανακλούσαν και διέχεαν τα λευκά κονιάματα, με τα οποία ήσαν επιχρισμένοι οι τοίχοι του. Από το πλήθος των αγνύθων (βαριδιών αργαλειού) που βρέθηκαν στη νοτιοδυτική γωνία του δωματίου συνάγεται ότι εκεί ασκούσαν υφαντουργικές δραστηριότητες.

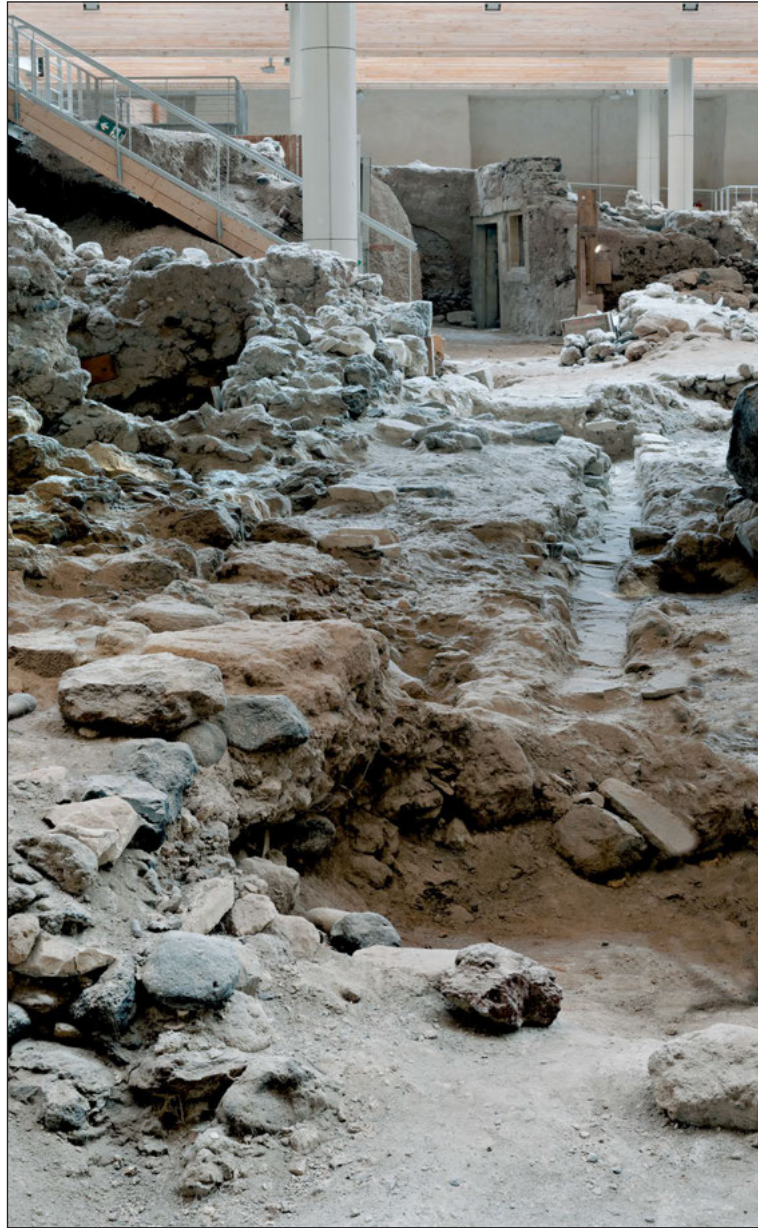
Η θύρα στην βορειοδυτική γωνία του δωματίου 3 οδηγούσε στο επιβλητικότερο δωμάτιο 5, μέσω του οποίου ήσαν προσιτά τα υπόλοιπα διαμερίσματα αυτού του ορόφου. Από αυτά το δωμάτιο 6 βρέθηκε γεμάτο με μικρά σκεύη και φαίνεται πως η λειτουργία του ήταν βοηθητική, ενώ το δωμάτιο 7, που λειτουργούσε ως διάδρομος προς το δωμάτιο 6, διέθετε ένα πηλόκτιστο ερμάρι, δίπλα από το οποίο υπήρχε η βοηθητική, απότομη, κλίμακα που συνέδεε τον πρώτον όροφο με τους αποθηκευτικούς χώρους του ισογείου.

Ο υπόνομος στην κατεστραμμένη από τον μεταγενέστερο χείμαρρο Οδό Δακτύλων (από Βορρά).

Η κατεστραμμένη από τον μεταγενέστερο χείμαρρο Οδός Δακτύλων (από Νότο).

Δυτική Οικία. Η είσοδος.

Το δωμάτιο 5 ήταν το πολυτελέστερο από όλα τα διαμερίσματα της Δυτικής Οικίας. Είχε δάπεδο στρωμένο με πλάκες και, διαθέτοντας από τέσσερα παράθυρα σε κάθε εξωτερικό τοίχο του, έδινε την εντύπωση στεγασμένης βεράντας. Σε αντιστοιχία με τα παράθυρα αυτά ήταν ερμάρια και πόρτες στους μεσότοιχους του δωματίου, ανατολικό και νότιο αντίστοιχα. Αυτή η εσωτερική διαμόρφωση καθόρισε και το εικονογραφικό πρόγραμμα του τοιχογραφικού διακόσμου του δωματίου. Τις εσωτερικές επιφάνειες των εξωτερικών συμπαγών τοίχων κοσμούσαν οι τοιχογραφίες των δύο νεαρών ψαράδων, την ανατολική παραστάδα της θύρας ανάμεσα στα δωμάτια 4 και 5 κάλυπτε η παράσταση της λεγόμενης νεαρής «Ιέρειας», ενώ την ανώτερη ζώνη επάνω από τα παράθυρα, τις θύρες και τα ερμάρια κοσμούσαν οι μικρογραφικές ζωφόροι της «Νηοπομπής», του «Νειλωτικού Τοπίου» και του «Ναυαγίου». (Για τον τοιχογραφικό διάκοσμο της Δυτικής Οικίας βλ. *Μέρος Γ΄*.)

Η αρχιτεκτονική και ο τοιχογραφικός διάκοσμος του κτηρίου, καθώς και τα κινητά ευρήματα από αυτό, δεν αφήνουν αμφιβολία ότι πρόκειται για κατοικία ενός ευκατάστατου και καλλιεργημένου μέλους της θηραϊκής κοινωνίας, πιθανώς ενός «κοσμοπολίτη» ναυτικού και εμπόρου.

ΟΙΚΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Με το όνομά της από την τοιχογραφία που βρέθηκε σ' αυτήν, η Οικία Γυναικών είναι το μόνο ανασκαμμένο οικοδόμημα από συγκρότημα δύο τουλάχιστον επαπτόμενων κτηρίων. Το συγκρότημα αυτό αποτελεί το δυτικό όριο της *Οδού Δακτύλων*, έχοντας απέναντι (ανατολικά) μη ανεσκαμμένα ακόμη κτήρια. Όλα τα κτήρια που πλαισίωναν αυτό το τμήμα του δρόμου έχουν υποστεί σημαντική ζημιά από την δράση του χει-

Γενική άποψη της Οικίας Γυναικών από ανατολικά.

μερινού χειμάρρου που μέχρι πρόσφατα διέσχιζε τον αρχαιολογικό χώρο, αλλά και από τις επεμβάσεις των χωρικών που χρησιμοποιούσαν τις πέτρες για να χτίσουν τους αναλημματικούς τοίχους των ανδηρωτών αμπελώνων τους. Από τα σωζόμενα τμήματα τοίχων στην καλύτερα διατηρημένη δυτική πτέρυγα προκύπτει ότι το κτήριο ήταν τριώροφο και είχε κτιστεί σε επιφάνεια 184 τετραγωνικών μέτρων.

Το κύριο κλιμακοστάσιο, το οποίο δεν έχει πλήρως ερευνηθεί, εξέχει στη νοτιοδυτική γωνία του κτηρίου διασπώντας την τετράγωνη κάτοψή του. Με την τυπική διάταξη θύρας και παραθύρου στον νότιο τοίχο, και με τον προθάλαμο να αντιστοιχεί στο πρώτο πλατύσκαλο, το κλιμακοστάσιο φαίνεται να αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη, μετά την σεισμική καταστροφή των μέσων του 17ου αι. π.Χ. και την ανύψωση της στάθμης των δρόμων, ενώ εφάπτεται του επίσης ανεξερεύνητου Κτηρίου Θ.

Από το ανασκαμμένο τμήμα της Οικίας Γυναικών προκύπτει ότι το κατώτερο επίπεδο ήταν ημιυπόγειο. Ιδιαίτερο γνώρισμα είναι ο τετράγωνος φωταγωγός στην καρδιά του κτηρίου, με μικρά ανοίγματα παραθύρων στο κέντρο του βόρειου και του δυτικού τοίχου του. Σε επαφή με τον νότιο τοίχο του φωταγωγού είναι το βοηθητικό κλιμακοστάσιο του κτηρίου, ενώ τις άλλες τρεις πλευρές περιέτρεχε στενός διάδρομος, δίνοντας πρόσβαση στα περίξ δωμάτια. Το δωμάτιο 1 στον δεύτερον όροφο ήταν κοσμημένο με την τοιχογραφία των Παπύρων, ενώ τους τοίχους διαδρόμου που συνέδεε το δωμάτιο αυτό με τα ανατολικά διαμερίσματα στον ίδιον όροφο κοσμούσαν οι συνθέσεις των Γυναικών. (Για τον τοιχογραφικό διάκοσμο της Οικίας Γυναικών βλ. *Μέρος Β΄*.)

Από το πλήθος και το είδος των ευρημάτων στα δωμάτια του ισογείου και του πρώτου ορόφου συνάγεται ότι τα περισσότερα λειτουργούσαν ως αποθήκες για την φύλαξη σκευών και τροφίμων.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:

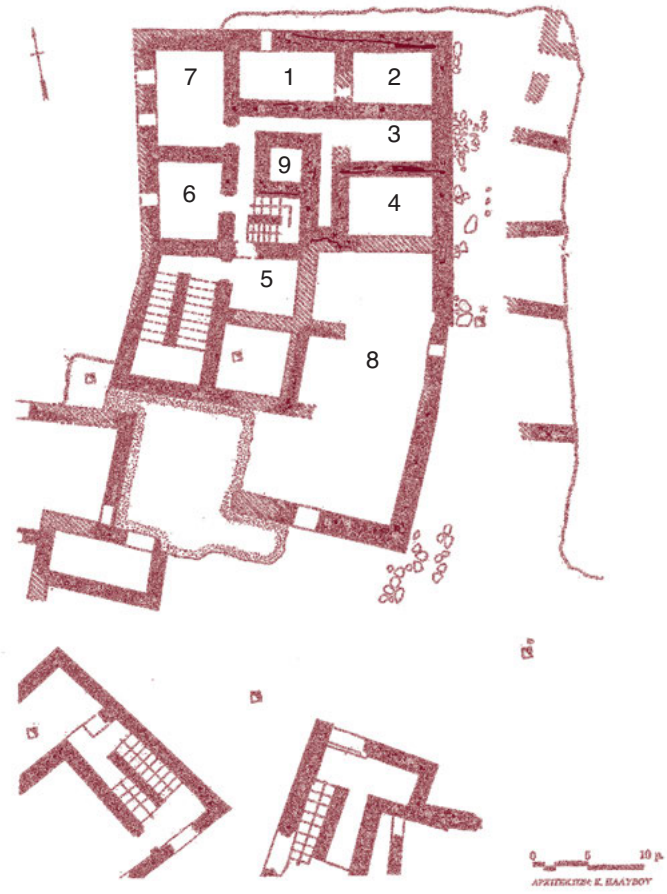
Οικία Γυναικών. Η τοιχογραφία της γυναικείας μορφής από τον νότιο τοίχο του διαδρόμου και των Παπύρων από το δωμάτιο 1.

Κάτοψη της Οικίας Γυναικών (κατά Κλ. Παλυβού).

ΚΤΗΡΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ Δ

Πρόκειται για το κεντρικότερο από τα αρχιτεκτονικά συγκροτήματα που έχουν ανασκαφεί. Αποτελείται από τέσσερις ανεξάρτητες ενότητες, διακρινόμενες από τις εισόδους και από τους διπλούς τοίχους στα σημεία επαφής των.

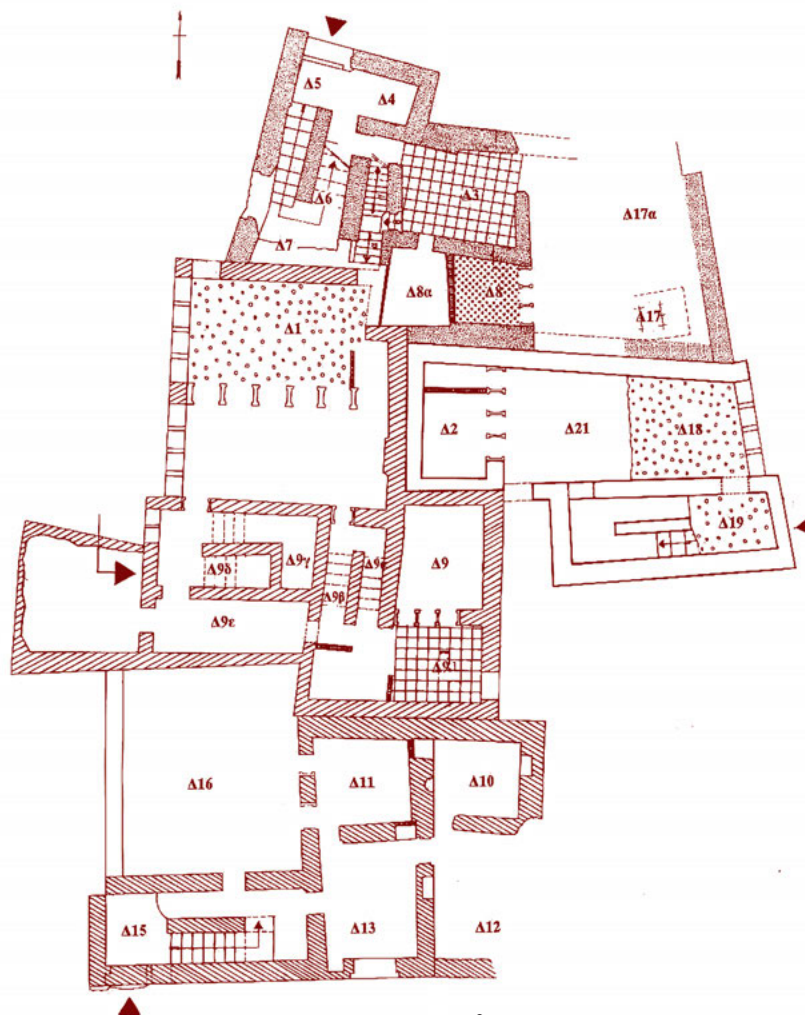
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Η ενότητα αυτή φαίνεται πως είχε θεμελιωθεί επάνω σε άνδρω στο ανατολικό πρηνές της χερσονήσου. Ήταν μικρό διώροφο κτήριο, το κεντρικό τμήμα του οποίου έχει καταστραφεί σχεδόν εξ ολοκλήρου από τον νεότερο χείμαρρο που το διέσχισε.

Η ανάγκη διαχείρισης των μάζων που προέκυψαν από την σεισμική καταστροφή στα μέσα του 17ου αι π.Χ. επέβαλε την διαμόρφωση της ανδρωτής Πλατείας Διπλών Κεράτων, όπως ονομάστηκε συμβατικά από τα λεγόμενα ιερά κέρατα που βρέθηκαν μπροστά στην είσοδο του κτηρίου. Τα διπλά αυτά κέρατα, λαξευμένα σε υπόλευκο τόφφο, φαίνεται ότι επέστεφαν το κτήριο επάνω από την είσοδό του, η οποία βρισκόταν στο πρώτο άνδρω της πλατείας.

Μια ιδιαιτερότητα της Ανατολικής Ενότητας είναι ότι το κύριο κλιμακοστάσιο δεν ξεκινούσε, ως συνηθώς, από τον προθάλαμο (Δ19), αλλά από ένα είδος πλατύσκαλου στο βάθος στενού διαδρόμου. Από εκεί ήσαν επίσης προσιτά τα διαμερίσματα του ισόγειου (Δ21, Δ2, Δ18α και Δ18β).

Το ευρύχωρο δωμάτιο Δ21 είχε σχεδόν ολοσχερώς καταστραφεί από την δράση του μεταγενέστερου χείμαρρου και μόνο μια χαμηλή ορθογώνια κτιστή εξέδρα (0,60 × 0,70 μ.) σωζόταν. Πιθανώς αυτή αποτελούσε την βάση ξύλινου υποστυλώματος της οροφής. Το δωμάτιο φωτιζόταν από ένα μεγάλο παράθυρο στη νοτιοδυτική γωνία του.

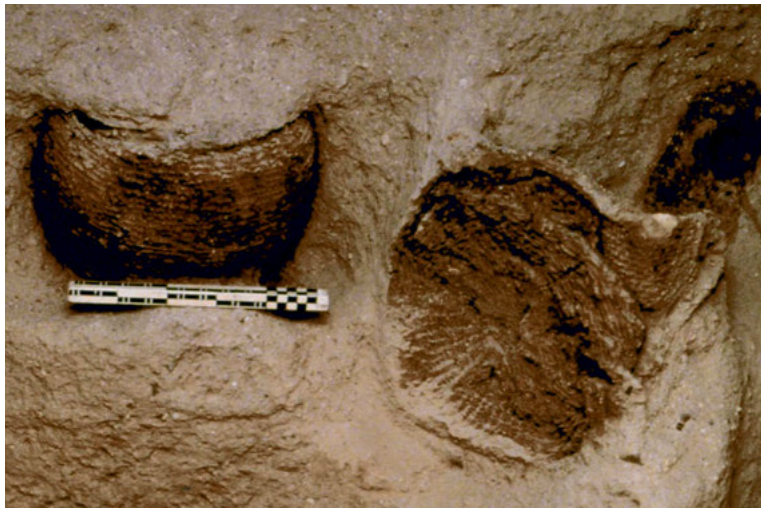
Τα εκατέρωθεν δωμάτια Δ2 και Δ18 φαίνεται ότι είχαν κατακλυσθεί από ρευστή λάσπη τέφρας αμέσως μετά την ηφαιστειακή έκρηξη, όταν δημιουργήθηκε ο χείμαρρος. Αυτό συνέβαλε στην διατήρηση του περιεχομένου των δωματίων σε καλή κατάσταση: ακόμη και σκευή από οργανική ύλη που είχαν εγκλωβιστεί και βρίσκονταν σε κατάσταση αποσύνθεσης ή είχαν αποσυντεθεί αλλά είχαν αφήσει το αποτύπωμά τους μέσα στην λάσπη. Χάρη στο ταλέντο, την ευαισθησία και την υπομονή των έμπειρων συντηρητών της ανασκαφής, αποτυπώματα, όπως ενός δερμάτινου σάκου ή ενός ξύλινου κυλινδρικού βαρελιού, διασώθηκαν. Διάφορα έπιπλα επίσης ανασύρθηκαν με την μορφή εκμαγείων, που δημιουργήθηκαν με την έγχυση γύψου στα αρνητικά που άφησαν μετά την αποσύνθεσή τους.

Κάτοψη του Οικοδομικού Συγκροτήματος Δ.

Τα ανατολικά δωμάτια έδωσαν επίσης τα σπαράγματα πήλινων πινακίδων της Γραμμικής Α γραφής –μοναδικά ως τώρα στο Ακρωτήρι– καθώς και ένα θησαυρό πήλινων σφραγισμάτων, με παραστάσεις από κρητικά σφραγιστικά δακτυλίδια εξαιρετικής τέχνης (βλ. *Μέρος Β΄, Μουσείο*).

Στο δωμάτιο Δ2, η ιλύς που το κατέκλυσε είχε διατηρήσει όχι μόνο τα ξύλινα έπιπλα που είχαν φυλαχθεί εκεί προσωρινά μαζί με πληθώρα πήλινων σκευών, αλλά και, στην θέση της ακόμη και σε πολύ καλή κατάσταση, την περίφημη «Τοιχογραφία της Άνοιξης».

α.

β.

γ.

δ.

Συγκρότημα Δ, Ανατολική Ενότητα, δωμάτιο Δ18:

- α. Σκεύη από οργανική ύλη σε κατάσταση αποσύνθεσης, όπως βρέθηκαν εγκλωβισμένα στην λάσπη ηφαιστειακής τέφρας.
- β. Τμήμα καλαθιού από βέργες λυγαριάς κατά την στιγμή της αποκάλυψής του.
- γ. Αποτύπωμα ξύλινου κυλινδρικού βαρελιού.
- δ. Αποτύπωμα δερμάτινου σάκου.
- ε. Αποτύπωμα μικρού καλαθιού από βούρλα (:).

ε.

Γύψινο εκμαγείο περίτεχνου τριποδικού τραπέζιου.

Γύψινο εκμαγείο από το κιγκλιδωτό ερεισίχειρο περίτεχνου καθίσματος.

Συγκρότημα Δ, Ανατολική Ενότητα, Δωμάτιο Δ18. Το γύψινο εκμαγείο του τριποδικού τραπέζιου στην θέση όπου εντοπίστηκε το αποτύπωμά του.

Η νοτιοδυτική γωνία του δωματίου των Κρίνων ή της Άνοιξης (Δ2) κατά την διάρκεια της ανασκαφής του.

Γύψινα εκμαγεία κρεβατιών ή ανακλίντρων από τα αποτυπώματα που άφησαν στο στρώμα ελαφόπετρας μετά την αποσύνθεσή τους.

Μερική άποψη
από την τοιχογραφία
των Κρίνων ή της Άνοιξης
από το δωμάτιο Δ2
(Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα).

Γενική άποψη από Βορρά της Ανατολικής Ενότητας, όπως έχει διχοτομηθεί από τον μεταγενέστερο χείμαρρο.

Συγκρότημα Δ, Ανατολική Ενότητα. Ανδηρωτή πλατεία Διπλών Κεράτων.

Συγκρότημα Δ. Η είσοδος της Ανατολικής Ενότητας με το λίθινο ζεύγος «Ιερών Κεράτων».

ΒΟΡΕΙΑ
ΕΝΟΤΗΤΑ

Το κτήριο της Βόρειας Ενότητας του Συγκροτήματος Δ, με την είσοδό του στην ράχη της χερσονήσου, εκτείνεται κυρίως στο ανατολικό πρανάς. Είχε επίσης υποστεί σοβαρές ζημιές από την δράση του νεότερου χειμάρρου. Από τα διαμερίσματά του σώζονται μόνο τα ισόγεια ή υπόγεια, και αυτά σε διαφορετικά επίπεδα, λόγω του επικλινούς εδάφους.

Στη νοτιοανατολική γωνία του προθαλάμου (Δ4) βρέθηκε η μεγάλη πρόχους, στον ώμο της οποίας είναι χαραγμένη σε Γραμμική Α γραφή η επιγραφή A-RE-SA-NA (βλ. *Μέρος Β'*), ενώ το λίθινο κλιμακοστάσιο διατηρεί ζωηρή την εικόνα των συνεπειών του μεγάλου σεισμού που προηγήθηκε της έκρηξης. Η πρόσβαση στα χαμηλότερα διαμερίσματα Δ3, Δ8, Δ8α, Δ17 και Δ17α, τα οποία χρησίμευαν ως αποθήκες, γινόταν μέσω διχαλωτού βοηθητικού κλιμακοστασίου.

Μεγάλα μπρούντζινα σκεύη βρέθηκαν τοποθετημένα στο δάπεδο του δωματίου Δ3, το οποίο είχε συνδεθεί, με ένα είδος καταπακτής, με τον υπόγειο θάλαμο πρωτοκυκλαδικού τάφου, ο οποίος είχε μετατραπεί σε αποθήκη/κελάρι. Κεραμικά σκεύη βρέθηκαν επίσης στο ανατολικό τμήμα του δωματίου Δ17.

*Συγκρότημα Δ, Βόρεια Ενότητα.
Μπρούντζινα σκεύη κατά την
αποκάλυψή τους στο δωμάτιο Δ3.*

*Συγκρότημα Δ. Η σωζόμενη
πρόσοψη της Βόρειας Ενότητας
με την είσοδο.*

ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ 64-65: Συγκρότημα Δ. Γενική
άποψη της Βόρειας Ενότητας από Βορρά.

Πελώριος μονολιθικός πίθος (ύψ. 1,30 μ.), σμιλευμένος σε ανδραειτική λάβα. Βρέθηκε στην περιοχή της Πλατείας Κενοταφίου, μπροστά στην πρόσοψη της Βόρειας Ενότητας. Η μεγάλη μάζα σκληρού πετρώματος δουλεύτηκε με τα λίθινα εργαλεία της περιόδου - πιθανώς από βασάλτη, σιμίριδα και ελαφρόπετρα. Το εσωτερικό είχε κοιλανθεί και λειανθεί, διατηρώντας με μαθηματική ακρίβεια το πάχος των τοιχωμάτων του. Από τις λεπτομέρειες στο εξωτερικό, όπως οι λαβές και οι ανάγλυφες ταινίες, συνάγεται ότι ο τεχνίτης αντέγραψε πήλινο σκεύος. Ο πίθος αυτός δεν είναι μόνο ένα σημαντικό τεχνικό επίτευγμα αλλά και ένα έργο τέχνης, χάρη στις απαλές επιφάνειές του, τις αρμονικές αναλογίες και την εν γένει εμφάνισή του.

ΔΥΤΙΚΗ
ΕΝΟΤΗΤΑ

Το κτήριο της Δυτικής Ενότητας κατελάμβανε το κεντρικότερο τμήμα του Συγκροτήματος Δ. Τα δυτικά διαμερίσματά του ήσαν κτισμένα επάνω στην ράχη της χερσονήσου, ενώ τα ανατολικά (Δ9α-β, Δ9 και Δ9.1) βρίσκονταν σε χαμηλότερη στάθμη στο πρηνές. Η τυπική είσοδος του επί της Πλατείας Τριγώνου είχε προστατευθεί με μεταγενέστερη προσθήκη προστώου ή Πυλώνα. Από τις δύο θύρες του προθαλάμου η μία οδηγούσε δεξιά στο δωμάτιο Δ9ε και η άλλη αριστερά στα ισόγεια δωμάτια Δ1α και Δ1.

Το κλιμακοστάσιο οδηγούσε αριστερά σε μεγάλη αίθουσα που διέθετε κεντρικό πολύθυρο (Δ1-Δ1α), καθώς και στο δωμάτιο επάνω από τον Πυλώνα. Πίσω από το κύριο βρισκόταν το βοηθητικό κλιμακοστάσιο, που συνέδεε τον πρώτον όροφο με τα ισόγεια διαμερίσματα Δ9 και Δ9.1.

Μόνο τα δωμάτια του ισόγειου Δ1α, Δ9 και Δ9.1 έχουν ερευνηθεί από το κτήριο της Δυτικής Ενότητας, από τα οποία προήλθε μεγάλος αριθμός πήλινων σκευών. Το πλέον εντυπωσιακό όμως εύρημα ήταν ο σκελετός χοίρου που κειτόταν στο δάπεδο του δωματίου Δ9.1. Η απουσία της κάτω σιαγόνας από τον σκελετό υποδηλώνει ότι κατά την έκρηξη του ηφαιστείου το σφάγιο φυλασσόταν μέσα στο δωμάτιο, πιθανώς κρεμασμένο από δοκάρη της οροφής.

Υστεροκυκλαδικός αμφορέας με ελλειπτικό στόμιο. Την διακόσμηση της κύριας, ανώτερης, ζώνης αποτελούν κύκλοι με δύο μεγάλους συμπαγείς κύκλους κατά την οριζόντια διάμετρο, με τρόπο ώστε το άβαφο τμήμα να έχει το σχήμα διπλού πελέκεως.

Συγκρότημα Δ. Κάτοψη του κτηρίου της Δυτικής Ενότητας.

Ο σκελετός χοίρου, όπως βρέθηκε στο δάπεδο του δωματίου Δ9.1.

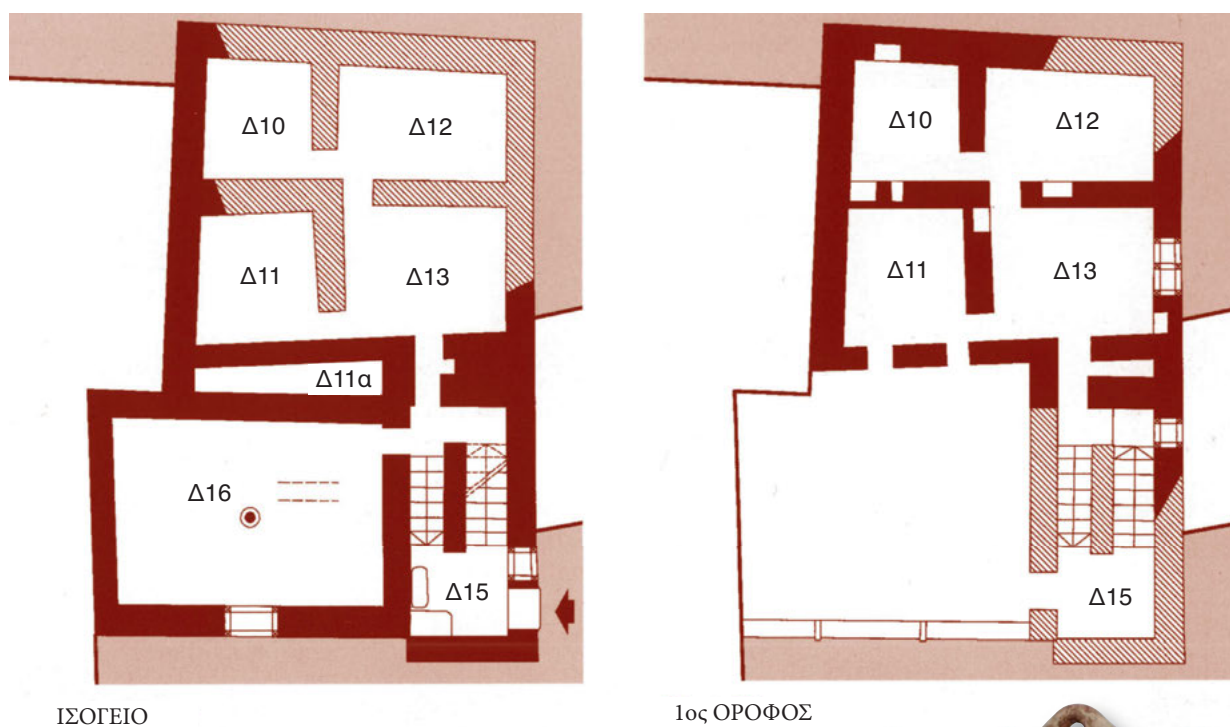

ΝΟΤΙΑ
ΕΝΟΤΗΤΑ

Η τελική εικόνα του κτηρίου της Νότιας Ενότητας είναι αποτέλεσμα μετασκευών, πιθανώς μετά την αναδιοργάνωση του δωματίου Δ16. Ο προθάλαμος (Δ15), ο οποίος διέθετε την τυπική πρόσοψη με θύρα και παράθυρο, μπροστά στην Πλατεία Μυλώνος, οδηγούσε τόσο στο δωμάτιο Δ16 όσο και, μέσω στενού διαδρόμου κάτω από το κλιμακοστάσιο, στα ισόγεια των ανατολικών δωματίων Δ10, Δ11, Δ12 και Δ13. Η πρόσβαση στα αντίστοιχα δωμάτια του ορόφου γινόταν μέσω του κλιμακοστασίου.

Η ονομασία «Μυλώνας» που δόθηκε στον προθάλαμο Δ15 οφείλεται στην εγκατάσταση μύλου σ' αυτόν, καθώς και στην μικρή πλατεία μπροστά του. Το δωμάτιο Δ16 εντάσσεται στην κατηγορία κτηρίων ειδικής χρήσης.

Συγκρότημα Δ. Η πρόσοψη της Νότιας Ενότητας. →

Συγκρότημα Δ. Κάτοψη του κτηρίου της Νότιας Ενότητας.

Πιθαμοφόρας με το σκέπασμά του. Σειρά κύκλων με συμπαγή κύκλο στο κέντρο αποτελούν την διακόσμηση της κύριας, ανώτερης, ζώνης.

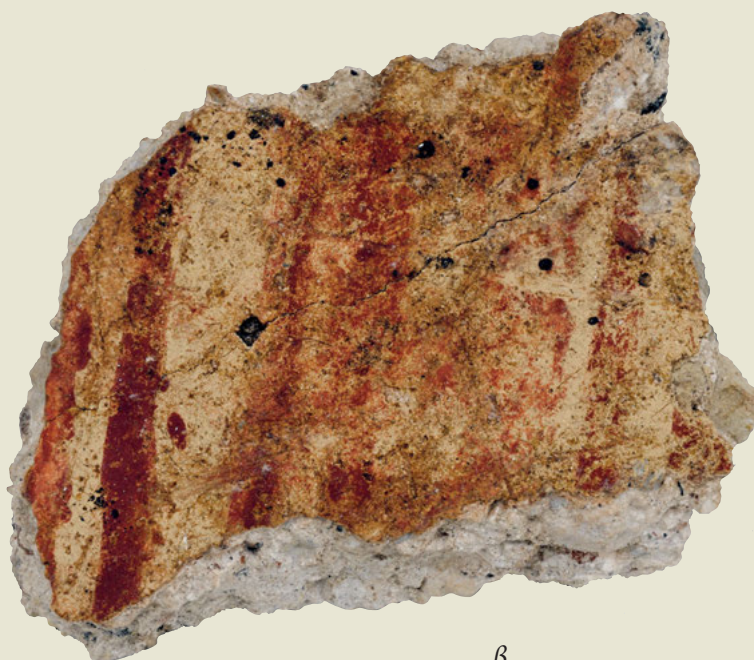

α.

Σπαράγματα έγχρωμων δαπέδων (α-β) και τοιχογραφιών (γ).

γ.

β.

Συγκρότημα Δ, Νότια Ενότητα. Εγκατάσταση
μύλου στον προθάλαμο (Δ15).

ΚΤΗΡΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ Β

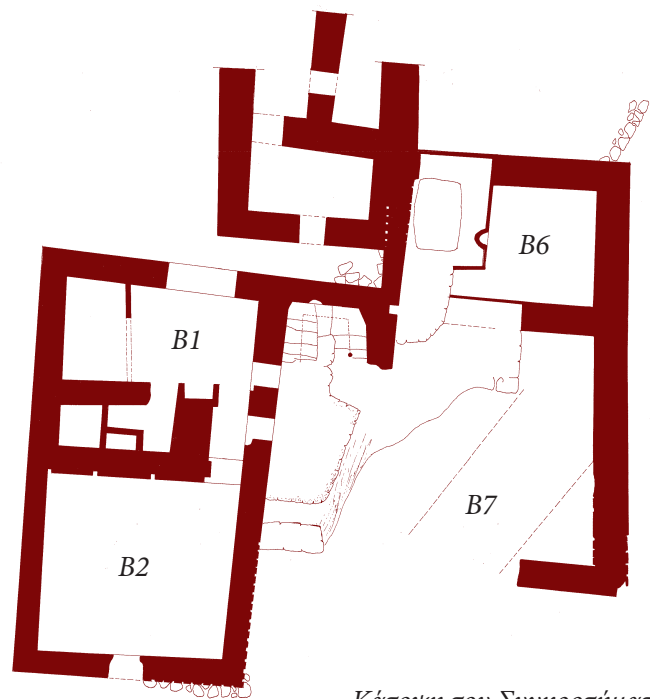
Η έκταση της έρευνας αλλά και ο βαθμός διατήρησης των αποκαλυφθέντων ερειπίων στο Συγκρότημα Β δεν αφήνουν περιθώρια για τον σχηματισμό σαφούς εικόνας. Ολόκληρη η ανατολική πτέρυγά του έχει σχεδόν καταστραφεί ολοσχερώς από την δράση του χειμάρρου, σε σημείο που να μην μπορεί να προσδιορισθεί ακόμη και η θέση των εισόδων στα κτήρια που το αποτελούσαν.

Από τα δωμάτια Β6 και Β7 της βορειοανατολικής πτέρυγας του Συγκροτήματος διατηρούνται σχεδόν μόνο τα θεμέλια. Ωστόσο, στην καλύτερα σωζόμενη βορειοδυτική γωνία του ισογείου στο δωμάτιο Β6 βρέθηκε σωρός σπαραγμάτων από την *Τοιχογραφία των Πιθήκων*, τα οποία μάλλον είχαν καταρρεύσει από τον όροφο (βλ. *Μέρος Β'*).

Καλύτερα έχουν διατηρηθεί τα βορειότερα δωμάτια της δυτικής πτέρυγας Β7α, Β1 και Β2, ενώ τα νοτιότερα Β3 και Β4 έχουν σχεδόν ολοσχερώς καταστραφεί.

Η διευθέτηση μπάζων στην Οδό Τελχίνων μετά τη σεισμική καταστροφή των μέσων του 17ου αι. π.Χ. μετέτρεψε τα ισόγεια των δωματίων Β1 και Β2 σε ημιυπόγεια, φράσσοντας ταυτόχρονα και τα μικρά παράθυρα μέσω των οποίων φωτιζόνταν. Η ανασκαφή έφερε στο φως σωρό από τριποδικές χύτρες, που είχαν εγκαταλειφθεί στο δάπεδο του Β2, και μια αποθήκη με πιθάρια στο Β1, μοναδική για την εργονομική οργάνωσή της. Το δάπεδο και των δύο δωματίων στον όροφο ήταν στρωμένο με πλάκες, που είχαν διατηρηθεί σε αρκετά καλή κατάσταση.

Τα κινητά ευρήματα ήσαν ελάχιστα, ενώ ο τοιχογραφικός διάκοσμος που κάλυπτε τους τοίχους του δωματίου Β1 ήταν εντυπωσιακός. Πιθανώς, λόγω του ότι ορισμένες από τις τοιχογραφίες αυτές κάλυπταν πηλινούς μεσότοιχους, με τον σεισμό τα κονιάματα αποκολλήθηκαν, πέφτοντας επάνω στο πλακόστρωτο δάπεδο. Έτσι, παρά τον κατακερματισμό τους, δεν κονιορτοποιήθηκαν, και χάρη στην υπομονή του αείμνηστου συνεργάτη της ανασκαφής, του ζωγράφου Κωστή Ηλιάκη, αποτυπώθηκαν λεπτομερώς πριν να ανασυρθούν. Η αποτύπωση αυτή βοήθησε πολύ τον ταλαντούχο συντηρητή, αείμνηστο Τάσο Μαργαριτώφ, να προχωρήσει στην αποκατάσταση των συνθέσεων, που δεν είναι άλλες από τους *Νεαρούς Πυγμαχούς* και τις *Αντιλόπες*.

Κάτοψη του Συγκροτήματος Β.

Συγκρότημα Β.
Τοιχογραφία από το δωμάτιο Β6,
με παράσταση πιθήκων
αναρριχώμενων σε ορεινό τοπίο.

*Συγκρότημα Β.
Η τοιχογραφία
των Αντιλοπών
από το δωμάτιο Β1
(Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα).*

*Συγκρότημα Β.
Η τοιχογραφία
των Νεαρών Πυγμάχων
από το δωμάτιο Β1
(Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα).*

Πήλινες τριποδικές χύτρες.

← Συγκρότημα Β. Τριποδικές χύτρες στο δάπεδο του ισόγειου/ημιυπόγειου δωματίου Β2.

Πήλινος τριποδικός φορητός φούρνος.

Άποψη του σωζόμενου βόρειου τμήματος του Συγκροτήματος Β από ανατολικά.

Συγκρότημα Β. Η Αποθήκη Πίθων στο ισόγειο/ημιυπόγειο του δωματίου Β1.

ΚΤΗΡΙΟ Γ

Πρόκειται για στενόμακρο οικοδόμημα, του οποίου έχουν αποκαλυφθεί η είσοδος επί της Οδού Τελχίνων και ο διάδρομος που οδηγούσε σε κλιμακοστάσιο προς τον όροφο καθώς και τα νοτιότερα δωμάτια Γ1 και Γ2. Στο κτήριο αυτό είναι εμφανή τα σημάδια των πρόχειρων επεμβάσεων μετά την τελευταία σεισμική καταστροφή, ίσως για να χρησιμοποιηθεί ως βάση των συνεργείων διάσωσης.

Η είσοδος στο κτήριο Γ επί της Οδού Τελχίνων.

Κτήρια ειδικής χρήσης

Ιδιαιτερότητα που χαρακτηρίζει τα κτήρια ειδικής χρήσης είναι ότι διαθέτουν ένα μεγάλο παράθυρο στο ισόγειο σε ύψος μικρότερο του ενός μέτρου από τη στάθμη του παρακείμενου δρόμου. Κτήρια με τέτοιο παράθυρο είναι η λεγόμενη *Αποθήκη Πίθων* στον Τομέα Α, το *δωμάτιο Δ16* στο οικοδομικό συγκρότημα Δ και η λεγόμενη *Οικία της Άγκυρας* στην *Πλατεία Τριγώνου*, η οποία ακόμη δεν έχει ανασκαφεί.

ΑΠΟΘΗΚΗ ΠΙΘΩΝ

Πρόκειται για το ισόγειο στενόμακρου κτηρίου με προσανατολισμό Βορρά-Νότου, στον Τομέα Α, στο βορειότερο άκρο του στεγασμένου αρχαιολογικού χώρου. Την ονομασία του οφείλει στην εικόνα που αντίκρισε ο Μαρινάτος, όταν το έφερε στο φως το 1967. Οι εγκάρσιοι τοίχοι που το διαιρούσαν σε τρία δωμάτια (Α1, Α2, Α3) φαίνεται πως εμπόδισαν την δράση του χειμάρρου να φτάσει ως το δάπεδο.

Η είσοδος στην Αποθήκη Πίθων γινόταν από μικρή λιθόστρωτη πάροδο της Οδού Δακτύλων. Μια ασάμινθος (μπαγιέρα) βρίσκεται ακόμη στην θέση της απέναντι στην είσοδο στον μικρό προθάλαμο, ενώ ένας στενός τυφλός διάδρομος, δεξιά, πιθανώς αντιστοιχεί στον κλωβό ξύλινης σκάλας προς τον όροφο. Καθένα από τα τρία διαμερίσματα (Α1, Α2, Α3) της Αποθήκης Πίθων βρισκόταν σε διαφορετική στάθμη. Τα βορειότερα και βαθύτερα δωμάτια Α2 και Α3 διέθεταν μικρά ανοίγματα παραθύρων και ήσαν κυριολεκτικά πακτωμένα με μεγάλα πιθάρια. Το μεγάλο και σχεδόν τετράγωνο δωμάτιο Α1 βρισκόταν στην ίδια περίπου στάθμη με τον δρόμο και διακρινόταν για την επιμελημένη οργάνωσή του. Μεγάλο τριμερές παράθυρο άνοιγε προς τα ανατολικά και μια στενή θύρα στην βορειοανατολική γωνία συνέδεε το δωμάτιο με το υπόλοιπο κτήριο. Στο κέντρο του Α1, ενσωματωμένη στο δάπεδο βρίσκεται η λίθινη βάση ξύλινου κίονα, ενώ δίπλα της, μια δεύτερη χαλαρή βάση πιθανώς έπεσε από τον άνω όροφο. Η χαμηλή τετράπλευρη λιθόκτιστη εξέδρα σε επαφή με τον δυτικό τοίχο του δωματίου προφανώς ανήκει σε εστία, όπως υποδηλώνουν η στάχτη και τα κάρβουνα στην επιφάνειά της, καθώς επίσης μια μεγάλη τριποδική χύτρα και λίθινοι τριπτήρες που βρέθηκαν δίπλα της. Η λίθινη λεκάνη που βρίσκεται εν μέρει βυθισμένη στο δάπεδο, αριστερά της εστίας, πιθανώς γεμάτη νερό απέτρεπε την πρόκληση πυρκαγιάς. Πράγματι, η παρουσία πήλινης ή λίθινης λεκάνης δίπλα στην εστία φαίνεται ότι αποτελούσε τον κανόνα στα κτήρια του Ακρωτηρίου.

Διευθετημένα καθ' όλο το μήκος του νότιου τοίχου βρίσκονται ακόμη μια σειρά από πιθάρια, ενώ μπροστά στο παράθυρο βρέθηκαν εκατοντάδες αγνύθες (υφαντικά βαρίδια), πιθανώς πεσμένες από τον επάνω όροφο. Οι αγνύθες αυτές και οι μεγάλες ποσότητες αγροτικών προϊόντων (αλεύρι, κριθάρι, όσπρια κλπ.) που είχαν αποθηκευτεί στα πιθάρια –σε μερικά από τα οποία βρέθηκαν κατάλοιπά τους– οδήγησαν τον Μαρινάτο να ερμηνεύσει την αποθήκη ως κέντρο διανομής των αγαθών αυτών ως αμοιβή για παρεχόμενες υπηρεσίες: κατ' αναλογία προς λειτουργίες που έχουν καταγραφεί σε κείμενα πινακίδων της Γραμμικής Β από τα μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα της ηπειρωτικής Ελλάδας, πρότεινε ότι οι εργαζόμενοι περνούσαν μπροστά από το μεγάλο παράθυρο και έπαιρναν την αμοιβή τους σε είδος. Μια παραπλήσια ερμηνεία είναι ότι στο αστικό περιβάλλον του Ακρωτηρίου η Αποθήκη Πίθων λειτουργούσε ως κατάστημα τροφίμων, την διαχείριση του οποίου είχε η οικογένεια που κατοικούσε στον όροφο του κτηρίου.

Μεγάλος κωνικός πίθος. Η διακόσμησή του με υδροχαρή φυτά (καλάμια) πιθανώς υποδηλώνει την χρήση του για αποθήκευση νερού.

*Τομέας Α.
Γενική άποψη της
Αποθήκης Πίθων
από Βορρά.*

Τομέας Α (Αποθήκη Πίθων). Άποψη του δωματίου Α1 από ανατολικά.

Τομέας Α (Αποθήκη Πίθων). Η εστία στο δωμάτιο Α1, όπως αποκαλύφθηκε.

ΔΩΜΑΤΙΟ Δ16

Η χρήση του δωματίου Δ16 στη Νότια Ενότητα του Συγκροτήματος Δ φαίνεται να ήταν παρεμφερής με εκείνη της Αποθήκης Πίθων. Μετά την ανύψωση της στάθμης του παρακείμενου δρόμου, το δάπεδό του βρέθηκε περί το ένα μέτρο χαμηλότερα. Ήταν προσιτό από τον Μυλώνα (Δ15) με τη βοήθεια πρόχειρων κτιστών βαθμίδων στη νοτιοανατολική γωνία. Οι μεγάλες διαστάσεις του δωματίου και η βαρεία στέγη υπαγόρευαν την ύπαρξη κεντρικού κίονα, η λίθινη βάση του οποίου είναι ενσωματωμένη στο δάπεδο.

Το κατώφλι του μεγάλου παραθύρου προς την Οδό Τελχίνων εξωτερικά βρίσκεται μόλις 10 περίπου εκατοστά ψηλότερα από την στάθμη του δρόμου. Δύο οπές εκατέρωθεν του ανωφλιού, πλαισιωμένες με πελεκητές πέτρες, φαίνεται πως ήσαν υποδοχές δοκαριών προστατευτικού στεγάστρου ή σκιάστρου. Μερικά ακόμη εκατοστά ψηλότερα, ενσωματωμένες στον τοίχο, εξείχαν προς τον δρόμο δύο πήλινες υδρορροές, η θέση των οποίων τεκμηριώνει την στάθμη της στέγης, από όπου διοχέτευαν τα βρόχινα νερά στον δρόμο.

Τετρακόσια περίπου πήλινα αχρησιμοποίητα σκεύη βρέθηκαν στο δωμάτιο Δ16, τα περισσότερα ακέραια και ταξινομημένα κατά κατηγορίες, ανάλογα με την λειτουργία, την ποιότητα ή την προέλευσή τους, μαζί με μερικά εισηγμένα λίθινα αγγεία εξαιρετικής ποιότητας. Αυτή η εικόνα οδήγησε στην ερμηνεία του ως καταστήματος, μέσω του οποίου γινόταν η διάθεση των εν λόγω σκευών. Στην περίπτωση αυτή, το μεγάλο παράθυρο, εξασφαλίζοντας προστασία από την βροχή ή τον ήλιο, λειτουργούσε ως ένα είδος πάγκου, μέσω του οποίου γίνονταν οι συναλλαγές. Πιθανώς το «κατάστημα» και τον Μυλώνα στο Δ15 τα διαχειρίζονταν οι ένοικοι του άνω ορόφου του κτηρίου της Νότιας Ενότητας.

Δημόσια κτήρια, ιδιωτικά σπίτια, κοινοτικές αποθήκες και/ή καταστήματα είναι μεταξύ των λίγων οικοδομημάτων που ερευνήθηκαν μέχρι σήμερα στον αρχαιολογικό χώρο του Ακρωτηρίου στη Θήρα και παρουσιάζονται σ' αυτό το βιβλίο. Τα κτήρια αυτά, συγκρινόμενα με το ανεξερεύνητο ακόμη τμήμα της πόλης, δεν είναι παρά ένα μικρό δείγμα. Ωστόσο, με την μελέτη της αρχιτεκτονικής, του εξοπλισμού και του τοιχογραφικού διακόσμου των κτηρίων έχει αρχίσει να αναδύεται η εικόνα του κελύφους, μέσα στο οποίο έζησε και διέπρεψε μια δημιουργική κοινότητα κατά το πρώτο μισό του 17ου αιώνα π.Χ. Στη βελτίωση αυτής της εικόνας μπορεί να συμβάλει η παρουσίαση αντιπροσωπευτικών δειγμάτων από τα κινητά ευρήματα στο Μουσείο Προϊστορικής Θήρας, στο οποίο είναι αφιερωμένο το *Μέρος Β'* του βιβλίου.

Μικρή πήλινη τριποδική χύτρα, προφανώς για αφεψήματα.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:
*Συγκρότημα Δ. Νότια Ενότητα των δωματίων
Δ15 και Δ16 επί της Οδού Τελχίνων.*

*Εισηγμένος τετράωτος πίθος με χαμηλό λαιμό, χοανοειδές στόμιο και επίπεδη βάση.
Η μεγάλη, κύρια, διακοσμητική ζώνη στον ώμο κοσμείται με μεγάλους ρόδακες ανάμεσα στις λαβές,
ενώ από τις πυκνές ταινίες του κάτω μέρους οι δύο συνδέονται με μικρά φύλλα σαν σε απομίμηση κλαδιού μυρτιάς.*

*Εισηγμένος τρίτος πίθος με χαμηλό λαιμό, χοανοειδές στόμιο και επίπεδη βάση.
Κάτω από την ανώτερη ζώνη, που κοσμείται με σπείρες, ακολουθούν άλλες με το γεωμετρικό θέμα του χελωνίου.*

*Τετράωτος πίθος κρητικής προελεύσεως με χαμηλό λαιμό, χοανοειδές στόμιο και δακτυλιόσχημη βάση.
Η κύρια ζώνη, στον ώμο, κοσμεύεται με διπλούς πελέκεις πλαισιωμένους από φυτικά θέματα.*

*Εισηγμένος τετράωτος πίθος με χαμηλό λαιμό, χοανοειδές στόμιο και δακτυλιόσχημη βάση.
Η πυκνή διακόσμησή του σε ζώνες αποτελείται από γεωμετρικά και σχηματοποιημένα φυτικά μοτίβα.*

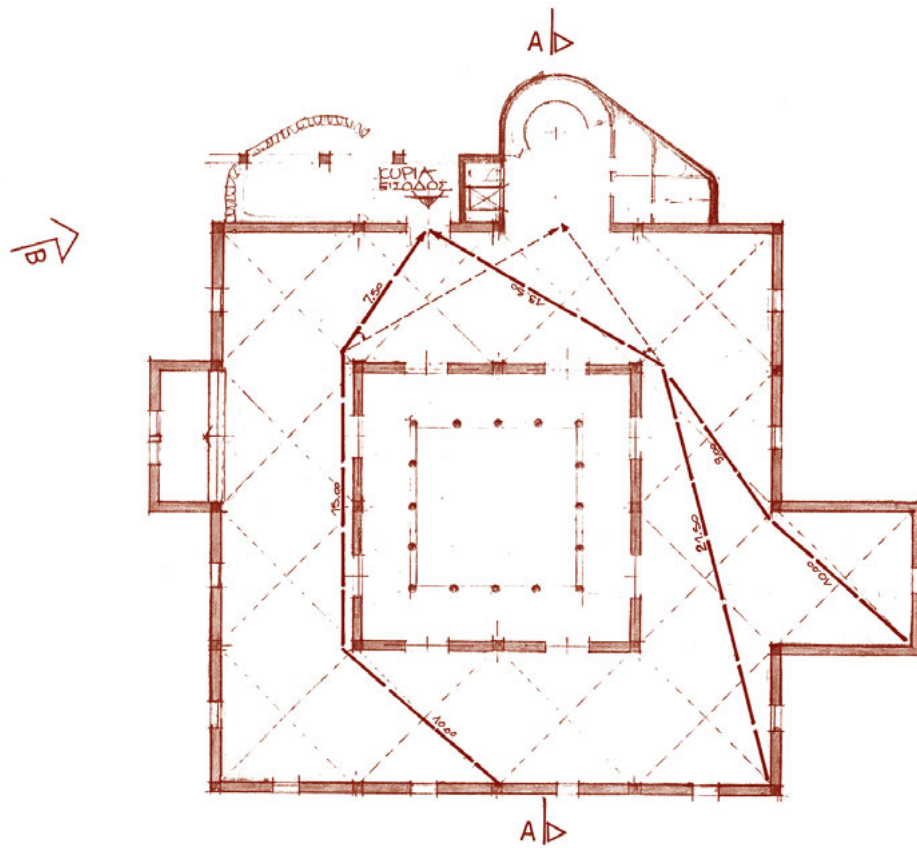
ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗΣ ΘΗΡΑΣ

Το κτήριο και η ιστορία του

Αμέσως μετά την έναρξη των ανασκαφών στο Ακρωτήρι, το 1967, άρχισε να γίνεται αισθητή η έλλειψη ενός ειδικού μουσείου για την προϊστορική περίοδο του νησιού. Το 1968, για την στέγαση των ευρημάτων από τις ανασκαφές του Ακρωτηρίου, ο Θηραίος εφοπλιστής Ευάγγελος Νομικός παρεχώρησε στον ανασκαφέα, τον καθηγητή Σπυρίδωνα Μαρινάτο, το οικόπεδο στα πρηνή ανατολικά του μητροπολιτικού ναού στα Φηρά. Ευθύς αμέσως, ο Μαρινάτος ανέθεσε στον αρχιτέκτονα Ιωάννη Κουμανούδη (1930-2010), υπηγητή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, την εκπόνηση των σχεδίων, βάσει των οποίων άρχισε η ανέγερση του κτηρίου το 1969. Είναι γεγονός ότι τόσο ο σχεδιασμός όσο και η εφαρμογή του έργου ήσαν πολύ πρόωρα, δεδομένου ότι η ανασκαφή βρισκόταν ακόμη σε πολύ πρώιμο στάδιο και ήταν αδύνατο να προβλεφθεί το πλήθος, η φύση και οι διαστάσεις των ευρημάτων που με τα χρόνια θα έρχονταν στο φως.

Οι μοναδικές τοιχογραφίες, που από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 άρχισαν να κατακλύζουν τα επί τόπου εργαστήρια συντήρησης, οδήγησαν τον Μαρινάτο στην ιδέα ίδρυσης ενός μεγάλου Μουσείου Θηραϊκής Τέχνης, θέτοντας την ίδρυση μουσείου για την προϊστορία του νησιού σε δεύτερη μοίρα. Σύντομα, οι τοιχογραφίες που έρχονταν στο φως άρχισαν να μεταφέρονται στην Αθήνα για συντήρηση, στα εργαστήρια του Βυζαντινού Μουσείου και της Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαίων και Έργων Τέχνης του Υπουργείου Πολιτισμού. Δεδομένης της θέσης και της ισχύος του Μαρινάτου ως Γενικού Επιθεωρητή Αρχαιοτήτων, και του ρόλου του στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι μετά τις παραπάνω κινήσεις, οι εργασίες ανέγερσης του Μουσείου Προϊστορικής Θήρας διακόπηκαν και το κτήριο παρέμεινε ως εργοτάξιο σχεδόν επί τρεις δεκαετίες. Επιπροσθέτως, το όραμα του Μαρινάτου για Μουσείο Θηραϊκής Τέχνης στην Αθήνα παρέμεινε όνειρο θερινής νυκτός.

Ο Ι. Κουμανούδης, έχοντας στο παρελθόν ασχοληθεί με την αρχιτεκτονική των παραδοσιακών καμαροσκεπών εκκλησιών του νησιού, θεώρησε σκόπιμη την ενσωμάτωση στοιχείων αυτής της αρχιτεκτονικής στο κτήριο του μουσείου, καθώς δείχνει η στέγασή του με σταυροθόλια. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η επιλογή της κυλινδρικής καμάρας για την στέγαση των πάσης φύσεως κτηρίων στη Σαντορίνη ήταν μια οικονομική λύση που οι παραδοσιακοί οικοδόμοι επινόησαν για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της έλλειψης ξυλείας στο νησί, και συνεπώς έλλειψης δοκαριών για την στέγη. Από την άλλη μεριά, οι ανεξάντλητες πηγές θηραϊκής γης και ηφαιστειακής πέτρας, μαζί με την χρήση ασβέστη, έδωσαν την δυνατότητα σ' αυτούς τους επινοητικούς οικοδόμους να ανεγείρουν όχι μόνο φτηνές αλλά και αντισεισμικές κατασκευές.

Κάτοψη του τρίτου ορόφου (κατά Ι. Κουμανούδη).

*Γενική άποψη του μουσείου από νοτιοδυτικά.
 Διακρίνονται η στέγη με τα σταυροθόλια, το ανοικτό προστώ και η είσοδος στον δεύτερο όροφο.*

Λόγω επικλινούς εδάφους, κάθε όροφος του κτηρίου δεν συνδεόταν μόνο με εσωτερική κλίμακα αλλά είχε και την δική του είσοδο. Η κύρια είσοδος του μουσείου, στην δυτική πλευρά του τρίτου ορόφου, οδηγούσε κατευθείαν στον εκθεσιακό χώρο, χωρίς ένα προθάλαμο που θα τον προστάτευε από τους ισχυρούς ανέμους και την σκόνη που μεταφέρουν. Οι θύρες που συνέδεαν τον εκθεσιακό χώρο με το αίθριο δημιουργούσαν το ίδιο πρόβλημα. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι παραδοσιακοί χτίστες αντιμετώπιζαν το εκτυφλωτικό φως του Αιγαίου με τα μικρά παράθυρα, η ύπαρξη αιθρίου στο μουσείο ήταν ταυτόχρονα προβληματική και περιοριστική.

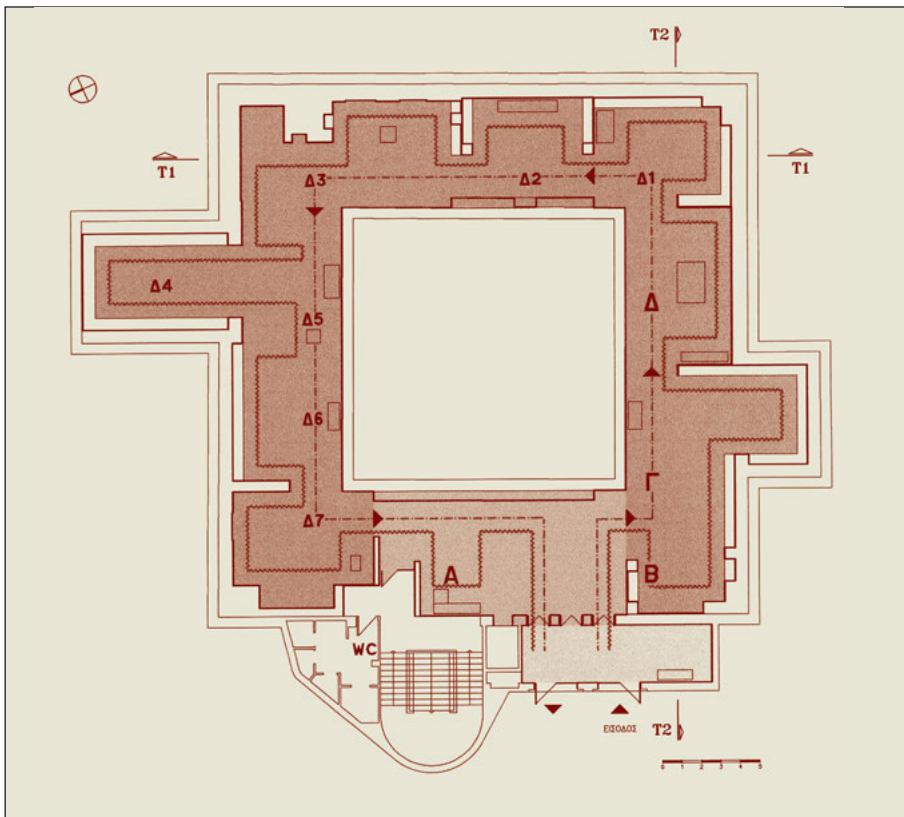
Άλλο μειονέκτημα του κτηρίου ήταν η σύνδεση των δύο ανώτερων ορόφων με ελικοειδές κλιμακοστάσιο, που με το στενό εσωτερικό άκρο των βαθμίδων του καθιστούσε επικίνδυνη την αμφίδρομη κυκλοφορία προσωπικού και επισκεπτών.

Όπως ήδη ειπώθηκε, σχεδόν επί τρεις δεκαετίες (1970-1999) το κτήριο του μουσείου παρέμεινε σε κατάσταση εργοταξίου, εύκολη λεία για επιτήδειους και πολιτικά διαπλεκόμενους εργολάβους, οι οποίοι δεν έπαψαν να ανακαλύπτουν «ελαττώματα» που έπρεπε να... διορθωθούν. Για παράδειγμα, οι τεχνικές υπηρεσίες του ΥΠΠΟ που διαχειρίζονταν το εργοτάξιο, κάποια στιγμή, διαπίστωσαν ότι το σύστημα κεντρικής θέρμανσης με σώματα καλοριφέρ ήταν αναχρονιστικό. Έτσι, ενώ ακόμη το κτήριο δεν είχε καν παραδοθεί επίσημα από την Διεύθυνση Εκτέλεσης Έργων Μουσείων στην ΚΑ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κυκλάδων για χρήση, το σύστημα αντικαταστάθηκε με αγωγούς θερμού αέρα. Προκειμένου όμως να εγκατασταθούν οι μεγάλοι αεραγωγοί του νέου συστήματος κεντρικής θέρμανσης χρειάστηκε να μειωθεί το ύψος του υποκείμενου (δεύτερου) ορόφου κατά 1,50 μέτρο, κυριολεκτικά αχρηστευοντάς τον ως εκθεσιακό χώρο. Σε κάποια άλλη στιγμή αποφασίστηκε ότι τα εσωτερικά δάπεδα, που είχαν επιστρωθεί με μεγάλες πλάκες λευκού πεντελικού μαρμάρου, δεν ταίριαζαν με το νησιωτικό περιβάλλον. Έτσι, καθαιρέθηκαν και αντικαταστάθηκαν με πλακάκια κουζίνας. Εξυπακούεται ότι οι αρχαιολόγοι δεν είχαν φωνή σε όλα αυτά, είναι δε αυτονόητο ότι ο γράφων απέτυχε σε όλες τις προσπάθειές του να εκμαιεύσει από τις αρμόδιες υπηρεσίες οποιαδήποτε πληροφορία για το κόστος αυτών των... βελτιώσεων!

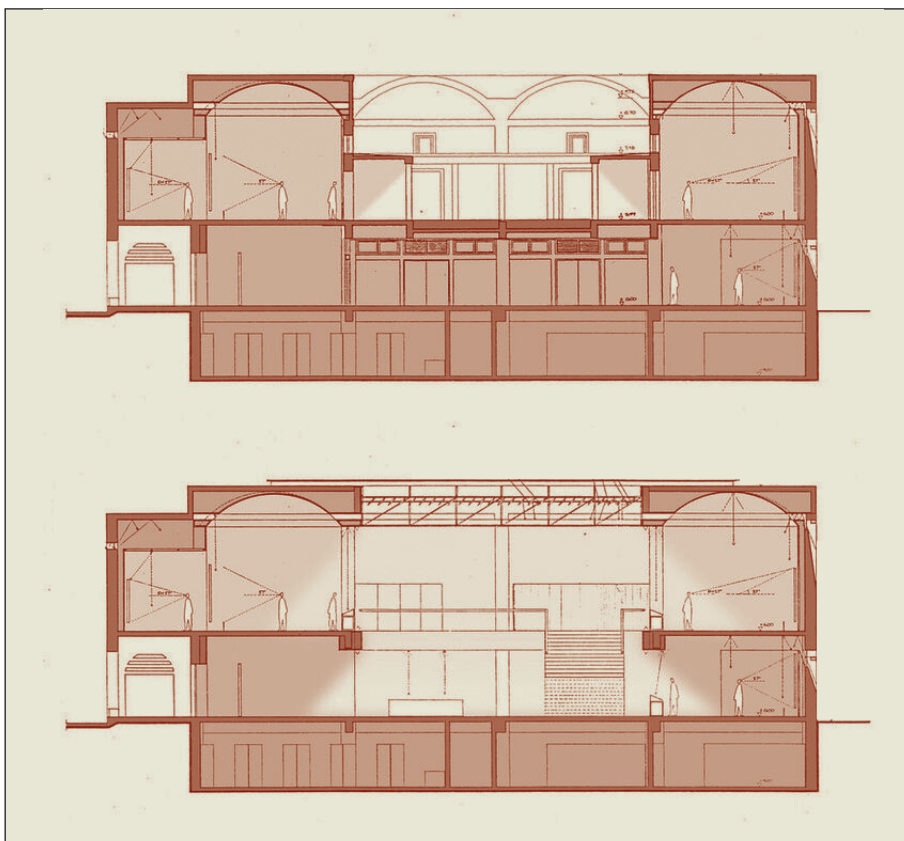
Έπειτα από την συνεχώς διογκούμενη πίεση της τοπικής κοινωνίας και των εκλεγμένων εκπροσώπων της, που βίωναν την εμπειρία ενός «γεφυριού της Άρτας», ήλθε επιτέλους το πλήρωμα του χρόνου για την ηγεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, με υπουργό την Ελισάβετ Παπαζώη, να αποφασίσει για την λειτουργία του Μουσείου. Το 1999, το κτήριο παραδόθηκε τελικά στην αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, προκειμένου να προχωρήσει στην οργάνωση της έκθεσης. Τότε ακριβώς διαπιστώθηκαν τα προαναφερθέντα, και όχι μόνο, προβλήματα, για την αντιμετώπιση των οποίων έπρεπε επειγόντως να ληφθούν μέτρα.

Με χορηγία της Οινοπαραγωγικής Εταιρείας Ιωάννης Μπουτάρης και Υιός, η Ελληνίδα αρχιτέκτων Αγνή Κουβελά, γνωστή μεταξύ άλλων και για το μουσειακό της έργο, συνέταξε προμελέτη για λογαριασμό της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας. Σ' αυτήν πρότεινε ριζικές μετατροπές στο κτήριο, για να βελτιωθεί η λειτουργικότητά του. Σημαντικότερη μεταξύ αυτών ήταν η κατασκευή ενός μεγάλου κλιμακοστασίου, ενοποιώντας τα δύο ανώτερα επίπεδα του μουσείου με την κατάργηση του αιθρίου και την ενσωμάτωσή του σε έναν ενιαίο εκθεσιακό χώρο. Με την λύση αυτή θα δινόταν η ευκαιρία να παρουσιαστούν πολλές πτυχές από την τέχνη και την κοινωνία του Ακρωτηρίου με τα κατάλληλα εκθέματα σε φυσικό φωτισμό, αλλά και θα αντιμετώπιζονταν πρακτικά προβλήματα, όπως η πρόσβαση των επισκεπτών στους χώρους υγιεινής που βρίσκονται στον δεύτερο όροφο. Δυστυχώς, αυτή η λύση δεν έγινε δεκτή από τις Τεχνικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, για λόγους που εξακολουθούν να παραμένουν άγνωστοι σε μας. Έτσι, η έκθεση περιορίστηκε στον τρίτον όροφο του μουσείου, επιφανείας 600 τ.μ.

Χάρη στις ευρηματικές λύσεις της Α. Κουβελά, το εσωτερικό ενός προβληματικού κτηρίου της δεκαετίας του 1970 αναμορφώθηκε για να φιλοξενήσει μian έκθεση του 21ου αιώνα.

Η κάτοψη του εκθεσιακού ορόφου με δήλωση των θεματικών περιοχών (κατά Α. Κουβελά).

Οι βασικές επεμβάσεις ήταν:

α) Το ανοικτό προστώο μπροστά στην είσοδο του κτηρίου κλείστηκε, δημιουργώντας τον αναγκαίο προθάλαμο, που διαχώριζε τον έξω κόσμο από τον εκθεσιακό χώρο και τον προστάτευε από την σκόνη, μονίμως διάχυτη στην ατμόσφαιρα του ανεμοδαρμένου νησιού.

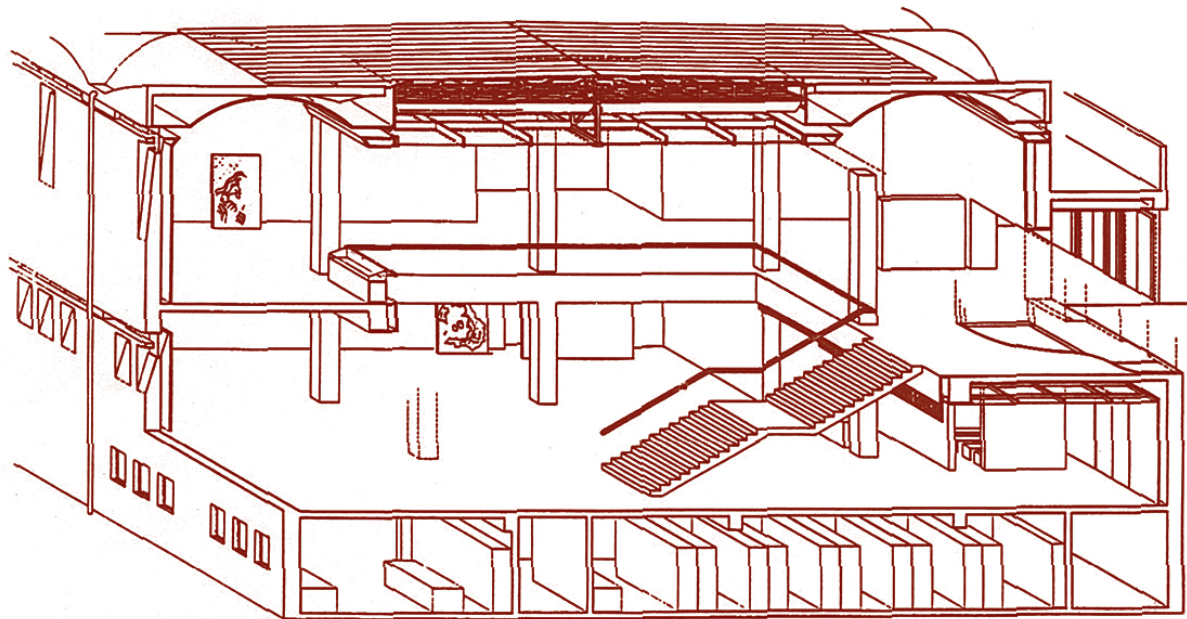
β) Το ελικοειδές κλιμακοστάσιο αντικαταστάθηκε από άλλο με ευθύγραμμες πτέρυγες και ενδιάμεσα πλατύσκαλα. Η αλλαγή αυτή ήταν αναγκαία για να εξασφαλίσει εύκολη και ασφαλή πρόσβαση στους χώρους υγιεινής στον δεύτερο όροφο, που είχε αχρηστευθεί ως εκθεσιακός χώρος.

γ) Το υπερβολικό ύψος του τρίτου ορόφου, λόγω της θολωτής στέγης, μειώθηκε με την κατασκευή ψευδοροφής και τα πλακάκια κουζίνας καλύφθηκαν με ενιαίο ουδέτερο βιομηχανικό δάπεδο.

δ) Εξίσου ευρηματικός είναι ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των προθηκών κατά μήκος των τοίχων, με τρόπο, που όχι μόνο αναδεικνύει τα εκθέματα αλλά και τα καθιστά προσιτά σε όλους τους επισκέπτες, περιλαμβανομένων των μικρών παιδιών και ατόμων με κινητικές δυσκολίες.

Το προταθέν ευθύγραμμο κλιμακοστάσιο του μουσείου για την ενοποίηση των δύο επιπέδων σε ενιαίο εκθεσιακό χώρο, που δεν εγκρίθηκε. (κατά Α. Κουβελά).

→ Η είσοδος του μουσείου μετά την μετατροπή του προστώου σε κλειστό προθάλαμο.

Η αρχιτεκτονική πρόταση Κουβελά για την διαμόρφωση των δύο ανώτερων ορόφων του κτηρίου σε ενιαίο εκθεσιακό χώρο, που απορρίφθηκε.

Η φιλοσοφία της έκθεσης

Η έκθεση έγινε σύμφωνα με τις Αρχές του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), όπως διατυπώθηκαν το 1995: «Ένα μουσείο είναι ένα μη κερδοσκοπικό μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, και ανοικτό στο κοινό, που αποκτά, συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει, για λόγους μελέτης, παιδείας και αναψυχής, υλικές μαρτυρίες λαών και του περιβάλλοντός των».

Το πλήθος, η ποιότητα και η άριστη κατάσταση των ευρημάτων από το Ακρωτήρι προφανώς απαιτούσαν πολύ μεγαλύτερο χώρο για να εκτεθούν όπως τους αρμόζει. Ιδιαίτερα οι τοιχογραφίες, με την αναπάντεχα καλή διατήρηση και την ποικιλία των θεμάτων που εικονίζουν, ήσαν πραγματική πρόκληση και αναμφισβήτητα θα ήσαν τα πιο εντυπωσιακά εκθέματα. Έτσι, ανέκυψε το δίλημμα ποια κατηγορία ευρημάτων να επιλεγεί για μεγαλύτερη ανάδειξη και προβολή στον περιορισμένο διαθέσιμο εκθεσιακό χώρο. Προτίμηση των εντυπωσιακών όντως και μοναδικών τοιχογραφικών συνθέσεων, αναμφίβολα θα ικανοποιούσε τους μνημένους στην αρχαία τέχνη. Ωστόσο, επειδή αυτές οι τοιχογραφίες θα καταλάμβαναν ένα πολύ μεγάλο μέρος του εκθεσιακού χώρου, θα περιόριζαν σοβαρά την δυνατότητα να παρουσιαστούν άλλες δραστηριότητες, που θα καταδείκνυαν την πολιτισμική ανέλιξη της θηραϊκής κοινωνίας από τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας στο νησί μέχρι την πρώιμη φάση της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, όταν η ζωή διακόπηκε απότομα από την έκρηξη του ηφαιστείου. Τελικά προτιμήθηκε η δεύτερη εκδοχή ως πλέον διδακτική.

Η μουσειογραφική μελέτη έγινε σε στενή συνεργασία με την Α. Κουβελά και την ΚΑ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κυκλάδων.* Ολόκληρη η εκθεσιακή αίθουσα, με κάτοψη σε σχήμα Π, μοιράστηκε σε θεματικές Περιοχές (Α-Δ), ανάλογα με το περιεχόμενο των αντίστοιχων προθηκών.

* Ο σχεδιασμός και η πραγματοποίηση της έκθεσης είναι προϊόν γόνιμης συνεργασίας με την αρχιτέκτονα Α. Κουβελά και με τις αρχαιολόγους Μ. Μαρθάρη και Χ. Τελεβάντου, στελέχη της ΚΑ' Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων. Αφανείς όμως ήρωες αυτής της προσπάθειας ήσαν οι κορυφαίοι συντηρητές αρχαιοτήτων και έργων τέχνης των Ανασκαφών Ακρωτηρίου, της παραπάνω Εφορείας Αρχαιοτήτων και του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Προς όλους εκφράζονται θερμές ευχαριστίες.

*Περιοχή Β: Λάβες με εγκλείσματα κλαδιών
ελιάς και φύλλων φοίνικα.*

Η έκθεση

Στον προθάλαμο της έκθεσης (Περιοχή Α) ο χάρτης του νησιού με σημειωμένες τις γνωστές προϊστορικές θέσεις και ένα συνοπτικό κείμενο με το χρονικό της ανασκαφής στο Ακρωτήριο εισάγουν στην έκθεση, η οποία αρχίζει από δεξιά. Στην Περιοχή Β γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση της γεωλογίας του νησιού και των μεταμορφώσεών του, μέχρι που πήρε την σημερινή του μορφή. Δείγματα από φυτικά εγκλείσματα μέσα σε λάβες ηλικίας 50-60 χιλιάδων χρόνων, εκτεθειμένα σε ειδική προθήκη, τεκμηριώνουν όχι μόνο τις κλιματικές συνθήκες, αλλά και ότι η ελιά και διάφορα είδη φοινικοδένδρων υπήρχαν στη Θήρα χιλιάδες χρόνια πριν από την παρουσία του ανθρώπου σ' αυτήν.

Στην Περιοχή Γ παρουσιάζονται τεκμήρια της πολιτισμικής ιστορίας του νησιού από τη Νεολιθική Εποχή μέχρι το τέλος της Μεσοκυκλαδικής περιόδου (περ. 4500-1650 π.Χ.). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι εργασίες για την αντικατάσταση του παλαιού στεγάστρου στον αρχαιολογικό χώρο του Ακρωτηρίου μόλις είχαν αρχίσει και οι μαρτυρίες από εκεί γι' αυτές τις περιόδους ήσαν ακόμη πολύ περιορισμένες. Η εικόνα αυτή τώρα έχει αλλάξει ριζικά, όπως παρουσιάζεται στο *Μέρος Γ'* αυτού του βιβλίου.

Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Συστηματικές ανασκαφές νεολιθικών οικισμών στις Κυκλάδες, από όπου έχουμε τεκμηριωμένες πληροφορίες, έχουν γίνει στη νησίδα Σάλιαγκος, ανάμεσα στην Πάρο και την Αντίπαρο, καθώς και στις θέσεις Φτελιά της Μυκόνου και Στρόφιλας της Άνδρου. Λίγα όστρακα κεραμικής και ελάχιστα ακέραια αγγεία, ως επί το πλείστον σποραδικά και τυχαία ευρήματα, μας δίνουν μιαν αμυδρή εικόνα για την ανθρώπινη παρουσία στη Θήρα από τα μέσα περίπου της 5ης χιλιετίας π.Χ.

Οι γνώσεις μας για την επόμενη περίοδο, την πρωτοκυκλαδική (3η χιλιετία π.Χ.), προέρχονται πρωτίστως από νεκροταφεία, για τις πρωιμότερες τουλάχιστον φάσεις. Το λευκό μάρμαρο, στο οποίο έχουν σμιλευθεί σχεδόν όλες οι δημιουργίες της πρωτοκυκλαδικής γλυπτικής, απουσιάζει από τα πετρώματα της Θήρας. Αντίθετα, το νησί διαθέτει ποικιλία ηφαιστειογενών πετρωμάτων, τα οποία ήσαν επίσης πρόκληση για τους εραστές της «φιλοκαλίας μετ' εὐτελείας», καθώς έλεγε ο Περικλής για τους Αθηναίους (Θουκυδίδης 40, 1). Πράγματι, τα ελάχιστα δείγματα που διαθέτουμε από τις πρώιμες φάσεις της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου (περ. 3000-2700 π.Χ.) είναι αρκετά για να δείξουν την ιδεολογική συγγένεια των Θηραίων με τους υπόλοιπους Κυκλαδίτες και τις τρομερές τεχνικές ικανότητές τους. Αν και για λόγους πρακτικούς δεν περιλαμβάνεται στην έκθεση, ένας τεράστιος μονολιθικός πίθος (ύψ. 1,30 μ.), σμιλευμένος σε ανδρική λάβα, ανήκει σ' αυτήν την κατηγορία ευρημάτων (βλ. *Μέρος Α'*).

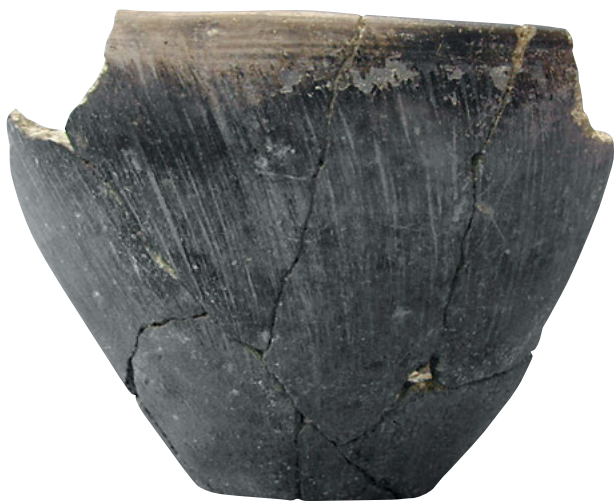
Η πλειονότητα εκθεμάτων της Πρωτοκυκλαδικής Ι περιόδου (περ. 3000-2700 π.Χ.) προέρχονται από το λεγόμενο Κενοτάφιο, στο οποίο οφείλει την ονομασία της η πλατεία στον αρχαιολογικό χώρο του Ακρωτηρίου, όπου τα αντικείμενα αυτά είχαν συγκεντρωθεί μετά την κατάργηση του πρωτοκυκλαδικού νεκροταφείου (*Μέρος Α'*). Φαίνεται ότι από τα κτερίσματα που μετακινήθηκαν από τους λαξευτούς ταφικούς θαλάμους μόνο τα μαρμάρινα διασώθηκαν, ενώ τα κακοψημένα πήλινα σκεύη δεν επιβίωσαν. Το ψηλό κωνικό ποτήρι, τυχαίο εύρημα από την περιοχή των Φηρών, και οι δύο πρώιμες παραλλαγές του κρατηρίσκου με αχινόσχημο σώμα, το οποίο στηρίζεται σε συμπαγές κωνικό πόδι και επιστέφεται από σχεδόν κυλινδρικό λαιμό, ανήκουν στα ωραιότερα έργα της πρώιμης γλυπτικής των Κυκλάδων.

Μικρό μαρμάρινο σχηματικό ειδώλιο.

Πήλινος νεολιθικός σκύφος.

Δείγματα νεολιθικής κεραμικής.

Σύγχρονα με αυτά είναι και τα ανθρωπόμορφα ειδώλια, τα οποία, λόγω ταφονομικών συνθηκών, έχουν δυστυχώς υποστεί μεγάλη διάβρωση. Ωστόσο, πρόκειται για τις πιο φυσιοκρατικές μορφές που δημιούργησε ποτέ η πρωτοκυκλαδική τέχνη. Γνωστά με την συμβατική ονομασία ως ειδώλια «τύπου Πλαστηρά», από το νεκροταφείο στην ομώνυμη τοποθεσία της βορειοανατολικής Πάρου, όπου αναγνωρίστηκαν για πρώτη φορά, τα ειδώλια αυτά σπάνια υπερβαίνουν τα 15 εκατοστά σε ύψος και παριστάνουν όρθιες γυναικείες ή ανδρικές μορφές, διακρίνονται δε για τις πολλές ανατομικές λεπτομέρειες, ανάγλυφες με πλαστικότητα στο πρόσωπο και σε άλλα μέρη του σώματος. Κατά κανόνα, φέρουν τους πήχεις επάνω από το στομάχι, με επαπτόμενα τα ακροδάχτυλά τους. Αποκλίσεις από αυτόν τον κανόνα ως προς την θέση των χεριών φαίνεται πως οδήγησαν στον λεγόμενο «προκανονικό» τύπο, του οποίου αντιπροσωπευτικό δείγμα είναι το ειδώλιο το οποίο χρονολογείται στην μετάβαση από την Πρωτοκυκλαδική Ι στην Πρωτοκυκλαδική ΙΙ περίοδο (περ. 2800 π.Χ.).

Εντελώς συμπτωματικά, την ημέρα που διεξαγόταν η ανασκαφή στο λεγόμενο κενοτάφιο, έφτασε η είδηση ότι την προηγούμενη νύχτα είχε γίνει διάρρηξη στο Μουσείο της Πάρου και είχαν κλαπεί τα ειδώλια «τύπου Πλαστηρά». Η κλοπή αυτή ήταν ιδιαίτερα οδυνηρή για τον γράφοντα, αφού ο ίδιος είχε διενεργήσει την ανασκαφή που τα είχε φέρει στο φως στο πρωτοκυκλαδικό νεκροταφείο Πλαστηρά. Οι αναγνώστες μπορούν να φανταστούν τα αισθήματά μας όταν, λίγες ώρες αργότερα, ειδώλια αυτού του τύπου, και μάλιστα με τις παραλλαγές που περιγράψαμε, βρέθηκαν και προορίζονταν να πλουτίσουν ένα άλλο κυκλαδίτικο μουσείο. Ωστόσο, το δυσάρεστο είναι ότι τα κλαπέντα ειδώλια από την Πάρο ακόμη δεν έχουν εντοπιστεί.

Ο «κανονικός» τύπος οφείλει την ονομασία του στο γεγονός ότι με τυποποιημένα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά του ήταν η βασική μορφή που δέσποσε κυρίως κατά τις πρώιμες φάσεις της Πρωτοκυκλαδικής ΙΙ περιόδου (περ. 2700-2500 π.Χ.). Με μεγάλη ποικιλία παραλλαγών, αυτός ο τύπος διαδόθηκε ευρύτατα, ακόμη και πέραν των Κυκλάδων, συχνά συνοδευόμενος από εξαιρετες μαρμάρινες φιάλες.

Δύο από τα καλύτερα διατηρημένα «κανονικά» ειδώλια του Ακρωτηρίου εκτίθενται στο μουσείο: το λιγότερο καλά διατηρημένο ανήκει στην πρώιμη παραλλαγή Καψάλων, ενώ το δεύτερο, εκτιθέμενο μόνο του σε ειδική προθήκη, είναι της πολύ διαδεδομένης παραλλαγής Σπεδού.

Η ανάπτυξη της μεταλλουργίας στα νησιά των Κυκλάδων επιτάχυνε θεαματικά τις εξελίξεις στην ιστορία των νησιών, συμβάλλοντας όχι μόνο στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης αλλά και στην διάδοση οικονομικών δραστηριοτήτων. Μια τέτοια δραστηριότητα ήταν η ναυπηγική, στην οποία σημαντικά βήματα έγιναν τουλάχιστον από τα μέσα της 3ης χιλιετίας π.Χ. Έτσι, η ναυτιλία και το εμπόριο κατέστησαν δυναμικοί τομείς στην οικονομία των νησιών. Είναι προφανές ότι οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν τις συμπεριφορές των νησιωτών, τόσο στην αντιμετώπιση καθημερινών προβλημάτων όσο και στην ιδεολογική σφαίρα. Κατά την άποψή μου, οι αλλαγές αυτές αντανακλώνται στα εκθέματα που αντιπροσωπεύουν τους δύο περίπου αιώνες μετά τα μέσα της 3ης χιλιετίας π.Χ. (περ. 2500-2300 π.Χ.). Για παράδειγμα, τα μαρμάρινα σκεύη σαφώς υστερούν σε πρωτοτυπία και ρωμαλεότητα, μοιάζουν με άψυχες απομιμήσεις παλαιών προτύπων. Όσο για τα ειδώλια, ακολουθώντας τάση αφαιρετική, γίνονται σχηματικά, ώσπου τελικά εξαφανίζονται.

Η κεραμική στην επόμενη προθήκη, με τα τεχνικά της χαρακτηριστικά –ιδιαίτερα την γυαλιστερή μαύρη ή καστανή στιλβωμένη επιφάνεια– και τα σχήματα των αγγείων, δείχνει σχέσεις της Θήρας με τα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, όπου η κεραμική αυτή, προφανώς με έντονες επιδράσεις από την Τρώαδα, γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση. Γνωστή στην αρχαιολογική διάλεκτο ως κεραμική της «Ομάδας Καστριού», από την αντίστοιχη αρχαιολογική θέση στην Σύρο, διαδόθηκε σταδιακά στα νότια νησιά, όπου συχνά αντιγράφηκαν διάφοροι τύποι αγγείων, όπως το μόνωτο ή δίωτο κύπελλο ή το λεγόμενο *δέπας άμφικύπελλον* και η ραμφόστομη πρόχους. Τις σχέσεις του Ακρωτηρίου με την ηπειρωτική Ελλάδα δηλώνει ένα

Μικρός τεχνητός λιθωρός, στην κορυφή του οποίου, διαμορφωμένης σε σχήμα πρωτοκυκλαδικού τάφου, βρέθηκαν πρωτοκυκλαδικά μαρμάρια ειδώλια και σκεύη, που συνήθως συνόδευαν τους νεκρούς ως κτερίσματα. Σ' αυτό οφείλεται η συμβατική ονομασία του ως «Κενοτάφιο».

από τα αριστουργήματα της πρωτοελλαδικής κεραμικής, η *κύμβα* με το αεροδυναμικό σχήμα, τα λεπτά τοιχώματα και την εξαιρετική όπτηση. Η κεραμική που σημαδεύει το τέλος της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου και προοιωνίζεται την μετάβαση στην Μέση Εποχή του Χαλκού, την Μεσοκυκλαδική περίοδο, προέρχεται από την νησίδα Χριστιανά, στα νοτιοδυτικά της Θήρας, και εκτίθεται στο αριστερό τμήμα της προθήκης. Οι στενόστομες σφαιροειδείς *πρόχοι* αποτελούν νεωτερισμό, οφειλόμενο στις εξελίξεις στην πυροτεχνολογία: οι ελεγχόμενες συνθήκες όπτησης στους κλιβάνους ενθάρρυναν τους αγγειοπλάστες να δημιουργήσουν σκεύη κλειστών σχημάτων.

*Μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο γυναικείας μορφής του λεγόμενου «τύπου Πλαστηρά»,
ελλιπές κατά το κεφάλι και τους άκρους πόδες: πρόσθια και οπίσθια όψη.*

Τα ειδώλια «τύπου Πλαστηρά» είναι οι πιο φυσιοκρατικές ανθρώπινες μορφές που δημιουργήθηκαν στην πρωτοκυκλαδική γλυπτική τέχνη. Μικρών κατά κανόνα διαστάσεων όρθιες γυναικείες ή ανδρικές μορφές, με πολλές ανατομικές λεπτομέρειες. Τα χέρια τους κάμπτονται στους αγκώνες και οι πήχεις, στο στήθος, παριστάνονται με τα δάκτυλα των χεριών να εφάπτονται στα άκρα τους.

Μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο γυναικείας μορφής «τύπου Πλαστηρά», με ολόγλυφους τους βραχίονες και τους πήχεις σε θέση που προαναγγέλλει τα ειδώλια του λεγόμενου «προκανονικού» τύπου.

Μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο ανδρικής μορφής «τύπου Πλαστηρά», ακέραιο: πρόσθια και οπίσθια όψη.

*Μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο γυναικείας μορφής «τύπου Πλαστηρά».
Ελλείπουν ο λαιμός με το κεφάλι και τα πόδια από τα γόνατα και κάτω. Οι οπές συναρμολόγησης
δηλώνουν ότι τα αντίστοιχα μέρη είχαν αποσπασθεί κατά την αρχαιότητα.*

Τα ειδώλια κανονικού τύπου παριστάνουν γενικώς γυναικείες μορφές και διαθέτουν:

- α) Σχεδόν τριγωνικό κεφάλι χωρίς γλυπτές λεπτομέρειες προσώπου, εκτός από την ανάγλυφη μύτη. Φαίνεται πως οι λεπτομέρειες του προσώπου δηλώνονταν με χρώμα.
 - β) Στήθος με ελαφρά δήλωση των μαστών.
 - γ) Πήχεις διπλωμένους κάτω από το στήθος, με τον δεξιό κάτω από τον αριστερό και χωρίς δήλωση δακτύλων στα χέρια.
 - δ) Ηβικό τρίγωνο δηλωμένο με χάραξη.
 - ε) Βαθειά εγκοπή ανάμεσα στα σκέλη, που κάμπτονται ελαφρά στα γόνατα.
 - στ) Άκρους πόδες με πέλματα λοξά προς τα κάτω και σαφή δήλωση των δακτύλων.
-

Μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο γυναικείας μορφής «προκανονικού τύπου». Ελλείπουν το δεξιό πόδι από το γόνατο και το αριστερό από την μέση του μηρού: πρόσθια όψη.

Μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο γυναικείας μορφής κανονικού τύπου της παραλλαγής Καψάλων.

Μαρμάρινος πρωτοκυκλαδικός Ι κρατηρίσκος.

Ασκός με ραμφοειδή προχολή και χαρακτή διακόσμηση από ομάδες κατακόρυφων γραμμών.

Μαρμάρινη πρωτοκυκλαδική ΙΙ φιάλη.

«Δέπας ἀμφικύπελλον» της λεγόμενης Ομάδας Καστριού, με μαύρο στιλβωμένο επίχρισμα.

Εισηγμένη πρωτοελλαδική κύμβη (σαλτσιέρα) με μαύρο επίχρισμα.

Μαρμάρινο σχηματικό πρωτοκυκλαδικό ειδώλιο.

Μόνωτο κύπελλο της Ομάδας Καστρίου.

*Δίωτο κύπελλο της λεγόμενης Ομάδας Καστρίου,
με μαύρο στιλβωμένο επίχρυσμα.*

ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Οι εξελίξεις στο Ακρωτήρι κατά την διάρκεια της Μεσοκυκλαδικής περιόδου (2000-1650 π.Χ.) παρουσιάζονται στο υπόλοιπο της Περιοχής Γ. Η κεραμική των πρώιμων φάσεων διατηρεί ορισμένα τεχνικά χαρακτηριστικά της προηγούμενης περιόδου, όπως ο σκοτεινόχρωμος πηλός και η χαρακτή διακόσμηση, ενώ με την γενίκευση της χρήσης του κεραμικού τροχού στα σχήματα των αγγείων προστέθηκαν τύποι που ανταποκρίνονταν στις εκάστοτε ανακύπτουσες ανάγκες. Ο *ασκός* είναι σκεύος εργονομικά σχεδιασμένο, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του θαλάσσιου εμπορίου: η κλειστή κωνική κορυφή του, όπου ασκείται και η μεγαλύτερη πίεση κατά την ανατάραξη του υγρού περιεχομένου (π.χ. κρασιού, λαδιού), και το στόμιο στο πλάι μείωναν σημαντικά τον κίνδυνο εκπωματισμού του. Στην τοποθέτηση αυτή του στομίου στο πλάι, που θυμίζει τον πραγματικό ασκό για το κρασί, οφείλει την ονομασία του το σκεύος.

Η χρήση ανοιχτόχρωμου και καθαρότερου μηλιακού πηλού, που είναι πιο εύπλαστος και ψήνεται καλύτερα, κατέστησε δυνατή την παραγωγή ασκών πολύ μεγαλύτερης χωρητικότητας. Η τοποθέτηση του στομίου στο πλάι ήταν ένα επιπρόσθετο πλεονέκτημα του σκεύους, επιτρέποντας την είσοδο αέρα με την ελαφρά κλίση και διευκολύνοντας έτσι την ροή του υγρού.

Η βελτιωμένη τεχνολογία στην αγγειοπλαστική και η λευκή επιφάνεια των αγγείων συνέβαλαν προφανώς στην περαιτέρω διεύρυνση του σχηματολογίου των αγγείων, καθώς και στην εξέλιξη της ζωγραφικής διακόσμησης. Ίσως μέσα από αυτές τις προσπάθειες αναδύθηκε η εξαιρετικής ποιότητας κατηγορία των «Κυκλαδικών λευκών» αγγείων, στα οποία η επιφάνεια διαιρείται σε ζώνες με περιορισμένη γραπτή διακόσμηση από απλά σχέδια.

Φαίνεται ότι η εμπειρία από την χρήση του ασκού οδήγησε στην δημιουργία της πρόχου με κυρτό τον λαιμό προς τα πίσω. Με τις πρώιμες πρόχους αυτού του τύπου φαίνεται πως άρχισε να καθιερώνεται η οργάνωση της διακόσμησης σε οριζόντιες ζώνες, από τις οποίες η ανώτερη, γύρω από τον λαιμό, και η κατώτερη, γύρω από την βάση, είναι στενές και τονίζονται με οριζόντιες ταινίες. Στην μεσαία –πλατειά– ζώνη συνήθως αναπτύσσεται το κύριο θέμα της διακόσμησης, όπως στο παράδειγμα με τα ζεύγη λοξών γραμμών σε διάταξη τεθλασμένης γραμμής.

Η αρχαιολογική μαρτυρία δείχνει ότι πολλοί αγγειοπλάστες πειραματίστηκαν με αυτόν τον τύπο. Στην οφθαλμωτή παραλλαγή η παράσταση οφθαλμών στις παρειές του ραμφοειδούς στομίου πιθανώς αποβλέπει στην απομίμηση κεφαλής πτηνού, ενώ μικροί σταυροειδείς ρόδακες σκόρπιοι στην κύρια ζώνη αποτελούν την βασική διακόσμηση. Στο άλλο παράδειγμα που φιλοξενείται στην έκθεση του μουσείου η διακόσμηση στην κύρια ζώνη είναι πλουσιότερη και αποτελείται από διπλές σπείρες σε κατακόρυφη διάταξη, μικρές στιγμές που αντιστοιχούν στις γωνίες νοητών ρόμβων και τετράφυλλους ρόδακες από λεπτά συμπαγή φύλλα με εξωτερικό γραμμικό περίγραμμα.

Προσθέτοντας υποτυπώδεις μαστούς δημιούργησαν σκεύη που πιθανώς χρησίμευαν σε τελετουργικές πράξεις, μορφές προδρομικές της μετέπειτα λεγόμενης *μαστοπρόχου*. Το παράδειγμα της πρόχου με υποτυπώδεις μαστούς, γωνιώδη διαμόρφωση του ορίου μεταξύ ώμου και κοιλιάς και γεωμετρική διακόσμηση από ομάδες τριών κατακόρυφων γραμμών και ζεύγη στιγμοροδάκων στα ενδιάμεσα φαίνεται να αποτελεί πρώιμη απόπειρα. Αντίθετα, η μεγάλη οφθαλμωτή μαστοπρόχου φαίνεται να σηματοδοτεί την μετάβαση προς την Υστεροκυκλαδική περίοδο. Αγγεία πόσης με παρόμοια διακόσμηση ή χωρίς διακόσμηση περιλαμβάνονται στα επιτραπέζια σκεύη.

Ο εμπλουτισμός της παλέτας του αγγειογράφου με λαμπερό κόκκινο χρώμα και η περιορισμένη χρήση επίθετου λευκού για λεπτομέρειες προσέδωσαν αίσθηση πολυχρωμίας στην λεγόμενη δίχρωμη κεραμική και ίσως παρότρυναν προς την παραστατική διακόσμηση.

Η ιδιαίτερη προτίμηση των αγγειογράφων στο χελιδόνι και το δελφίνι φαίνεται να απηχεί αντίστοιχη

δημοτικότητα των ζώων αυτών στην θηραϊκή κοινωνία. Στο Αιγαίο το χελιδόνι προαναγγέλλει την εποχή του χρόνου κατά την οποία τα θαλασσινά ταξίδια είναι πιο ασφαλή (από την άνοιξη ως το φθινόπωρο), ενώ το δελφίνι είναι ο σταθερός σύντροφος του ναυτικού στην θάλασσα, καθώς απηχείται σε νεότερα χρόνια στον μύθο του κιθαρωδού Αρίωνα.

Στην μεσοκυκλαδική αγγειογραφία της Θήρας παρατηρούμε επίσης τις πρώτες απόπειρες για την απόδοση φυσικών τοπίων, τα οποία ζωντανεύει η παρεμβολή ζώων, όπως δείχνει η απεικόνιση πελώριων δελφινιών σε μεγάλο κυλινδρικό πίθο. Οι μακρές πλευρές της λεγόμενης κύμβης, ανοικτού στενόμακρου σκεύους, χρησιμοποιήθηκαν ως ένα είδος ζωφόρου για την παράσταση φυτών ή ζώων του ίδιου είδους.

Η αφηγηματική διάθεση που διακρίνεται σ' αυτές τις παραστάσεις κορυφώνεται στον μοναδικό ωοειδή πίθο του δίχρωμου ρυθμού, ο οποίος για πρακτικούς λόγους εκτίθεται στην Περιοχή Δ4 του μουσείου. Καθεμιά από τις δύο όψεις του, που χονδρικά ορίζονται από τις οριζόντιες λαβές, φιλοξενεί διαφορετικό θέμα. Στην μία όψη, μέσα σε ορεινό τοπίο με αιγαιακή βλάστηση, δεσπόζει η μορφή ενός ταύρου, πλαισιωμένου από δύο αιγοειδή, σκηνή εντελώς στατική. Σε αντίθεση, στην άλλη όψη του σκεύους, η παράσταση είναι αφιερωμένη στην θάλασσα και τον ουρανό, και είναι γεμάτη από την κίνηση θαλάσσιων πτηνών (γλάρων;) που πετούν προς τον ουρανό δεξιά, σαν να τρόμαξαν από την αιφνίδια εμφάνιση των δελφινιών. Ίσως με τις σκηνές αυτές ο αγγειογράφος προσπάθησε να παραστήσει τον κόσμο της στεριάς, της θάλασσας και του αέρα, όπως αυτός τον αντιλαμβανόταν.

Η αγγειογραφία είναι το κύριο, αν όχι το μόνο, μέσον που αντανakλά τις αντιλήψεις και συμπεριφορές των Θηραίων της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Τα πήλινα σκεύη με την εντυπωσιακή τους διακόσμηση φαίνεται πως εξελίχθηκαν σε αντικείμενα γοήτρου που κάθε ευκατάστατη οικογένεια εμπόρων και ναυτικών επεδίωκε να αποκτήσει. Η αυξημένη ζήτηση προφανώς συνέβαλε στην μαζική παραγωγή αγγείων, ανακαλώντας το πνεύμα ισονομίας σε μια κοινωνία, της οποίας όλα τα μέλη είχαν πρόσβαση σε εξαιρετικής ποιότητας και υπέροχα διακοσμημένη κεραμική, όπως ακριβώς συνέβη περίπου χίλια χρόνια αργότερα στην Αθηναϊκή Δημοκρατία, με τα μελαμβραφή, μελανόμορφα και ερυθρόμορφα αγγεία.

Εκείνο που εντυπωσιάζει στην εικονιστική αγγειογραφία της Μεσοκυκλαδικής περιόδου είναι η περιορισμένη παρουσία της ανθρώπινης μορφής, η οποία εκπροσωπείται αποκλειστικά από τον άνδρα, ενώ στην πρωτοκυκλαδική γλυπτική δεσπόζει η γυναικεία μορφή. Και οι δύο περιπτώσεις μπορούν να ιδωθούν ως αντανakλάσεις πολιτισμικών αντιλήψεων για τον ρόλο και την θέση της γυναίκας στην κοινωνία. Στις μικρές πρωτοκυκλαδικές κοινότητες μεικτής γεωργίας οι γυναίκες ίσως εκθειάζονταν ως δημιουργοί ζωής, διαχειρίστριες του σπιτικού και εγγυήτριες της οικογενειακής συνοχής. Στα πρωτοαστικά ναυτικά κέντρα της Μεσοκυκλαδικής περιόδου, όπου δραστηριότητες όπως το εμπόριο και η ναυτιλία απασχολούσαν τον ανδρικό πληθυσμό, η ανδρική μορφή έχει την αποκλειστικότητα στην απεικόνιση.

Ανεξάρτητα από τις ερμηνείες του φαινομένου, οι δυνατότητες που παρείχε η αγγειογραφία για την απεικόνιση της ανθρώπινης μορφής είχαν προφανώς εξαντληθεί μέχρι τα τέλη της Μεσοκυκλαδικής περιόδου και οι Θηραίοι έπρεπε να αναζητήσουν άλλους τρόπους και μέσα έκφρασης. Η σε ευρεία κλίμακα εισαγωγή του ασβεστοκονιάματος για την επίχριση εσωτερικών τοίχων στα σπίτια της Ύστερης Εποχής του Χαλκού προφανώς έδωσε την απάντηση στις καλλιτεχνικές τους αναζητήσεις. Γιατί μέσα από την τοιχογραφία, τουλάχιστον οι εύπορες οικογένειες του κοσμοπολίτικου πλέον λιμανιού στο Ακρωτήρι είχαν την ευχέρεια να προβάλλουν την κοινωνική θέση και το κύρος τους. Στην τέχνη αυτή η ανθρώπινη μορφή, ανεξαρτήτως ηλικίας ή φύλου, κυριολεκτικά αποθεώθηκε.

Η έκθεση στην Περιοχή Γ καταλήγει με δείγματα από προϊόντα της μεσοκυκλαδικής μεταλλουργίας και μεταλλοτεχνίας, που κάλυπτε καθημερινές ανάγκες για εργαλεία, όπως τα μπρούντζινα αγκίστρια ψαρέματος, οι σμίλες, μπαλτάδες, ένας διπλός πέλεκυς, τα μολύβδινα βαρίδια για αλιευτικά δίχτυα.

Πρώιμη μαστοπρόχους σφαιρικού σχήματος του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση χελιδονιών.

Μεσοελλαδική σφαιροειδής πρόχους με δίχρωμη διακόσμηση από σχηματοποιημένα πτηνά.

Οι τέσσερις όψεις μεσοκυκλαδικής οφθαλμοπρόχου του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση δελφινιών σε θαλάσσιο βυθό.

*Μεγάλη πρόχους με οφθαλμωτή ραμφοειδή προχοή, χοανοειδές στόμιο και στενή δακτυλιόσχημη βάση του δίχρωμου ρυθμού.
Η παράσταση στην κύρια, μεσαία, ζώνη εικονίζει δελφίνια σε θαλασσινό περιβάλλον.*

Οι δύο όψεις μεσοκυκλαδικής οφθαλμοπρόχου του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση δελφινιών σε θαλάσσιο βυθό.

Κύπελλα με διακόσμηση μόνο στην παρειά δεξιά της λαβής, γνωστά ως «panelled cups».

Κύπελλα με γεωμετρική και φυτική διακόσμηση.

Σφαιρική γεφυρόστομη πρόχους με σύμπλεγμα σπειρών ως κύρια διακόσμηση.

Σφαιρική γεφυρόστομη πρόχους με δακτυλιόσχημη βάση και λευκή επιχρισμένη επιφάνεια, όπου την κύρια διακόσμηση αποτελούν μεμονωμένα άνθη σε ψηλό στέλεχος.

Εισηγμένη σφαιροειδής γεφυρόστομη πρόχους. Στην κύρια ζώνη, πυκνά σταυροειδή στοιχεία ανάμεσα σε σπειροειδώς συνδεόμενα μεταξύ τους κλαδιά.

Σκύφος με μαύρο επίχρισμα και λευκή διακόσμηση από κλαδιά μυρτιάς.

*Ωοειδής πίθος του δίχρωμου ρυθμού
με σκηνές αφηγηματικού χαρακτήρα.
Στη μία όψη παριστάνεται τοπίο,
όπου δεσπόζει η στατική σκηνή ταύρου
πλαισιωμένου από δύο αιγοειδή.*

*Στην άλλη πλευρά του πίθου θαλάσσιο τοπίο,
όπου θαλασσοπούλια τρέπονται εις φυγήν,
πιθανώς τρομαγμένα από την εμφάνιση δελφινιών.*

Όστρακο από μεγάλο αγγείο του δίχρωμου ρυθμού. Σώζεται το πρόσωπο ανδρικής μορφής μπροστά σε ανθισμένο φυτό.

Οι δύο όψεις κύμβης του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση χελιδονιών

Κύμβη του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση αιγάρων.

Κύβη του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση δελφινιών.

Κύβη του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση δελφινιών σε θαλάσσιο βυθό.

Κύβη του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση κρίκων.

Αμφορέας του δίχρωμου ρυθμού με την ανώτερη (κύρια) ζώνη χωρισμένη σε μετόπες.

Ραδινές πρόχοι με ραμφοειδή προχολή, ψηλό λαιμό, ευρύ ώμο και στενή βάση. Την μίμηση κεφαλής πτηνού επιτείνει η παράσταση οφθαλμού εκατέρωθεν της προχολής. Η υπόλοιπη, πυκνή, διακόσμηση συνίσταται από οριζόντιες ταινίες που μοιράζουν την επιφάνεια του αγγείου σε ζώνες άνισου πλάτους. Μεμονωμένες σπείρες διπλής γραμμής εφάπτονται μεταξύ τους, δίνοντας την ψευδαίσθηση συνεχούς σπείρας. Η στενή ομοιότητα των αγγείων μεταξύ τους τόσο ως προς την μορφή όσο και ως προς την διακόσμηση υποδηλώνει ότι πιθανώς πρόκειται για έργα του ίδιου αγγειοπλάστη.

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΚΜΗ ΤΟΥ

Σε όλο το υπόλοιπο μουσείο εκτίθενται δείγματα επιλεγμένα από το τεράστιο πλήθος (μόνο μερικές εκατοντάδες από τα δεκάδες χιλιάδες) των διαφόρων ευρημάτων που ανασύρθηκαν από τα κτήρια της τελευταίας φάσης ζωής στην προϊστορική πόλη, πριν από τον αφανισμό της. Τα αντικείμενα αυτά επιβεβαιώνουν τον υψηλό πολιτισμό, ο οποίος τεκμηριώνεται από την αρχιτεκτονική, τον πολεοδομικό σχεδιασμό και τις υποδομές στο Ακρωτήρι. Κάθε εκθεσιακός χώρος φιλοξενεί από μια θεματική ενότητα, που εστιάζει σε μια πτυχή της ζωής στην άλλοτε ακμάζουσα πόλη.

Η γενική κάτοψη του αρχαιολογικού χώρου και ένα πρόπλασμα υπό κλίμακα του τμήματος της πόλης που έχει αποκαλυφθεί εκτίθενται στην Περιοχή Δ. Αυτά βοηθούν τον επισκέπτη να σχηματίσει μιαν εικόνα των μνημείων, από τα οποία προέρχονται τα εκθέματα, έστω και αν δεν έχει ακόμη επισκεφθεί το Ακρωτήρι.

Η Περιοχή Δ1 φιλοξενεί την θεματική ενότητα «Ένα αστικό κέντρο» και είναι αφιερωμένη στην οικοσκευή των θηραϊκών σπιτιών. Όπως σημειώθηκε στο *Μέρος Α'*, η ανασκαμμένη περιοχή αντιπροσωπεύει μόνο ένα μικρό τμήμα της προϊστορικής πόλης, το οποίο φαίνεται να συμπίπτει με το κέντρο της την στιγμή που ενταφιάστηκε.

Έπιπλα κατασκευασμένα από φθαρτά οργανικής φύσεως υλικά δεν έχουν σωθεί μέσα στα ερείπια. Όπου όμως αυτά είχαν εγκλωβιστεί μέσα σε ηφαιστειακά υλικά, η σταδιακή αποσύνθεσή τους επέτρεψε την διατήρηση των αποτυπωμάτων ή αρνητικών τους. Τέτοια αρνητικά στην πράξη αποτελούν μήτρες, από τις οποίες τα έπιπλα μπορούν να διασωθούν με την μορφή γύψινων εκμαγείων. Στις περιπτώσεις που το ηφαιστειακό υλικό ήταν ελαφρόπετρα, το αποτύπωμα δεν είναι απόλυτα ακριβές και γι' αυτό τα εκμαγεία είναι αδρά, όπως είναι η περίπτωση με τα κρεβάτια που είχαν ανασυρθεί από τα ερείπια μετά τον σεισμό και είχαν σωρευθεί έτοιμα να μεταφερθούν εκτός της πόλης, όταν άρχισε η έκρηξη και τα έθαψε. Στις περιπτώσεις όμως που τα έπιπλα εγκλωβίστηκαν σε ηφαιστειακή σκόνη, τα αποτυπώματα διατηρούν πολλές λεπτομέρειες, οι οποίες αποδίδονται λεπτομερώς στο εκμαγείο. Το εξαιρετικής τέχνης τριποδικό τραπεζάκι και το περίτεχνο ερεισίχειρο ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία εκμαγείων, μέσω των οποίων, για μιαν ακόμη φορά, επιβεβαιώνεται η ευμάθεια και η καλαισθησία των κατοίκων της Θήρας κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

Στην ίδια θεματική ενότητα εκτίθενται επίσης σκεύη καθημερινής χρήσης, τα οποία κάλυπταν τις ανάγκες κάθε σπιτικού και βελτιώναν τις συνθήκες διαβίωσης των μελών του. Οι μεγάλοι πέτρινοι ή πήλινοι λύχνοι, για παράδειγμα, με το βάρος τους εξασφάλιζαν την σταθερότητα που απαιτούσε η χρήση τους ως επιτραπέζιων σκευών. Αντίθετα, τα μικρά πήλινα ή λίθινα λυχνάρια, με το χερούλι πίσω, διευκόλυναν την κίνηση στα σκοτεινά διαμερίσματα των σπιτιών.

Οι χώροι υγιεινής των σπιτιών, άμεσα συνδεδεμένοι με το αποχετευτικό δίκτυο της πόλης, προφανώς δεν προστάτευαν το υπόλοιπο σπίτι από την κακοσμία. Η κατάσταση βελτιωνόταν με την καύση αρωματικών ουσιών, όπως βλέπουμε στην τοιχογραφία της νεαρής λεγόμενης «Ιέρειας» από την Δυτική Οικία (βλ. *Μέρος Γ'*). Σκεύη που χρησίμευαν ως θυμιατήρια ή πύραυλα παρουσιάζονται επίσης στην έκθεση.

Μεταξύ των θηραϊκών μαγειρικών σκευών ήσαν εργονομικά σχεδιασμένες τριποδικές χύτρες σε διάφορα μεγέθη, για την παρασκευή φαγητού και αφεψημάτων. Η ευρηματικότητα των Θηραίων τεκμηριώνεται από φορητά σκεύη, όπως ο τριποδικός φούρνος, στην ειδικά επιχρισμένη επάνω επιφάνεια του οποίου μπορούσαν να ψήνονται πίτες ή λεπτό ψωμί. Το ζεύγος κρατευτών είχε ειδικά σχεδιαστεί για ψήσιμο με τη βοήθεια μικρών οβελών (σουβλάκια). Και τα δύο αυτά φορητά σκεύη μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και επάνω σε πλοίο.

Από τα κατάλοιπα τροφίμων που είχαν διατηρηθεί στις αποθήκες των σπιτιών ή αναγνωρίστηκαν από αναλύσεις ειδικών, μπορεί να σχηματιστεί μια αρκετά σαφής εικόνα για το διαιτολόγιο των Θηραίων της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Σιτηρά, κριθάρι και σπανιότερα σιτάρι, και ψυχανθή, όπως αρακάς, φάβα και φακές, ήταν μεταξύ των προϊόντων που οι Θηραίοι καλλιεργούσαν στην γη τους. Οι θρυμματισμένοι ελαιόπυρηνες που έχουν βρεθεί υποδηλώνουν παραγωγή λαδιού, το οποίο φυλασσόταν σε ειδικούς πίθους με κρουνό κοντά στον πυθμένα.

Από τα αποτυπώματά τους μέσα σε αποθηκευτικό πιθάρι γνωρίζουμε ότι στα αγροτικά προϊόντα περιλαμβάνονταν αμύγδαλα, ενώ η κατανάλωση σύκων –φρέσκων ή ξεραμένων– τεκμηριώνεται από τους σπόρους των στα κατακάθια των υπονόμων της πόλης. Πηγή πρωτεϊνών για τους Θηραίους ήταν το κρέας εκτρεφόμενων ζώων, κυρίως αιγοπροβάτων (80%), χοιρινών (19%) και βοοειδών (1%), καθώς προκύπτει από τα οστά που έχουν βρεθεί, αλλά και από την εικονιστική τέχνη. Η εύρεση σαλιγκαριών κρητικής προελεύσεως μέσα σε πίθο δείχνει ότι η κοσμοπολίτικη καταναλωτική κοινωνία των Θηραίων χαιρόταν επίσης εδώδιμα εισαγόμενα από αλλού. Πρωτεΐνες εξασφαλιζόνταν επίσης από ψάρια και διάφορα όστρεα, κατάλοιπα των οποίων βρίσκονται συχνά μέσα ή έξω από τα σπίτια.

Η απεικόνιση σταφυλιών στην αγγειογραφία σημαίνει καλλιέργεια της αμπέλου, την οποία επίσης τεκμηριώνουν γίγαρτα στους υπονόμους και κάρβουνα από ξύλο αμπέλου. Ο εξοπλισμός ληνού, κάδος και πατητήρι, πιστοποιεί και την παραγωγή κρασιού, το οποίο φυλασσόταν σε πίθους όμοιους με εκείνους που χρησιμοποιούνταν για το λάδι. Συνεπώς ο «οἶνος εὐφραϊνε καρδίαν Θηραίων» τουλάχιστον από το τέλος της Μέσης Εποχής του Χαλκού!

Μια λιγότερο γνωστή δραστηριότητα στην καθημερινότητα των προϊστορικών Θηραίων είναι η καλαθοπλεκτική. Σε μεγάλα βάθη στον αρχαιολογικό χώρο, όπου οι συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας ήταν σταθερές, καλάθια πλεγμένα από διάφορα υλικά και με διάφορες τεχνικές είχαν διατηρηθεί σε αρκετά καλή κατάσταση. Ωστόσο, η εύθραυστη κατάστασή τους απαιτεί ειδικές ελεγχόμενες συνθήκες για να εκτεθούν στο μουσείο. Γι' αυτό το λόγο, στην έκθεση περιλαμβάνεται μόνο το αποτύπωμα ενός καλάθιού, όπως διατηρήθηκε στην ηφαιστειακή τέφρα.

Στην ίδια προθήκη η μεγάλη ποικιλία μπρούντζινων σκευών και εργαλείων αποκαλύπτει τον σπουδαίο ρόλο της μεταλλουργίας και των προϊόντων της στην καθημερινή ζωή των Θηραίων. Μικρές πρόχοι και θυμιατήρια/πύρανα που μιμούνται πήλινα πρότυπα, ένα τηγάνι, δύο μεγάλα ταψιά, μια μεγάλη πρόχους, είναι μερικά από τα μεταλλίνα σκεύη που μπορούσε να δει κανείς σε ένα θηραϊκό σπιτικό. Μικροί μπρούντζινοι δίσκοι με οπές ανάρτησης στην περιμέτρώ τους συνήθως βρίσκονται κατά ζεύγη, γεγονός που υποδηλώνει ότι αποτελούσαν τμήματα ζυγαριάς.

Το αποτύπωμα ψάθινου δοχείου όπως διασώθηκε μέσα στην ηφαιστειακή σκόνη.

*Η τοιχογραφία της λεγόμενης «Ιέρειας» στην Δυτική Οικία.
Η μορφή κρατεί μικρό πύραυνο ή θυμιατήρι με το αριστερό
χέρι, ενώ με το δεξι φαίνεται να πασπαλίζει με αρωματικό
θυμίαμα τα αναμμένα κάρβουνα.*

Μικρό πήλινο φορητό λυχνάρι.

Μικρό λίθινο φορητό λυχνάρι.

Ψηλός πήλινος επιτραπέζιος δίμυξος λύχνος.

Ψηλός λίθινος επιτραπέζιος δίμυξος λύχνος.

Μεγάλη μπρούντζινη πρόχους.

Μπρούντζινο τηγάκι με σωληνωτή, σχεδόν κατακόρυφη, υποδοχή ξύλινης λαβής.

Μπρούντζινο ταψί.

*Μεγάλη μπρούντζινη πρόχους.
Οι λαβές είναι τυλιγμένες με πλέγμα φοινικόφυλλων για την διευκόλυνση του χρήστη.*

Ζεύγος μπρούντζινων δίσκων ζυγαριάς.

Μπρούντζινες ξυλουργικές σμίλες (κοπίδια).

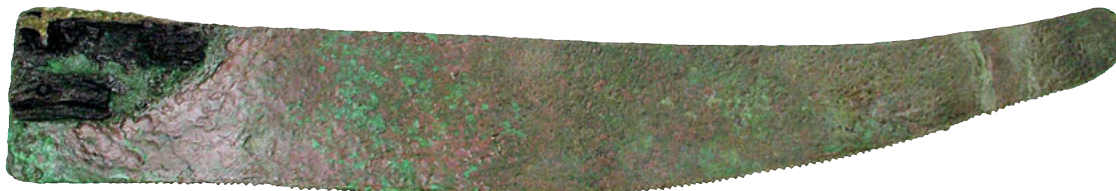
Μεγάλη μπρούντζινη πυράγρα (τσιμπίδα).

Το αποτύπωμα καλαθιού/ζεμπιλιού στην ηφαιστειακή σποδό που το είχε καλύψει.

Μπρούντζινο εγχειρίδιο με κατάλοιπα επιχρυσώματος.

Μεγάλο μπρούντζινο πριόνι ξυλουργού.

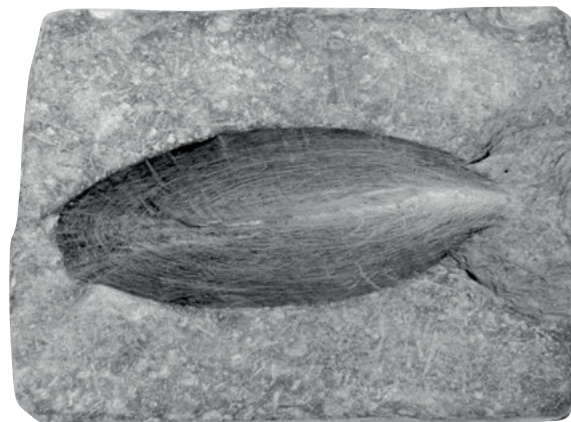
Μπρούντζινο θεριστικό δρεπάνι.

Μικρό μπρούντζινο πύραυνο ή θυμιατήρι.

Πήλινο ακροφύσιο για το φουσερό του μεταλλουργού.

Λίθνη μήτρα για την χύτευση μολύβδινων αλιευτικών βαριδιών.

Θραύσμα μεταλλευτικής χοάνης (χυτευτήρα) με κατάλοιπα χαλκού.

Ζεύγος πήλινων κραυτών, εργονομικά σχεδιασμένων για μικρούς οβελούς (σουβλάκια).

Τα αγαθά, η αξία των οποίων υπολογιζόταν ανάλογα με το βάρος τους, πρέπει να ήσαν μικρά σε όγκο ή βάρος, ώστε να είναι δυνατή η ζύγισή τους σε τόσο μικρές ζυγαριές. Πιθανοί υποψήφιοι είναι τα πολύτιμα μέταλλα, χρωστικές ύλες, ύπεροι κρόκων κλπ., τα οποία προφανώς διακινούσαν οι Θηραίοι. Άλλα μέταλλα αντικείμενα που εκτίθενται είναι διάφορα μαχαίρια, εγχειρίδια, δρεπάνια, αγκίστρια αλιευτικά, καθώς επίσης ξυλουργικά εργαλεία, όπως το εντυπωσιακό πριόνι, στο οποίο σώζονται ακόμη λείψανα από την ξύλινη λαβή του, ή τα ξυλουργικά κοπίδια. Το μήκος της πυράγρας (τσιμπίδας), που έχει διατηρηθεί σε άριστη κατάσταση, υποδηλώνει ότι μπορούσε να είναι εργαλείο μεταλλουργού. Αυτό ενισχύεται και από άλλες ενδείξεις για την άσκηση μεταλλουργίας στο Ακρωτήριο, όπως είναι η λίθινη μήτρα για την χύτευση μολύβδινων αλιευτικών βαριδιών, το σωζόμενο τμήμα μεταλλευτικής χοάνης (χυτευτήρα) με κατάλοιπα χαλκού, καθώς επίσης το ζεύγος πήλινων ακροφυσίων, μέσω των οποίων προστατευόταν από την φωτιά το μακρύ καλάμι του φουσερού.

Κάθε σύνθετη κοινωνία επινοεί τρόπους διαχείρισης των ποικίλων προβλημάτων της. Η κοινωνία της προϊστορικής Θήρας, η οικονομία της οποίας βασιζόταν κυρίως στο εμπόριο και τη ναυτιλία, είχε ανάγκη από ένα σύστημα διαχείρισης των συναλλαγών της, τόσο με τους εταίρους της εκτός του νησιού όσο και μεταξύ των ίδιων των μελών της. Οι ενδείξεις από την πόλη του Ακρωτηρίου είναι επαρκείς για να στηρίξουν την ύπαρξη τέτοιων συστημάτων. Οι μαρτυρίες αυτές εκτίθενται στην Περιοχή Δ2, στην οποία έχει δοθεί ο τίτλος «Μια αναδυόμενη γραφειοκρατία».

Εκκινώντας από τον αγγειοπλάστη, η χάραξη κάποιου σημείου ή συμβόλου επάνω στο δημιούργημά του, όταν ο πηλός ήταν ακόμη νωπός, αρκούσε για να αποδείξει την ταυτότητά του και για να προπαγανδίσει το έργο του – ήταν η «σφραγίδα» του. Η υιοθέτηση του κρητικού συστήματος γραφής, της Γραμμικής Α, από τους Θηραίους στις αρχές της Ύστερης Εποχής του Χαλκού αποδεικνύεται από την ύπαρξη των συλλαβικών σημείων της σε ντόπια προϊόντα. Επιγραφές επάνω σε αγγεία άλλοτε δηλώνουν την προέλευση, τον κύριο ή τον αποδέκτη του αγγείου και/ή του περιεχομένου, και άλλοτε σημαίνουν αυτό τούτο το περιεχόμενο. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει η μεγάλη πρόχους με τέσσερα σύμβολα της Γραμμικής Α που διαβάζονται ως «Α-RE-SA-NA». Σε Γραμμική Α γραφή είναι και τα κείμενα που βρέθηκαν χαραγμένα στα λιγοστά σπαράγματα πήλινων πινακίδων από ντόπιο πηλό. Βεβαίως τα κείμενα αυτά δεν είναι παρά κατάλογοι αγαθών, όπως λάδι και υφάσματα, τα οποία φαίνεται πως ήσαν διαθέσιμα στο εμπόριο. Συνδυάζοντας τις πληροφορίες αυτές με τις εκατοντάδες *ἀγνύθες* (υφαντικά βαρίδια) που βρέθηκαν στα σπίτια του Ακρωτηρίου, μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι η υφαντική δεν ήταν απλώς μια οικιακή ενασχόληση αλλά μια οικονομική δραστηριότητα που στόχευε στο εξαγωγικό εμπόριο.

Περαιτέρω ένδειξη γραφειοκρατικής διαχείρισης αποτελούν τα μολύβδινα σταθμά που χρησιμοποιούνταν για αγαθά, για τα οποία τρόπος μέτρησης ήταν το ζύγισμα. Τέτοια σταθμά βρίσκονται κατά δεκάδες στα σπίτια του Ακρωτηρίου, με βάρος πολλαπλάσιο ή υποδιαίρεση της κρητικής μονάδας βάρους, η οποία προφανώς είχε υιοθετηθεί σε ολόκληρο το Αιγαίο. Τα σταθμά του Ακρωτηρίου, με βάρος κυμαινόμενο μεταξύ 11 γραμμαρίων και 15 κιλών, είναι ενδεικτικά της ποικιλίας αγαθών αλλά και των ποσοτήτων που διακινούνταν μέσω του Ακρωτηρίου. Υγρά προϊόντα, όπως κρασί και λάδι, μετρούνταν σε όγκο, καθώς υποδηλώνει η τυποποίηση ορισμένων σκευών και η παραγωγή τους σε μεγέθη που αντιστοιχούν σε πολλαπλάσια ή υποπολλαπλάσια κάποιας μετρικής μονάδας όγκου, που ακόμη δεν έχει προσδιοριστεί από την έρευνα. Ενίοτε αυτή η τυποποίηση σχήματος συνδυαζόταν με τυποποίηση διακόσμησης.

Η τυποποιημένη γραπτή διακόσμηση ορισμένων τύπων αγγείων φαίνεται ότι αποτελούσε έναν άλλο τρόπο γραφειοκρατικής διαχείρισης. Παραδείγματος χάριν, η διακόσμηση στο εσωτερικό της ασαμίνθου (μπανιέρας), με υδροχαρή φυτά (καλάμια) ή δελφίνια, προφανώς υπογραμμίζει τον ρόλο του σκεύους που προοριζόταν για νερό. Τον ίδιο προφανώς συμβολισμό είχαν και τα καλάμια που διακοσμούσαν μεγάλους κωνικούς πίθους, οι οποίοι συνήθως βρίσκονται σε άμεση σχέση με εγκατάσταση λουτρού. Το είδος του

*Τμήμα από το στόμιο
μεγάλου πίθου με επιγραφή
στην Γραμμική Α γραφή.*

Πήλινη πινακίδα με σημεία της Γραμμικής Α γραφής.

υγρού που φυλασσόταν σε μια άλλη κατηγορία στενοπούθμενων πίθων εφοδιασμένων με κρουνό μόλις επάνω από τον πυθμένα, φαίνεται πως δηλωνόταν με διάφορους κατακόρυφους συνδυασμούς κυκλικών μοτίβων, που αποτελούσαν και την μοναδική τους διακόσμηση.

Όμως, η πιο χειροπιαστή ένδειξη γραφειοκρατικής διαχείρισης διακινούμενων αγαθών είναι οι σφραγίδες και τα σφραγιστικά αποτυπώματα. Πολύ λίγες σφραγίδες έχουν έλθει στο φως στο Ακρωτήρι. Από την άλλη μεριά, μια συλλογή σφραγισμάτων με ποικίλα θέματα, γνωστά από σφραγίδες της Κρήτης, αποτελεί πραγματικό θησαυρό, που αποκαλύπτει το εύρος των συναλλαγών μεταξύ του Ακρωτηρίου και της γειτονικής Μεγαλονήσου στον Νότο.

Η Περιοχή Δ3 του μουσείου είναι αφιερωμένη στην θεματική ενότητα με τον γενικό τίτλο «Τοιχογραφίες: Μια μνημειώδης τέχνη». Πειραματισμοί με την τέχνη αυτή φαίνεται πως άρχισαν από τα τέλη της Μέσης Εποχής του Χαλκού, καθώς τεκμηριώνεται από τα σπαράγματα ζωγραφισμένων ασβεστοκονιαμάτων, τα οποία βρέθηκαν ανάμεσα σε μπάζα της σεισμικής καταστροφής που έπληξε την πόλη του Ακρωτηρίου μισόν αιώνα περίπου πριν από την μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου. Μερικά τέτοια σπαράγματα εκτίθενται εδώ. Άλλα σπαράγματα προέρχονται από δάπεδα, και δείχνουν ότι το ασβεστοκονίαμα χρησιμοποιήθηκε επίσης για την κατασκευή δαπέδων.

Τα θέματα στις πρώιμες αυτές απόπειρες τοιχογραφικής διακόσμησης είναι αυστηρώς γραμμικά/γεωμετρικά, χωρίς καθόλου εικονιστικά μοτίβα. Είναι πιθανό τόσο η τεχνική παρασκευής ασβεστοκονιάματος όσο και η τέχνη της τοιχογραφίας να υιοθετήθηκαν από την αστική ελίτ της Θήρας ως νεωτερισμός από την Κρήτη, όπου τέτοια παραδείγματα έχουν εντοπιστεί σε συνάφειες της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Όμως, η συστηματική διακόσμηση κτηρίων με τοιχογραφίες άρχισε στην Κρήτη από την πρώιμη Νεοανακτορική περίοδο. Δεν αποκλείεται οι πρώτοι τεχνίτες που εφάρμοσαν αυτή την «μοντέρνα» τεχνική στο Ακρωτήρι να ήσαν Κρήτες, οι οποίοι χρησιμοποίησαν το δικό τους διακοσμητικό θεματολόγιο. Ωστόσο, όπως έχουμε δει, η ανεικονική διακόσμηση είχε ελάχιστη απήχηση στους Κυκλαδίτες νησιώτες, οι οποίοι σύντομα συνέχισαν την δική τους εικονογραφική παράδοση.

Μεγάλη ενεπίγραφη πήλινη πρόχους με σημεία της Γραμμικής Α γραφής που αντιστοιχούν στις συλλαβές A-RE-SA-NA.

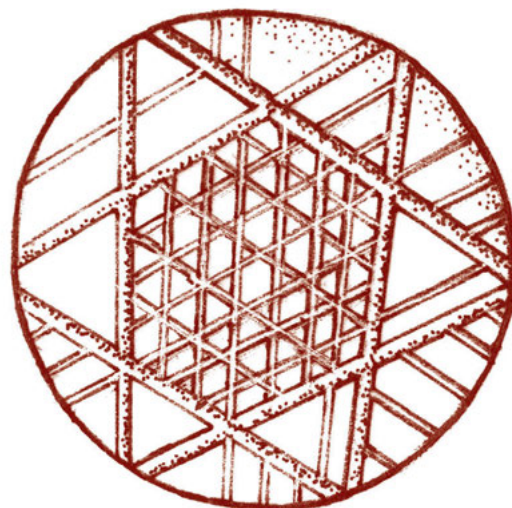
Μολύβδινα σταθμά ζυγαριάς που καλύπτουν μεγάλο φάσμα βαρών.

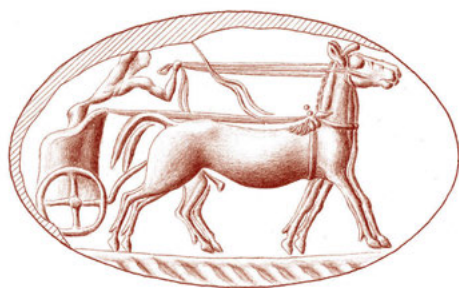
Ψευδόστομοι αμφορείς, σκεύη ειδικά σχεδιασμένα για την διακίνηση υγρών αγαθών. Η χωρητικότητά τους πιθανώς υποδηλώνει αντιστοιχία με συγκεκριμένη μονάδα μέτρησης όγκου.

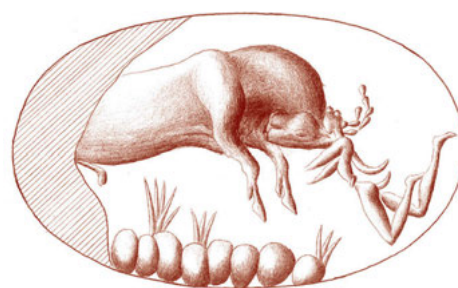
Γεφυρόστομοι σκύφοι, η χωρητικότητά των οποίων αντιστοιχεί σε υποδιαιρέσεις ή πολλαπλάσια συγκεκριμένης μονάδας μέτρησης όγκου.

Σφραγίδα από ελεφαντόδοντο.

Πήλινο σφράγισμα με παράσταση αρματοδρομίας.

Πήλινο σφράγισμα με παράσταση ταυροκαθαψίων.

*Εισηγμένος τετράωτος πίθος με χαμηλό λαιμό, χοανοειδές στόμιο και δακτυλιόσχημη βάση.
Από τις πέντε ζώνες στις οποίες είναι μοιρασμένη η επιφάνεια, οι τρεις ανώτερες κοσμούνται με εφαπτόμενες σπείρες,
η τέταρτη φιλοξενεί κλαδί κισσού και η τελευταία ενάλληλες γωνίες.*

Πίθος με κρουνό και σύμβολα πιθανώς δηλωτικά του περιεχομένου.

Στενοπύθμενος πίθος. Το χυμένο χρώμα επάνω στις λαβές πιθανώς υποδηλώνει το είδος του αγαθού για το οποίο προοριζόταν.

Στα τοιχώματα της καλδέρας, η οποία σύμφωνα με την γεωλογική έρευνα υπήρχε πριν από την έκρηξη της Εποχής του Χαλκού, πολλά πετρώματα διαφορετικών χρωμάτων αναμφίβολα ήσαν προσιτά και αποτέλεσαν κίνητρο για τους ζωγράφους του νησιού, όταν αυτοί ενεπλάκησαν στην τοιχογραφία. Αναλύσεις χρωστικών που βρέθηκαν σε κατάσταση σκόνης μέσα σε μεγάλα ή μικρά δοχεία έδειξαν ότι αυτές ήσαν κονιοροποιημένα θηραϊκά πετρώματα. Επιπροσθέτως, η ανίχνευση καταλοίπων από χρώματα στις επιφάνειες λίθινων τριπτήρων υποδηλώνει ότι τα χρώματα παρασκευάζονταν στην πόλη.

Μικρές φιάλες ή κύπελλα που περιείχαν χρώματα εκτίθενται σε ειδική προθήκη της Περιοχής Δ3, με τα χρώματα μέσα τους, όπως βρέθηκαν στα ερειπωμένα σπίτια. Μαζί με το λευκό του ασβεστοκονιάματος, η παλέτα των Θηραϊών ζωγράφων περιελάμβανε δύο είδη γαλάζιου χρώματος, τον ορυκτό αζουρίτη, οξείδιο του χαλκού που ακόμη και σήμερα υπάρχει στα τοιχώματα της καλδέρας, και το «Αιγυπτιακό γαλάζιο», συνθετικό χρώμα που πιθανώς εισαγόταν. Κάρβουνο χρησιμοποιούνταν για το μαύρο, ενώ διάφορες ώχρες από τοπικά πετρώματα έδιναν αποχρώσεις ερυθρού, κίτρινου, καστανού και σε σπάνιες περιπτώσεις πράσινου.

Όπως έδειξαν εργαστηριακές αναλύσεις, χρησιμοποιούνταν επίσης και χρώματα οργανικής προελεύσεως, όπως η πορφύρα ή το κίτρινο του κρόκου. Όμως, τόσο αυτά όσο και οι συνδετικές κόλλες (ίσως ψαρόκολλα, αυγό, μαστίχα) που χρησιμοποιούνταν μαζί με χρωστικές για την παραγωγή χρωμάτων, δύσκολα ανιχνεύονται.

Βασικός κανόνας στην προετοιμασία του τοίχου για ζωγράφιση ήταν η διαίρεσή του σε τρεις οριζόντιες ζώνες, από τις οποίες η ανώτερη και η κατώτερη ήσαν στενές και σχημάτιζαν το πλαίσιο της μεσαιάς ζώνης, στην οποία αναπτυσσόταν το θέμα της παράστασης. Ο κανόνας αυτός, όπως έχουμε δει, είχε ήδη καθιερωθεί από τους αγγειογράφους της Μεσοκυκλαδικής περιόδου. Τα όρια κάθε ζώνης σημειώνονταν με το αποτύπωμα τεντωμένου νήματος στην καλά λειασμένη επιφάνεια του νωπού κονιάματος. Η ανώτερη ζώνη, ως ένα είδος ζωφόρου που επέστεφε το κύριο θέμα, γेमίζονταν είτε με ταινίες εναλλασσόμενου πάχους και χρώματος, είτε με γεωμετρικά σχέδια, όπως η τρέχουσα σπείρα, είτε με φυτικά μοτίβα, όπως ο κισσός (Μέρος Α'). Η κάτω ζώνη συνιστούσε, κατά κάποιο τρόπο, την γραμμή εδάφους της σύνθεσης.

Το προσχέδιο, που ήταν ο οδηγός για την παράσταση, γινόταν είτε με ελαφρές χαράξεις με την βοήθεια οξέος εργαλείου, είτε με αχνά χρώματα. Η όλη διαδικασία άρχιζε όταν το κονίαμα ήταν ακόμη νωπό και προφανώς δεν λαμβάνονταν μέτρα για την διατήρησή του σε νωπή κατάσταση, όσο προχωρούσε η τοιχογράφηση. Αυτό σημαίνει ότι στην ίδια τοιχογραφία σε ορισμένα μέρη τα χρώματα έχουν διεισδύσει στο κονίαμα και δίνουν την εντύπωση της νωπογραφίας (buonfresco), ενώ σε άλλα πρόκειται για ξηρογραφία (frescos secco) και η στρώση του χρώματος είναι επιφανειακή, με τάση να απολεπίζεται.

Δείγματα ορυκτών χρωστικών ουσιών και τα λίθινα εργαλεία κατεργασίας των.

Η ίδια ακριβώς τεχνική της τοιχογραφίας εφαρμόστηκε και σε φορητά σκεύη, όπως οι μικρές τριποδικές τράπεζες προσφορών. Ο πήλινος πυρήνας τους καλυπτόταν με ασβεστοκονίαμα, το οποίο ζωγραφιζόταν. Ένα υπέροχο δείγμα της τέχνης αυτής αποτελεί η μικρή τριποδική τράπεζα που εκτίθεται σε ειδικό βάθρο στην Περιοχή Δ3. Η τριγωνική επιφάνεια του άνω μέρους σε κάθε πόδι στην πραγματικότητα αποτελεί ανεξάρτητο πίνακα που εικονίζει θαλάσσιο πυθμένα και δελφίνια.

Στο βόρειο πέρας της Περιοχής Δ3 εκτίθενται δύο τοιχογραφικές συνθέσεις προερχόμενες από το κτήριο που συμβατικά ονομάστηκε «Οικία Γυναικών». Οι τοίχοι τους οποίους κοσμούσαν οι συνθέσεις αυτές δεν σώζονται (βλ. Μέρος Α'). Ωστόσο, από την θέση στην οποία βρέθηκαν τα τοιχογραφικά θραύσματα, καθώς και από την οργάνωση των θεμάτων τους, συνάγεται ότι προέρχονται από δύο συνεχόμενους χώρους (δωμάτιο 1) του τρίτου ορόφου, πενιχρά φωτιζόμενους, στο κέντρο της βόρειας πτέρυγας του κτηρίου.

Η τοιχογραφία των «Παπύρων» κοσμούσε τον βόρειο, τον δυτικό και τον νότιο τοίχο της δυτικής πτέρυγας του δωματίου, στο οποίο ελάχιστο φως μπορούσε να εισέλθει μέσω ενός πολύ μικρού βορινού παραθύρου, εάν το αποτύπωμα ανοίγματος που διατηρείται στην αντίστοιχη τοιχογραφία δεν ανήκε σε εσωτερική κόγχη. Η ανώτερη ζώνη της τοιχογραφίας περιλαμβάνει τουλάχιστον δέκα εναλλασσόμενες ταινίες διαφορετικού πλάτους και χρώματος, ενώ η κατώτερη ζώνη, σε ωχροκάστανη απόχρωση και κυματοειδούς σχηματισμού, αποτελεί τη γραμμή εδάφους, από όπου φύονται οι πάπυροι κατά τριάδες: από μία συστάδα στον δυτικό και τον βόρειο τοίχο, και δύο συστάδες στον νότιο. Προφανώς, η ύπαρξη του μικρού παραθύρου στον βόρειο τοίχο και μια μικρή κόγχη/ερμάριο στον δυτικό εμπόδισαν την ανάπτυξη δύο συστάδων παπύρων και σ' αυτούς.

Η ανατολική πτέρυγα του δωματίου 1 χωριζόταν σε δύο μέρη, ένα εξωτερικό (βόρειο) και ένα εσωτερικό (νότιο). Μόνο του εσωτερικού μέρους η διαρρύθμιση μπορεί να αποκατασταθεί, χάρη στη διακόσμησή του με την «Τοιχογραφία των Γυναικών».

Μέρος από τοιχογραφία της Ξεστής 3. Μέσα σε ανάγλυφους ρόμβους εικονίζονται χρωματιστοί ρόδακες.

*Οικία Γυναικών.
Τοιχογραφία γυμνόστηθης
γυναικείας μορφής
στον βόρειο τοίχο
του διαδρόμου
στο δωμάτιο 1.*

*Οικία Γυναικών.
Τοιχογραφία γυναικείας
μορφής στον νότιο
τοίχο του ίδιου
διαδρόμου.*

*Μικρή τριποδική τράπεζα διακοσμημένη
με την τεχνική της τοιχογραφίας.
Εικονίζονται δελφίνια σε θαλάσσιο τοπίο.*

Λόγω διάβρωσης από τον χείμαρρο και από τις επιπτώσεις της καλλιέργειας, το ανατολικότερο τμήμα αυτού του χώρου έχει καταστραφεί (Μέρος Α'), δυστυχώς μαζί με την τοιχογραφία που το διακοσμούσε. Συνεπώς, τόσο η διάταξη όσο και το περιεχόμενο της σύνθεσης είναι δύσκολο να κατανοηθούν. Παρ' όλα αυτά, η επιφάνεια του νότιου τοίχου, πλάτους περίπου 0,80 μ., που αποτελούσε την άμεση συνέχεια της διπλής συστάδας Παπύρων, σε ωχροκάστανη απόχρωση, σαν σε απομίμηση ξύλου, φαίνεται να αντιστοιχούσε σε συμπαγή τοίχο απέναντι.

Από το ανατολικό άκρο της επιφάνειας αυτής άρχιζε η σύνθεση των Γυναικών, που ήταν το κύριο θέμα της μεσαίας ζώνης, ενώ η ανώτερη και η κατώτερη ζώνη αποτελούνταν από οριζόντιες ταινίες. Κάτω από ασίδες που σχηματίζονται από τριπλή κυματοειδή ταινία εικονίζονται ώριμες γυναικείες μορφές, πλούσια ενδεδυμένες και με τα χαρακτηριστικά του προσώπου τους τονισμένα με ψιμύθια. Ατενίζουν προς τα ανατολικά, πιθανώς προς το κεντρικό θέμα της παράστασης, ενώ η γυναίκα στον νότιο τοίχο τείνει ελαφρά τους βραχίονες προς τα εμπρός. Δυστυχώς, μεγάλο μέρος των βραχιόνων και των χεριών λείπει, γεγονός που εμποδίζει την αναγνώριση του αντικείμενου που οπωσδήποτε κρατούσαν. Η γυναίκα της σύνθεσης στον βόρειο τοίχο παριστάνεται σκύβοντας ελαφρά προς τα εμπρός και με γυμνά στήθη. Από την θέση των χεριών της και από το σωζόμενο τμήμα του αριστερού της καρπού φαίνεται να προτείνει αντικείμενο σε άλλη

Πήλινο τελετουργικό σκεύος (ρυτό)
σε μορφή κεφαλής λέαινας.

Ζεύγος πήλινων τελετουργικών σκευών (ρυτών)
σε μορφή κεφαλής κάπρου.

Πήλινο τελετουργικό σκεύος (ρυτό) σε μορφή ταύρου.

γυναικεία μορφή, πιθανώς καθιστή, καθώς υποδηλώνει το σωζόμενο κάτω τμήμα του ενδύματός της. Η επιφάνεια της τοιχογραφίας επάνω από τις ασίδες με τις γυναικείες μορφές κοσμείται με δικτυωτό σχέδιο από λοξά διασταυρούμενες ερυθρές γραμμές. Οι γωνίες των σχηματιζόμενων ρόμβων καλύπτονται από μικρά τετράγωνα με έντονα κοίλες πλευρές, έτσι ώστε οι γωνίες τους απολήγουν σε ακτίνες.

Δεδομένου ότι οι γυναικείες μορφές εστιάζουν προς ένα κεντρικό θέμα που έχει καταστραφεί, είναι ξεκάθαρο ότι το θέμα αυτό βρισκόταν στον τοίχο προς τον χείμαρρο, όπου το κτήριο υπέστη την μεγαλύτερη ζημιά. Αυτό σημαίνει ότι η σκηνή με την γυμνόστηθη γυναίκα κάλυπτε τον βόρειο τοίχο, ακριβώς απέναντι από την μη σωζόμενη σήμερα σκηνή. Δυστυχώς, λόγω του περιορισμένου χώρου στο μουσείο δεν κατέστη δυνατή η έκθεση της τοιχογραφίας των Γυναικών σε άμεση σύνδεση με εκείνη των Παπύρων.

Εκτός από τις τοιχογραφίες με εικονιστικές παραστάσεις, ένα από τα δημόσια κτήρια του Ακρωτηρίου, το γνωστό ως Ξεστή 3, έδωσε σημαντικό αριθμό συνθέσεων με θέματα αποκλειστικώς γεωμετρικά, χαρακτηριστικό δείγμα των οποίων εκτίθεται στην Περιοχή Δ3. Πρόκειται για σπάνια περίπτωση συνδυασμού ανάγλυφης με γραπτή διακόσμηση: σε ερυθρό έδαφος διπλές ανάγλυφες κυματοειδείς ταινίες περνώντας μέσα από ζωγραφιστούς δακτυλίους σχηματίζουν δίκτυο από τρεις σειρές ρόμβων, καθένας από τους οποίους περικλείει τέσσερις ρόδακες. Τα πέταλα των ροδάκων στους περιμετρικούς ρόμβους είναι μαύρα (μικρά) και γαλάζια (μεγάλα), ενώ αυτά των ροδάκων στους εσωτερικούς ρόμβους είναι αντιστοίχως λευκά και ωχροκίτρινα.

Η Περιοχή Δ4 φιλοξενεί δείγματα κεραμικής από την τελική φάση (Υστεροκυκλαδική 1Α) της πόλης στο Ακρωτήρι. Αυτό που εντυπωσιάζει με αυτά τα αγγεία, εκτός από τα κομψά σχήματα και το εξαιρετικό ψήσιμό τους, είναι ότι ακόμη και τα πιο ταπεινά οικιακά σκεύη είναι περίτεχνα διακοσμημένα. Με εξαίρεση ένα μικρό ποσοστό αγγείων που κοσμούνται με γεωμετρικά σχέδια, όπως το λεγόμενο χελώνιο ή οι σπείρες, οι αγγειογράφοι της περιόδου δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση σε μοτίβα από την χλωρίδα του νησιού, άγρια ή καλλιεργημένη. Τα αγγεία με θέματα πανίδας (χελιδόνια, αγριοκάτσικα, δελφίνια) που εκτίθενται στις προθήκες εδώ, είναι, όπως έχουμε ήδη επισημάνει, χαρακτηριστικά κυρίως της μεσοκυκλαδικής δίχρωμης κεραμικής, που ακόμη δεν είχε αναγνωριστεί όταν σχεδιάστηκε η έκθεση του μουσείου. Προφανώς, δείγματά της είχαν επιβιώσει και χρησιμοποιούνταν στην επόμενη φάση και, καθώς βρίσκονταν μαζί με υστεροκυκλαδική κεραμική, θεωρήθηκαν σύγχρονά της και γι' αυτό εκτίθενται σ' αυτήν την ενότητα.

Από τα άγρια φυτά δημοφιλέστερα ήσαν τα καλάμια, ο κρόκος και ο κρίνος, ενώ από τα καλλιεργούμενα φυτά, οι αγγειογράφοι προφανώς ακολουθούσαν τις προτιμήσεις των Θηραίων αγροτών: είδη που και σήμερα ακόμη ακμάζουν στο άνυδρο περιβάλλον του νησιού. Φυτά όπως το κριθάρι και διάφορα ψυχανθή, σταφύλια και πιθανώς σουσάμι ή ακόμη και ένα άλλο αγγείο, ως διακοσμητικά θέματα σε συγκεκριμένα αγγεία, ίσως δηλώνουν χρήση των σκευών αυτών σε τελετουργίες σχετιζόμενες με αγροτικές δραστηριότητες.

Μερικά ζωομορφικά σκεύη, γνωστά στην αρχαιολογική διάλεκτο ως ρυτά, φαίνεται ότι προορίζονταν επίσης για τελετουργική χρήση. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν εκείνα σε μορφή οστρέου τρίγωνο, κεφαλής λέαινας ή ταύρου. Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι παρόμοια αγγεία συχνά βρίσκονται κατά ζεύγη, όπως τα ρυτά που μιμούνται την εικόνα του ταύρου ή την κεφαλή κάπρου.

Εκτός από τις ποικίλες χρήσεις που υποδηλώνουν τα διάφορα σχήματα της υστεροκυκλαδικής κεραμικής, η κομψότητα και το πλούσιο διακοσμητικό θεματολόγιο αποκαλύπτουν όχι μόνο τις αισθητικές απαιτήσεις της θηραϊκής κοινωνίας αλλά και την άμιλλα μεταξύ αγγειοπλαστών και αγγειογράφων για πρωτοτυπία και υψηλή ποιότητα.

Σφαιρική οφθαλμοπρόχους με παράσταση μαστοπρόχου εναλλασσόμενης με φυτικό μοτίβο (σουσάμι;).

*Δύο όψεις σφαιρικής οφθαλμοπρόχου με φυτική διακόσμηση:
συστάδες κριθαριών εναλλασσόμενες με αντίστοιχες ψυχανθών (αρακά;).*

Δύο σκύφοι διακοσμημένοι με μοτίβα σπείρας.

Τέσσερις σκύφοι με γεωμετρική διακόσμηση.

Κύπελλο τύπου Βαφειού με φυλλωτή ταινία ως κύριο θέμα διακόσμησης.

Κύπελλο τύπου Βαφειού με σπειροειδές σχέδιο ως κύριο θέμα διακόσμησης.

Κύπελλο τύπου Βαφειού με χελώνιο ως κύριο θέμα διακόσμησης.

*Μαστοπρόχοι με διαφορετικά
διακοσμητικά θέματα.*

Σφαιρική πρόχους με ανάγλυφους οφθαλμούς και πλαστικό δακτύλιο στην βάση του λαιμού. Τρέχουσα σπείρα αποτελεί την διακόσμηση στην ανώτερη (κύρια) ζώνη.

Μεγάλη ραδινή πρόχους με πλαστικό δακτύλιο στην βάση του λαιμού και στο πέλμα. Καθεμιά από τις τρεις βασικές διακοσμητικές ζώνες διαθέτει διαφορετικό θέμα: σπείρες η ανώτερη, κηλιδωτό μοτίβο η μεσαία και καλαμοειδή η κατώτερη.

Γεφυρόστομος σκύφος με χελώνιο στην μεσαία (κύρια) διακοσμητική ζώνη.

Αμφορέας με ελλειπτικό στόμιο και οκτώσχημο μοτίβο στην ανώτερη (κύρια) διακοσμητική ζώνη.

Μεγάλη πρόχους ωοειδούς σχήματος με καλαμοειδή ως κύριο διακοσμητικό θέμα.

Εισηγμένη ραδινή πρόχους με συνεχή σπείρα και στις τρεις διακοσμητικές ζώνες της.

*Εισηγμένος αμφορέας
με ελλειπτικό στόμιο και φυλλωτή ταινία
ως κύριο διακοσμητικό θέμα.*

*Εισηγμένος ψευδόστομος αμφορέας με σπειροειδή σχέδια
στην επάνω (κύρια) διακοσμητική ζώνη.*

Δίωτο γεφυρόστομο σκεύος με φυτική διακόσμηση.

*Τρίωτος βαρελοειδής πίθος με φυτική διακόσμηση:
Σταφύλια παισιωμένα με κλαδιά (σουσαμιού;) και καλαμοειδή.*

Αμφορέας με ελλειπτικό στόμιο και φυτικό μοτίβο (φοινικόδενδρο;) στην ζώνη του ώμου μεταξύ των λαβών.

Τρίωτος αμφορέας με χοανοειδές στόμιο και πλούσια διακόσμηση. Στην άνω (κύρια) ζώνη μαστοπρόχοι περικλείστες σε κλαδιά μυρτιάς και ανάμεσά τους ψυχανθή και ίσως κρόκοι. Ψυχανθή (αρακάς;) αποτελούν και το διακοσμητικό θέμα της κάτω ζώνης. Πιθανώς το σκεύος ήταν τελετουργικό.

Ευρύστομη πρόχους με καλαμοειδή στην ανώτερη και κατώτερη ζώνη και σπείρες στην μεσαία.

Ευρύστομη πρόχους, πιθανώς κρητικής προελεύσεως, με ανάγλυφους οφθαλμούς εκατέρωθεν της προχοής και σπείρες ως κύριο διακοσμητικό θέμα.

*Εισηγμένες τρίωτες πρόχοι με σπάνιο
διακοσμητικό θέμα την οκτώσχημη ασπίδα.*

Σκύφος πιθανώς εισηγμένος από την Κρήτη, με κύρια διακόσμηση τον κρόκο πλασιωμένο από χελώνιο.

Γεφυρόστομη σφαιροειδής πρόχους πιθανώς κρητικής προελεύσεως, με βολβοειδές ως κύριο διακοσμητικό θέμα.

Πήλινη τριποδική τράπεζα με λευκή διακόσμηση επάνω σε καστανό επίχρυσμα: Εφαπτόμενα κυκλικά μοτίβα στην άνω επιφάνεια και συστάδες κρίκων στις κατακόρυφες όψεις των ποδιών.

Πήλινη τριποδική τράπεζα με λευκή διακόσμηση επάνω σε καστανό επίχρυσμα: Δικτυωτό στην άνω επιφάνεια και συστάδες κρίκων στις κατακόρυφες όψεις των ποδιών.

*Μεγάλη πρόχους με στενό χοανοειδές στόμιο και ραμφοειδή προχολή.
Καλάμια αποτελούν την διακόσμηση της επάνω (κύριας) ζώνης.*

*Πήλινο κωνικό ρυτό με γραπτή διακόσμηση
χελωνίου σε ζώνες.*

*Κωνικό ρυτό διακοσμημένο με γραπτή
παράσταση ψυχανθούς, πιθανώς αρακά.*

Πήλινο κωνικό ρυτό με καστανό επίχρισμα και απεικόνιση καλαμοειδών με λευκό χρώμα.

Κωνικό ρυτό με καστανό επίχρισμα και λευκή διακόσμηση χελωνίου σε ζώνες.

*Μεγάλη πρόχους με στενό χοανοειδές στόμιο και ραμφοειδή προχούη.
Καλάμια αποτελούν την διακόσμηση της επάνω (κύριας) ζώνης.*

Θήλαστρο με παράσταση κρόκων.

Μικρή σφαιροειδής πρόχους με καστανό επίχρσιμα και απεικόνιση καλαμοειδών με λευκό χρώμα.

Μικρός σφαιρικός αμφορέας με σωληνωτή προχού. Μεμονωμένα λευκά άνθη κρίνου σκόρπια στην καστανή επιφάνειά του.

Ζεύγος πήλινων τελετουργικών σκευών (ρυτών) σε μορφή τάβρου.

*Το εμπρόσθιο τμήμα διπλής πρόχου
με ηθιωτή προχόη και παράσταση ταύρου.*

Διπλή πρόχους με ηθιωτή προχόη και διακόσμηση με δελφίνια σε θαλάσσιο πυθμένα.

Κυλινδρικό ηθωτό σκεύος με διακόσμηση από λευκούς κρόκους σε καστανή επιφάνεια.

Τρίωτο σφαιρικό ηθμωτό σκεύος με κωνικό κοίλο πόδι. Η διακόσμηση στην κύρια ζώνη περιλαμβάνει μια μεγάλη σπείρα και πυκνές κηλίδες εκατέρωθεν.

Τετράωτο σφαιρικό ηθμωτό σκεύος με κωνικό κοίλο πόδι. Σπείρες κοσμούν την ζώνη των λαβών, σπείρες και πυκνές κηλίδες την ζώνη της κοιλιάς και κρόκοι σε σχηματοποιημένο ορεινό τοπίο την ζώνη του ποδιού.

Τρίωτο σφαιρικό ηθμωτό σκεύος με κωνικό κοίλο πόδι. Πυκνά ζωγραφισμένοι κρόκοι καλύπτουν ολόκληρη την επιφάνεια.

Δύο όψεις μεγάλου κυλινδρικού πίθου με παράσταση δελφινιών σε θαλασσινό τοπίο.

Μεγάλος κυλινδρικός πίθος με επίχρυστη καστανή επιφάνεια στην οποία έχουν ζωγραφιστεί με λευκό χρώμα συστάδες ανθισμένων κρίνων.

Μεγάλος κυλινδρικός πίθος με διακόσμηση σπειρών στην επάνω ζώνη και σχηματοποιημένο ορεινό τοπίο στην κάτω.

Πήλινα κυλινδρικά ρυτά με παράσταση κρίκων.

Πήλινα κυλινδρικά ρυτά με παράσταση κλαδιών (μυρτιάς).

Πήλινο τελετουργικό σκεύος (ρυτό) σε μορφή οστρέου τρίωνα.

Ανοιχτό πήλινο σκεύος με πλατειά βάση και ανάγλυφη διακόσμηση σπειρών στην ανώτερη ζώνη.

Οι εξωτερικές επαφές της θηραϊκής κοινωνίας με την «αστική» της νοοτροπία, που καλλιεργήθηκε χάρη σε εμπορικές και ναυτικές δραστηριότητες, αντανακλώνται στο πλήθος των αντικειμένων που έχουν εισαχθεί από άλλες περιοχές, καθώς επίσης και στην τέχνη. Αυτό τονίζεται στην θεματική ενότητα που τιτλοφορείται «Ακρωτήρι: Ένα κοσμοπολίτικο λιμάνι», που αναπτύσσεται στις δύο τελευταίες Περιοχές της έκθεσης, Δ6 και Δ7.

Στην μακρά προθήκη της Περιοχής Δ6 εκτίθενται αντικείμενα, πρωτίστως αγγεία, που είχαν εισαχθεί είτε για το περιεχόμενό τους είτε αυτά καθαυτά, τεκμηριώνοντας τις επαφές αυτές. Χαρακτηριστικά δείγματα εισηγμένης κεραμικής από την ηπειρωτική Ελλάδα είναι η πρόχους με την σχηματική απεικόνιση πτηνού και ο γεφυρόστομος κρατήρας του λεγόμενου αιγινίτικου τύπου, ενώ από την Κρήτη προέρχονται διάφοροι τύποι πήλινων και λίθινων αγγείων. Με δείγματα αγγείων αντιπροσωπεύονται στην ίδια προθήκη άλλα νησιά των Κυκλάδων και του νοτιοανατολικού Αιγαίου, ενώ οι σχέσεις με την Ανατολική Μεσόγειο βεβαιώνονται με τον λεγόμενο Χανααναϊκό αμφορέα από την Συρία και τον αλαβάστρινο αμφορίσκο από την Αίγυπτο ή από τα αυγά στρουθοκαμήλου που είχαν μετατραπεί σε ρυτά. Αρχικά, ευρήματα από φαγεντιανή θεωρούνταν επίσης ως εισαγωγές από την Ανατολική Μεσόγειο. Ωστόσο, η εύρεση (μετά το άνοιγμα του μουσείου) ενός αγγείου γεμάτου με κονιορτοποιημένο χαλαζία, που ήταν η πρώτη ύλη για την κατασκευή φαγεντιανής, σημαίνει ότι αυτά τα έργα μπορεί να ήταν δημιουργήματα τοπικού εργαστηρίου. Ακόμη, όμως, κι αν συμβαίνει αυτό, η τεχνολογία πρέπει να είχε εισαχθεί.

Σχέσεις και επαφές με την Ανατολική Μεσόγειο αντανακλώνται επίσης στην τέχνη. Αυτό προκύπτει από θραύσματα τοιχογραφιών, όπως η κεφαλή ανδρικής μορφής μπροστά από ένα φοινικόδενδρο, που ο Μαρινάτος την αποκάλεσε «Αφρικανό», οι σεβίζοντες πίθηκοι εκατέρωθεν κίονος με την μορφή παπύρου, η οποία επιστέφεται από ζεύγος «ιερών κεράτων», καθώς και η μεγάλη σύνθεση με τους Πιθήκους στην Περιοχή Δ7, ή η τοιχογραφία των Αντιλοπών που εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα (βλ. *Μέρος Α'*).

Επίσης στην Περιοχή Δ6 εκτίθεται θραύσμα τοιχογραφίας με παράσταση ιπτάμενου πτηνού, ενώ στην διπλανή Περιοχή Δ7 φιλοξενείται η αναπαράσταση τοιχογραφίας, έργο του ζωγράφου Κωστή Ηλιάκη, βασισμένη στα κάτω άκρα αιγοπροβάτων από σπαράγματα τοιχογραφιών που είχαν χρησιμοποιηθεί ως υπόστρωμα στην μεγάλη τοιχογραφία των Πιθήκων.

Στην μικρή οριζόντια προθήκη κοντά στην έξοδο από την Περιοχή Δ6 εκτίθενται τα ελάχιστα δείγματα κοσμημάτων που περισυλλέχτηκαν από τα ερείπια της προϊστορικής πόλης. Αυτή η πενία σε πολύτιμα αντικείμενα εντυπωσιάζει, αν ληφθεί υπόψη ο πασιφανής πλούτος της θηραϊκής κοινωνίας, και κυρίως τα πολυτελή κοσμήματα που φορούσαν οι γυναικείες –και όχι μόνο– μορφές στις τοιχογραφίες (*Μέρος Γ'*). Μπορεί αυτή η εικόνα να είναι συμπτωματική και να οφείλεται στις περιορισμένες ανασκαφές μέσα στα σπίτια του Ακρωτηρίου που έχουν αποκαλυφθεί. Από την άλλη μεριά, είναι ενδεχόμενο, όπως συνήθως συμβαίνει σε παρόμοιες περιστάσεις ανάγκης, οι κάτοικοι να πήραν μαζί τους κοσμήματα και τιμαλφή, όταν εκκένωσαν την πόλη μετά τον σεισμό που προηγήθηκε της ηφαιστειακής έκρηξης.

Η Περιοχή Δ7, όπως προαναφέρθηκε, φιλοξενεί την τοιχογραφία των Κυανοπιθήκων από το Κτήριο Β στον αρχαιολογικό χώρο. Ο φυσιοκρατικός τρόπος με τον οποίο αποδίδονται οι πίθηκοι αναρριχώμενοι στους βράχους ασφαλώς οφείλεται σε προσωπική εμπειρία του ζωγράφου, όσον αφορά την κίνηση και τις συνήθειές τους. Στην σύνθεση αυτή το κυανό χρώμα χρησιμοποιείται πιθανώς για να συμβολίσει το γκριζό.

*Ζεύγος τελετουργικών σκευών (ρυτών)
από μεταποιημένα κελύφη αυγών στρουθοκαμήλου.*

Αλαβάστρινος αμφορίσκος από την Αίγυπτο.

Μικρό ανθέμιο από φαγεντιανή, πιθανώς διακοσμητικό εξάρτημα σκεύους.

Τμήμα φιάλης από φαγεντιανή, με ανάγλυφη διακόσμηση σε απομίμηση ανθεμίου.

Χαναναϊκός (συριακός) αμφορέας με σταυροειδές σύμβολο μέσα σε κύκλο. Το σύμβολο αυτό χρησιμοποιήθηκε στο πρώιμο ελληνικό αλφάβητο για το γράμμα Θ.

Στενοπύθμενος μεσοελλαδικός αμφορέας.

Κωνικό ρυτό με κυρτά τοιχώματα από καστανέρυθρο λίθο, πιθανώς από την Κρήτη.

Λίθινη κυλινδρική πυξίδα από την Κρήτη.

*Σπάραγμα τοιχογραφίας με στέλεχος παπυροειδούς φυτού, εκατέρωθεν του οποίου σώζονται
τιμήματα δύο πιθήκων, οι «σεβίζοντες πίθηκοι».*

Σπάραγμα τοιχογραφίας όπου σώζεται η κεφαλή ανδρικής μορφής μπροστά από φοινικόδενδρο, ο αποκληθείς «Αφρικανός».

Σπάραγμα τοιχογραφίας με παράσταση μεγάλου πτηνού σε πτήση.

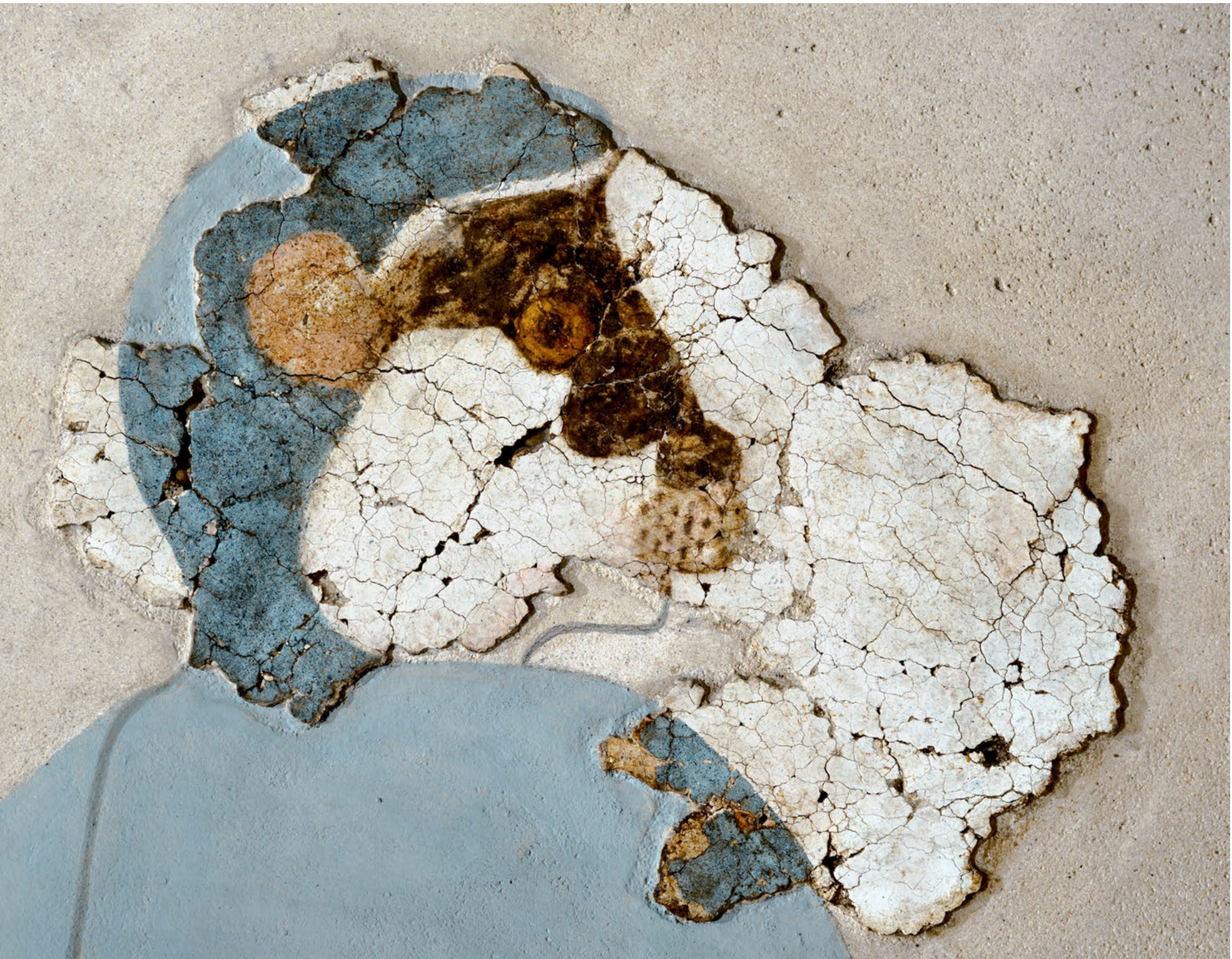

Αναπαράσταση τοιχογραφικής σύνθεσης από τα σωζόμενα άκρα αιγοπροβάτων, έργο του ζωγράφου Κωστή Ηλιάκη.

*Η τοιχογραφία πιθήκων σε ορεινό τοπίο
από το δωμάτιο 6 του Συγκροτήματος Β.*

Λεπτομέρειες από την μεγάλη σύνθεση της τοιχογραφίας των Πιθήκων.

Η πήλινη λάρνακα με το αποτύπωμα του ξύλινου κιβωτίου, μέσα στο οποίο ήταν τοποθετημένο το χρυσό ειδώλιο αιγάγρου κατά την αποκάλυψή του στην λεγόμενη Οικία Θρανίων.

Χρυσό ειδώλιο αιγάγρου από την λεγόμενη Οικία Θρανίων.

Μοναδικό αλλά δύσκολα ερμηνεύσιμο είναι το χρυσό ειδώλιο αιγάγρου, που του έχει διατεθεί ειδική προθήκη κοντά στην έξοδο από την Περιοχή Δ7. Βρέθηκε κατά την ανασκαφή φρέατος για την θεμελίωση κίονος του βιοκλιματικού στεγάστρου, στην βορειοδυτική γωνία του δωματίου στο κτήριο που συμβατικά έχει αποκληθεί «Οικία Θρανίων». Εξυπακούεται ότι η θέση του κίονος μετατοπίστηκε για να μη θιγούν οι συνάφειες του ειδωλίου.

Το μόνο που μπορεί να πει κανείς προς το παρόν είναι ότι το ειδώλιο βρέθηκε όρθιο, μέσα σε μικρό, προφανώς ξύλινο, κιβώτιο βαμμένο κόκκινο, που το αποτύπωμά του σώζεται μέσα σε μικρή πήλινη λάρνακα, τοποθετημένη δίπλα σε ένα σωρό κεράτων, κυρίως από αιγοπρόβατα. Η περιοχή αυτή θα ανασκαφεί, όταν το επιτρέψουν οι περιστάσεις. Το ειδώλιο ανήκει σε τύπο άγνωστο στην τορευτική του προϊστορικού Αιγαίου και παράλληλά του θα μπορούσαν ίσως να αναζητηθούν σε πολιτισμούς της Εγγύς ή της Μέσης Ανατολής. Ο κορμός του είναι κοίλος, διαμορφωμένος με την τεχνική της κηρόχυσης, και σφυρηλατήθηκε για την τελική επεξεργασία της επιφάνειας. Κεφάλι, κέρατα, πόδια και ουρά έχουν προστεθεί στο σώμα με μπρουντζοκόλληση. Με αυτό το αριστούργημα κλείνει η έκθεση στο Μουσείο Προϊστορικής Θήρας.

ΤΟ ΕΙΚΟΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗΣ ΘΗΡΑΣ

Οι συνέπειες από τον περιορισμό του εκθεσιακού χώρου στον τρίτον όροφο του μουσείου είναι προφανείς. Τα κινητά ευρήματα που εκτίθενται στις προθήκες είναι ελάχιστα για να αναδείξουν την ευμάρεια των κατοίκων του νησιού αλλά και τις αισθητικές απαιτήσεις που ικανοποιούσε η οικοσκευή κάθε σπιτικού. Ωστόσο, ακόμη και αυτά τα λιγοστά αντικείμενα, λόγω στενότητας χώρου, συνωστίζονται μέσα στις προθήκες, γεγονός που μειώνει την προβολή τους. Στην κατάσταση αυτή, ούτε σκέψη είναι δυνατή για εμπλουτισμό της έκθεσης με νέα ευρήματα, που θα συμπλήρωναν κενά στην αφήγηση για την θηραϊκή κοινωνία της Εποχής του Χαλκού.

Όσον αφορά στην κατηγορία ευρημάτων που καθιστούν το Ακρωτήρι μοναδικό στον κόσμο, δηλαδή τις τοιχογραφίες, η παρουσία τους στο μουσείο είναι τόσο περιορισμένη, που ο επισκέπτης με δυσκολία μπορεί να υποψιαστεί το πλήθος τους. Και αν ληφθεί υπόψη ότι οι τοιχογραφίες, λόγω των θεμάτων τους, είναι από τα πλέον ομιλητικά αρχαιολογικά ευρήματα, τότε ο πλούτος των πληροφοριών, τις οποίες στερείται το κοινό του μουσείου, είναι εντυπωσιακός. Παραδείγματος χάριν, οι επισκέπτες αδυνατούν να φανταστούν την ποικιλία της γυναικείας φορεσιάς, τα κοσμήματα που φορούσαν τόσο οι γυναίκες όσο και οι άνδρες, την ποικιλία των κομμώσεων, τις διάφορες δραστηριότητες κ.ο.κ. Η ανεπάρκεια αυτή του μουσείου επιτείνεται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει ειδικός χώρος, όπου θα μπορούσαν να οργανωθούν προσωρινές εκθέσεις για να διευρύνουν ορισμένες πτυχές της κοινωνίας και του πολιτισμού της Προϊστορικής Θήρας, και να προσελκύουν τους επισκέπτες να ξαναεπισκεφθούν το μουσείο. Με άλλα λόγια, η μόνιμη έκθεση στο μουσείο παρουσιάζει μια εικόνα παγωμένη στον χρόνο και τον τόπο, κάτι σαν απολίθωμα.

Για τους λόγους αυτούς το Μέρος Γ´ του βιβλίου αντιμετωπίζεται ως συμπλήρωμα του υπάρχοντος μουσείου, ως ένα μουσείο εικόνων, κυριολεκτικά και μεταφορικά ένα «Εικονικό Μουσείο», σχεδιασμένο να βοηθήσει τον αναγνώστη στον σχηματισμό μιας εικόνας όσο γίνεται πιο πλήρους για την προϊστορική πόλη στο Ακρωτήρι και τους ανθρώπους που έζησαν σ' αυτήν.

Είναι προφανές ότι το πολιτισμικό επίπεδο της θηραϊκής κοινωνίας την στιγμή της ηφαιστειακής έκρηξης ήταν το αποτέλεσμα εξελικτικής διαδικασίας χιλιετιών, την οποία η επιστημονική έρευνα αγνοούσε, όταν οργανώθηκε η έκθεση στο μουσείο. Στέρηση γνώση αυτών των εξελίξεων αποκτήθηκε μετά την ανάλυση

Τοιχογραφική σύνθεση από τον δυτικό τοίχο του διαμερίσματος δυτικά της λεγόμενης Δεξαμενής Καθαρμών. Παριστάνει καθιστό ώριμο άνδρα με μεγάλη, πιθανώς μπρούντζινη, πρόχου στα χέρια.

και την επεξεργασία των αρχαιολογικών δεδομένων από τις ανασκαφές στα βαθιά φρέατα θεμελίωσης των κίωνων του βιοκλιματικού στεγάστρου. Εκτός από τις σποραδικές πληροφορίες για την σταδιακή επέκταση του οικισμού επάνω στην ράχη μιας χαμηλής χερσονήσου (*Μέρος Α*'), τα κινητά ευρήματα που προέκυψαν από τα βαθιά σκάμματα έχυσαν αρκετό φως σχετικά με τις διαδικασίες της πολιτισμικής και κοινωνικής εξέλιξης.

Για παράδειγμα, ένας τύπος μικρού σφαιροειδούς μεταφορικού αμφορέα, που χρονολογείται γύρω στα μέσα της 3ης χιλιετίας π.Χ., αποτελεί αδιάψευστη μαρτυρία για την ανάπτυξη του θαλάσσιου εμπορίου. Η παρουσία στο Ακρωτήρι αμφορέων αυτού του τύπου από διάφορες περιοχές του Αιγαίου τονίζει την σημασία που ο οικισμός στο Ακρωτήρι αποκτούσε ως κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου ήδη αυτήν την περίοδο.

Αποκαλυπτική ήταν επίσης η εύρεση μεγάλων ποσοτήτων μεσοκυκλαδικής κεραμικής, η οποία μέχρι τότε παρέμενε εν πολλοίς άγνωστη. Την κεραμική αυτή, σε αντιδιαστολή με εκείνη της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου, διέπουν αυστηροί κανόνες τόσο στην αρχιτεκτονική των αγγείων όσο και στην οργάνωση της διακόσμησης. Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι η οργάνωση των μεταγενέστερων τοιχογραφιών σε τρεις οριζόντιες ζώνες είχε ήδη καθιερωθεί στην οργάνωση της διακόσμησης των αγγείων της Μεσοκυκλαδικής περιόδου (*Μέρος Β*').

Η χρήση ανοιχτόχρωμου πηλού διαμόρφωσε επίσης ανοιχτόχρωμη επιφάνεια, επάνω στην οποία εφαρμοζόταν η γραπτή διακόσμηση. Σχεδόν για ολόκληρη την Μεσοκυκλαδική περίοδο η διακόσμηση αυτή κατέστησε την αγγειογραφία το κύριο, αν όχι το μόνο, μέσον καλλιτεχνικής έκφρασης, δείγματα της οποίας έχουν διασωθεί. Στα πρώιμα σκεύη της κεραμικής αυτής, αποθηκευτικά ή επιτραπέζια, η διακόσμηση συνίσταται σε ευθύγραμμα γεωμετρικά σχέδια.

Ένα από τα πρωιμότερα σκεύη αυτής της περιόδου είναι ο αρκετά καλά διατηρημένος πίθος με αποειδές σώμα, σχετικά πλατύ οριζόντιο περιχέιλωμα και δύο οριζόντιες μηνοειδείς λαβές χαμηλά, περί το ένα τρίτο του ύψους από τη βάση. Ιδιαίτερα εντυπωσιακός είναι ο εργονομικός σχεδιασμός του αγγείου. Από τη μια μεριά η καλή εφαρμογή του σκεπάσματος επάνω στο οριζόντιο περιχέιλωμα προστάτευε το περιεχόμενο του πίθου από την παρείσφρηση ξένων σωμάτων και από την άλλη η ωσειδής διαμόρφωση του κάτω μέρους του επέτρεπε την στερέωσή του μέσα σε ειδική υποδοχή, εξασφαλίζοντας ευστάθεια κατά την διά θαλάσσης μεταφορά του, όπως συνέβαινε μερικούς αιώνες αργότερα με τους οξυπύθμενους αμφορείς. Αυτό ίσως εξηγεί την εξαίρεση του κατώτερου αυτού τμήματος από την διακόσμηση.

Η διακόσμηση στους πίθους αυτού του τύπου που καταλαμβάνει την κύρια ζώνη συνίστατο σε γεωμετρικά σχέδια ενταγμένα σε κατακόρυφες μετόπες. Παρόμοια ήταν η διάταξη της διακόσμησης και στα επιτραπέζια σκεύη, ενώ επιτραπέζια σκεύη χωρίς διακόσμηση είναι σπάνια.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από νωρίς στην γεωμετρική διακόσμηση των αγγείων άρχισαν να περιλαμβάνονται και σχηματοποιημένες φυτικές, ζωικές, ακόμη και ανθρώπινες μορφές. Στο σωζόμενο τμήμα στενοπύθμενου αμφορέα με οριζόντιες μηνοειδείς λαβές και εφοδιασμένου με κρουνό κοντά στην βάση ίσως έχουμε το αρχαιότερο παράδειγμα δοχείου που σχεδιάστηκε για την διαχείριση υγρού προϊόντος σε αποθήκη, πιθανώς κρασιού. Μεταξύ του κρουνού και του λαιμού του δοχείου παριστάνεται κατακόρυφο στέλεχος με μικρές λοξές εκατέρωθεν διακλαδώσεις, το οποίο ενδέχεται να συμβολίζει κλαδί αμπέλου.

Στην περίπτωση άλλου απιόσχημου πίθου, του οποίου μόνο τμήμα του ανώτερου μέρους έχει αποκατασταθεί, οι κατακόρυφες μετόπες, στις οποίες είναι διαιρεμένη η κύρια ζώνη, φιλοξενούν γεωμετρικά σχήματα (δικτυωτά ή τεθλασμένες γραμμές). Ωστόσο, σε δύο από τις μετόπες αυτές παριστάνονται ομάδες (αρμαθιές;) ψαριών στη μία και ζεύγη ανδρικών μορφών στην άλλη.

Οι αυξανόμενες ανάγκες της κοινωνίας καθρεφτίζονται στην ποικιλία επιτραπέζιων αγγείων, ορισμένα σχήματα των οποίων εμφανίζονται για πρώτη φορά. Τέτοιο σκεύος είναι το θήλαστρο, το οποίο φαίνεται να σχεδιάστηκε για την τροφή μικρών παιδιών. Εξαιρετικής ποιότητας είναι και μια κατηγορία κυπέλλων με λεπτά τοιχώματα καλυμμένα με λεπτό λευκό επίχρισμα, τα λεγόμενα «Κυκλαδικά λευκά» (βλ. *Μέρος Β*'), στα οποία η διακόσμηση περιορίζεται μόνο στην παρειά, δεξιά από την λαβή. Αν πρόθεση του αγγειογράφου ήταν να

Σφαιρικός αμφορέας με κυλινδρικό λαιμό, των μέσων περίπου της 3ης χιλιετίας π.Χ.

Απίσχημος πίθος της πρώιμης Μεσοκυκλαδικής περιόδου με γεωμετρική διακόσμηση.

καθιστά την διακόσμηση ορατή κατά την πόση, οι χρήστες των κυπέλλων αυτού του τύπου πρέπει να ήσαν δεξιόχειρες. Ανάμεσα στα κλειστά σκεύη, η μικρή πρόχους με λαιμό κυρτό προς τα πίσω φαίνεται πως καθιερώθηκε, ενώ στην διακόσμηση των αγγείων γενικά παρατηρείται τάση να αντικατασταθούν τα ευθύγραμμα σχέδια από καμπυλόγραμμα.

Φαίνεται πως μέσα από την καμπυλόγραμμη διακόσμηση οι αγγειογράφοι ασκήθηκαν στο ελεύθερο σχέδιο, που τους έδωσε την δυνατότητα να προχωρήσουν σε πιο φυσιοκρατική απόδοση μορφών. Αυτό φαίνεται από τα λιγοστά όστρακα μικρών κυρίως αγγείων, στα οποία σώζονται απεικονίσεις ζωικών μορφών, με ιδιαίτερη μάλιστα φροντίδα να αποδίδονται χαρακτηριστικά διαγνωστικά του είδους. Για παράδειγμα, ο συνδυασμός επιμήκους σώματος, κοντής ουράς και, κυρίως, νυχίων δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας ότι το εικονιζόμενο ζώο είναι σκύλος. Η επιφάνεια ποτηριού, του οποίου μόνο ένα τμήμα έχει σωθεί, είχε διαιρεθεί σε μικρές μετόπες ενταγμένες σε τρεις οριζόντιες ζώνες. Οι μετόπες της ανώτερης και της κατώτερης ζώνης περιέκλειαν γεωμετρικό σχέδιο, ενώ εκείνες της μεσαίας ζώνης φιλοξενούσαν ένα ζώο. Το κεφάλι που σώζεται ψηλά στην αριστερή μετόπη μπορεί να αποδοθεί σε αίγα. Εάν οι δύο παράλληλες λοξές γραμμές που σώζονται στην δεξιά μετόπη αντιστοιχούν σε κέρατα του ακέφαλου τετραπόδου λίγο χαμηλότερα, τότε το ζώο θα μπορούσε να είναι αίγαγρος. Αυτή η πιθανότητα ενισχύεται από την παράσταση καλπάζοντος αιγάγρου που σώζεται σε όστρακο από πρόχου, στον οποίο ο αγγειογράφος φρόντισε να δηλώσει ακόμη και το φύλο. Από κάποια στιγμή και μετά η δήλωση του οφθαλμού στα εικονιζόμενα ζώα φαίνεται να απέκτησε ιδιαίτερη σημασία, αφού καταλαμβάνει μεγάλο τμήμα από την παρειά της μορφής.

Από τα σωζόμενα όστρακα με αντίστοιχες παραστάσεις γίνεται φανερό ότι και η ανθρώπινη μορφή ήταν αντικείμενο αναζητήσεων και πειραματισμών των μεσοκυκλαδικών αγγειογράφων. Από τις πρωιμότερες απόπειρες είναι η «ραβδόσχημη μορφή». Μια κατακόρυφη γραμμή ζωγραφισμένη με λευκό χρώμα επάνω στην καστανέρυθρη επιφάνεια του αγγείου θα παρέμενε απαρατήρητη, αν οι λοξές γραμμές που συνδέονται άμεσα με αυτήν δεν αντιστοιχούσαν σε βραχίονες που κάμπτονται στους αγκώνες. Πράγματι, η ανοιχτή δεξιά παλάμη δεν αφήνει αμφιβολία ότι παριστάνεται ανθρώπινη μορφή.

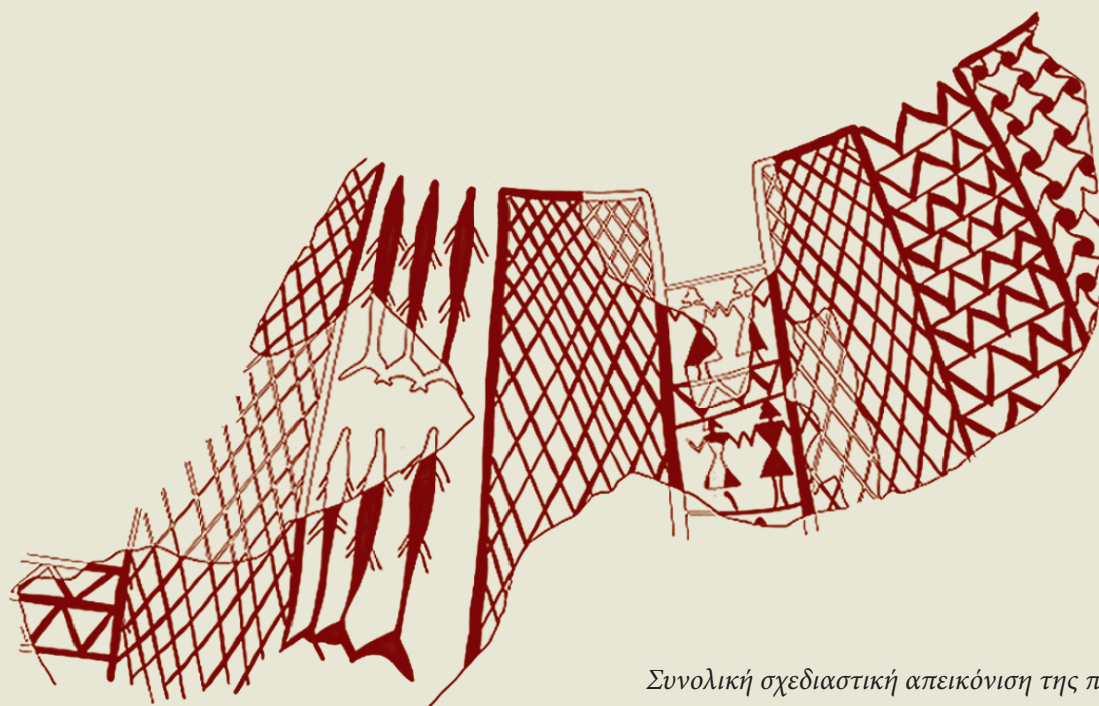
Σχηματικός αλλά λιγότερο αφηρημένος είναι ο τύπος των ανδρικών μορφών που βλέπουμε στο σωζόμενο τμήμα του απιόσχημου πίθου. Εδώ ο κορμός παριστάνεται κατ' ενόπιον ως δύο αντικόρυφα ισοσκελή τρίγωνα, με τα οποία συνδέονται γραμμές που αντιστοιχούν στον λαιμό, στους βραχίονες και στα πόδια. Ως τρίγωνο επίσης αποδίδεται το κεφάλι στην κορυφή του λαιμού. Από τον τρόπο αυτόν απόδοσης, τέτοιες μορφές έχουν αποκληθεί «τύπου κλεψύδρας» και φαίνεται ότι αποτέλεσαν το πρότυπο, επάνω στο οποίο βασίστηκαν όλοι οι πειραματισμοί που ακολούθησαν για την απόδοση της ανθρώπινης μορφής.

Αρχικά, τα τρίγωνα του κορμού γεμίστηκαν με χρώμα, δίνοντας πιο συμπαγή εικόνα στις μορφές, ενώ τα άκρα και ο λαιμός εξακολουθούν να αποδίδονται ως λεπτές γραμμές και το κεφάλι ως μια κηλίδα. Πιο παραστατική είναι η απόδοση μιας άλλης μορφής «τύπου κλεψύδρας» με πιο σαρκώδη λαιμό και άκρα, τα οποία καμπτόμενα δηλώνουν κίνηση. Ένας μακρύς πλόκαμος κρέμεται λοξά από το κεφάλι στον δεξιόν ώμο, ενώ η μορφή είναι ζωσμένη ένα σπαθί, του οποίου διακρίνεται η μυκητοειδής λαβή. Εδώ είναι προφανής η επιθυμία του αγγειογράφου να παραστήσει πολεμοχαρή ηγέτη ή αρχηγό, που ανακαλεί τους «*κάρη κομόωντας*» Αχαιούς της ομηρικής *Ιλιάδας*. Η μορφή, της οποίας σώζονται ο κορμός και ο δεξιός βραχίον σε μικρό όστρακο, μάλλον ανήκε σε πολεμιστή με δόρυ.

Μια στενή ταινία στην βάση του κατώτερου τριγώνου, που σαφώς διακρίνεται στις μορφές που σώζονται σε δύο όστρακα, φαίνεται να επιβεβαιώνει την θεωρία η οποία διατυπώθηκε στις αρχές του περασμένου αιώνα ότι στις μορφές «τύπου κλεψύδρας» το κατώτερο τρίγωνο δηλώνει την κρητική ανδρική ενδυμασία γνωστή ως μινωικό ζώμα, που είχε ταυτιστεί σε ειδώλια της Παλαιοανακτορικής περιόδου στην Κρήτη, περίπου σύγχρονα με τα ανωτέρω όστρακα από το Ακρωτήρι, και ήταν κοινή σε ολόκληρο το Αιγαίο, νησιωτικό και ηπειρωτικό.

*Τμήμα από το άνω μέρος απιόσχημου πίθου με γεωμετρική διακόσμηση.
Γεωμετρικά επίσης αποδίδονται τα εικονιζόμενα ψάρια και οι ανδρικές μορφές.*

Συνολική σχεδιαστική απεικόνιση της παράστασης.

Η συνεχής βελτίωση στο ελεύθερο σχέδιο και στα τεχνικά μέσα σύντομα οδήγησαν στην χρήση περισσότερων χρωμάτων, δίνοντας μεγαλύτερη ώθηση προς την φυσιοκρατία και τον εμπλουτισμό της αγγειογραφίας με πιο αναγνωρίσιμα είδη χλωρίδας και πανίδας, αλλά και πιο εντυπωσιακή γεωμετρική διακόσμηση. Οι τάσεις αυτές εκδηλώθηκαν κυρίως σε μεγάλα σκεύη, όπως οι πίθοι και διάφοροι τύποι πρόχων. Οι σπείρες είναι ένα σύννηθες διακοσμητικό θέμα σε πίθους, καθώς και σε μια πρόχου με ραμφοειδή προχοή, κάθε παρειά της οποίας καταλαμβάνεται από μεγάλη σπείρα. Η διαχείριση των χρωμάτων σ' αυτήν την πρόχου δίνει την εντύπωση πολυχρωμίας. Σε μεγάλη πρόχου με κυρτό προς τα πίσω λαιμό η κύρια ζώνη είναι διαιρεμένη σε κατακόρυφα πεδία, σε καθένα από τα οποία υπάρχει λεπτή οφιοειδής ταινία σε κατακόρυφη διάταξη.

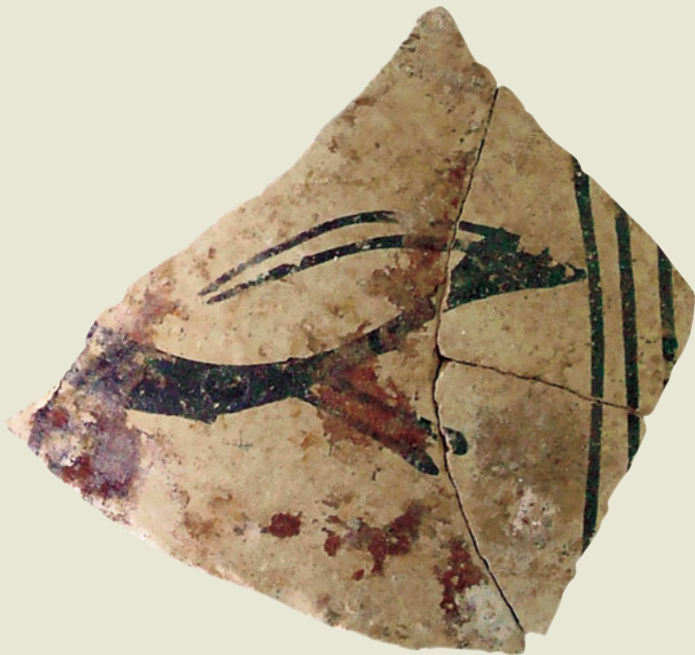
Εξίσου εντυπωσιακά είναι και τα θέματα χλωρίδας που χειρίζονται οι αγγειογράφοι του δίχρωμου ρυθμού. Το ραδινό αγγείο, του οποίου λείπει το στόμιο, στην κύρια ζώνη, ακριβώς κάτω από τον ώμο, φιλοξενεί πλατύφυλλα δυσδιάγνωστα φυτά, ενώ μεγάλο κλαδί με επίσης πλατιά φύλλα καλύπτει κάθε παρειά μεγάλης πρόχου με ραμφοειδή προχοή. Πλατύφυλλο φυτό επίσης αποτελεί το κύριο θέμα σε ένα προχυτικό σφαιροειδή σκύφο.

Φαίνεται ότι όσο ο δίχρωμος ρυθμός ήταν του συρμού στην αγγειογραφία του Ακρωτηρίου, οι σχέσεις με τον κόσμο της Ανατολής εντάθηκαν, αν κρίνει κανείς από τα εξωτικά ή φανταστικά θέματα που μπήκαν στο θεματολόγιο. Τέτοιο θέμα είναι το ρόδι κρεμασμένο από ένα κλαδί, που αποτελεί την μοναδική διακόσμηση σε μια κατηγορία πρόχων. Η παράσταση αυτή σε αγγεία χρονολογούμενα στον 18ο αι. π.Χ. παρουσιάζει ιδιαίτερο ιστορικό ενδιαφέρον, δεδομένου ότι η ροδιά, φυτό ιθαγενές στην περιοχή νοτίως της Κασπίας Θάλασσης, πιστευόταν μέχρι τώρα ότι είχε εισαχθεί στο Αιγαίο την Μυκηναϊκή εποχή, από την Αίγυπτο, όπου είχε φτάσει τον 14ο αιώνα π.Χ. Ωστόσο, ξύλο ροδιάς ταυτίστηκε σε δείγμα απανθρακωμένων καταλοίπων από το Ακρωτήρι, σε συνάφεια που χρονολογήθηκε στις αρχές της 2ης χιλιετίας π.Χ. Η χρονολόγηση αυτή φαίνεται να ενισχύεται από την παρουσία του ροδιού ως διακοσμητικού στοιχείου στην αγγειογραφία του δίχρωμου ρυθμού, υποδηλώνοντας ότι το εξωτικό αυτό φρούτο είχε καταστεί δημοφιλές. Τα δεδομένα αυτά δείχνουν ότι το ρόδι εισήχθη στην Μεσόγειο μέσω Αιγαίου και όχι μέσω Αιγύπτου, και πιθανώς από την περιοχή του Καυκάσου, με την οποία οι νησιώτες του Αιγαίου είχαν επαφές εκατοντάδες χρόνια νωρίτερα.

Από το ζωικό βασίλειο, τα πτηνά παρέμειναν ψηλά στις προτιμήσεις των αγγειογράφων. Έτσι, πέρα από το χελιδόνι, που συνέχισε να αποτελεί αγαπητό θέμα στις σφαιροειδείς μαστοπρόχους με κυρτό προς τα πίσω λαιμό, μεγάλες πρόχοι με ραμφοειδή προχοή φιλοξενούν παραστάσεις πτηνών σε διάφορες φάσεις πετάγματος. Με τον δίχρωμο ρυθμό όμως, όντα εξωτικά ή φανταστικά έκαναν την εμφάνισή τους στην τέχνη της Θήρας, όπως το λιοντάρι ή ο μυθικός γρύπας, και μάλιστα σε πελώρια κλίμακα, καλύπτοντας ολόκληρη την επιφάνεια κυλινδρικών πίθων.

Οι αγγειογράφοι στον δίχρωμο ρυθμό ενέτειναν την προσπάθειά τους να αποδώσουν την ανθρώπινη μορφή πιο ρεαλιστικά. Με το επάνω μέρος του κορμού κατ' ενώπιον, τους μηρούς κατά τα τρία τέταρτα, τα χέρια και τα πόδια εκ του πλαγίου αλλά πιο σαρκώδη, ο αγγειογράφος προσπαθεί να παραστήσει κίνηση και δράση. Στο κεφάλι, που πάντα παριστάνεται σε κατατομή, ένας τεράστιος οφθαλμός εικονίζεται κατ' ενώπιον με τους κανθούς εκατέρωθεν κυκλικής κόρης. Από το κεφάλι επίσης κρέμονται μακροί βόστρυχοι, προδρομική μορφή των οποίων είδαμε στο όστρακο με τον αρειμάνιο πολεμιστή.

Μοναδικό μνημείο αυτής της τέχνης είναι μια άριστα διατηρημένη πρόχου με ραμφοειδή προχοή, τις παρειές της οποίας καταλαμβάνουν δύο σκηνές αφηγηματικού χαρακτήρα. Στην αριστερή πλευρά, ένας αετός με ανοιγμένα τα φτερά, σαν να τον βλέπει κανείς από το έδαφος, εικονίζεται να μεταφέρει τον νεοσσό, του κρατώντας τον με τα νύχια. Στην δεξιά παρειά, δύο ανδρικές μορφές στέκονται αντικριστά εκατέρωθεν ενός σχηματικού δένδρου. Ο ένας άνδρας κρατεί πρόχου, με την οποία τείνει να γεμίσει το ποτήρι που κρατεί ο άλλος. Ένα άλλο σχηματοποιημένο δένδρο παριστάνεται κάτω από την λαβή της πρόχου. Η σκηνή σπονδής με τις ανδρικές μορφές υποδηλώνει ότι το ίδιο το αγγείο προοριζόταν για τελετουργική χρήση. Αν σκοπός του

Όστρακο από μεσοκυκλαδική πρόχου με παράσταση αιγάγρου σε καλπασμό.

Όστρακο από ποτήρι με λεπτά τοιχώματα και παραστάσεις μεμονωμένων γεωμετρικών σχημάτων ή ζώων μέσα σε ορθογώνια πλαίσια.

Όστρακο αγγείου με παράσταση τετραπόδου, το οποίο, κρίνοντας από τα νύχια των σωζόμενων μπροστινών ποδιών του, πρέπει να είναι σκύλος.

αετού ήταν να μυήσει τον αετιδέα στην τεχνική της πτήσης, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το σκεύος προοριζόταν για τελετουργίες μύησης. Στην περίπτωση αυτή ο συνδυασμός του αετού και των ανδρικών μορφών ανακαλεί τον μύθο του Γανυμήδη.

Η αφηγηματική τάση, προφανής στην αγγειογραφία του δίχρωμου ρυθμού, εξαιρείται σε άλλες σκηνές, δυστυχώς σε αποσπασματική κατάσταση, όπως αυτή που εικονίζεται σε τμήμα κυπέλου, όπου άνδρας κρατώντας επίμηκες αντικείμενο (φαρέτρα;) στο αριστερό χέρι φαίνεται να κινείται σε εξωτικό περιβάλλον, καθώς υποδηλώνουν το τμήμα ροδιού και η ουρά λέοντος ή γρύπα που σώζονται μπροστά του. Πιθανώς η σκηνή αυτή είναι εμπνευσμένη από μύθο οικείο στους Θηραίους της Μέσης Εποχής του Χαλκού.

Ακόμη πιο αποσπασματική είναι μια άλλη σκηνή, ίσως πιο δραματική, η οποία μπορεί να σχετίζεται άμεσα με την ζωή στη Θήρα. Σε λίγα όστρακα πίθου διατηρούνται μέρη από τα σώματα ανδρών σε αφύσικες στάσεις, που ανακαλούν τις μορφές των πνιγμένων στο τμήμα της Μικρογραφικής Ζωφόρου που κοσμούσε τον βόρειο τοίχο του δωματίου 5 στην Δυτική Οικία.

Η μοναδική σκηνή που καλύπτει την παρειά μιας ασαμίνθου είναι πιθανώς μυθολογικού περιεχομένου: σε ορεινό τοπίο, τετράποδα και πτηνά φεύγουν βιαστικά προς τα δεξιά, πιθανώς θορυβημένα από την εμφάνιση ανδρός στο αριστερό άκρο της παράστασης. Δυστυχώς το άνω μέρος της μορφής δεν σώζεται, δυσχεραίνοντας την αποκρυπτογράφηση του ρόλου της.

Από την σύντομη αυτή αναδρομή στην πορεία της μεσοκυκλαδικής αγγειογραφίας γίνεται φανερό ότι μερικοί κανόνες τους οποίους ακολούθησαν οι τοιχογράφοι της Υστεροκυκλαδικής περιόδου, όπως η διαίρεση της επιφάνειας του τοίχου σε ζώνες, η φυσιοκρατική απόδοση φυτών, ζώων και ανθρώπινων μορφών, ακόμη και ειδικά θέματα, είχαν ήδη τεθεί από τους αγγειογράφους.

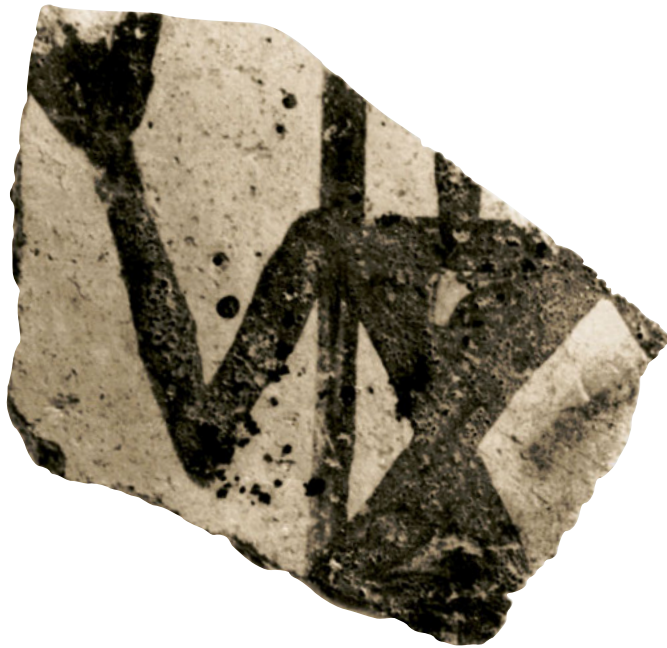
Όστρακο χονδρού αγγείου, στην καστανέρυθρη επιφάνεια του οποίου σώζεται σχηματική ανθρώπινη μορφή του λεγόμενου ραβδόσχημου τύπου.

Όστρακο με παράσταση ανθρώπινης μορφής σε σχήμα Χ.

Όστρακο με παράσταση πολεμιστή του τύπου κλεψύδρας.

Όστρακο με παράσταση πολεμιστή φέροντος δόρυ.

Όστρακο χονδρού αγγείου με ανδρική μορφή που φορεί «μινωικό ζώμα».

Μεγάλη πρόχους με κυρτό προς τα πίσω λαιμό, διακοσμημένη με οφιοειδείς ταινίες σε κατακόρυφα πεδία.

Βαρελοειδής πίθος του δίχρωμου ρυθμού, διακοσμημένος με δύο συνεχείς σπείρες στην άνω (κύρια) ζώνη διακόσμησης.

*Μεγάλη πρόχους του δίχρωμου ρυθμού με ραμφοειδή προχοή.
Μεγάλη σπείρα, με τετράφυλλο ρόδακα στο κέντρο, καλύπτει κάθε παρειά του αγγείου.*

Οι δύο όψεις μεγάλης πρόχου του δίχρωμου ρυθμού με ραμφοειδή προχοή, διακοσμημένη με βλαστούς πλατύφυλλου δένδρου.

*Πρόχους του δίχρωμου ρυθμού με ραμφοειδή προχογή.
Η παράσταση φαίνεται να εικονίζει διάφορα στάδια
της πτήσης πτηνού.*

Σχεδιαστική απόδοση της παράστασης.

Σχεδιαστικό ανάπτυγμα των σκηνών της πρόχου.

*Μοναδική πρόχους του δίχρωμου ρυθμού με ραμφοειδή προχολή.
Στη μία παρειά παριστάνεται σκηνή δύο ανδρικών μορφών, πιθανώς σε τελετουργική προσφορά,
και στην άλλη μεγάλος αετός με ανοιχτές φτερούγες, πιθανώς σε πτήση, μεταφέροντας αετιδέα.
Σχηματοποιημένο δένδρο παρεμβάλλεται ανάμεσα στις μορφές.*

*Το σωζόμενο κατώτερο ήμισυ πρόχου του δίχρωμου ρυθμού.
Εικονίζεται πτηνό που μόλις έχει ανοίξει τα φτερά του για να πετάξει.*

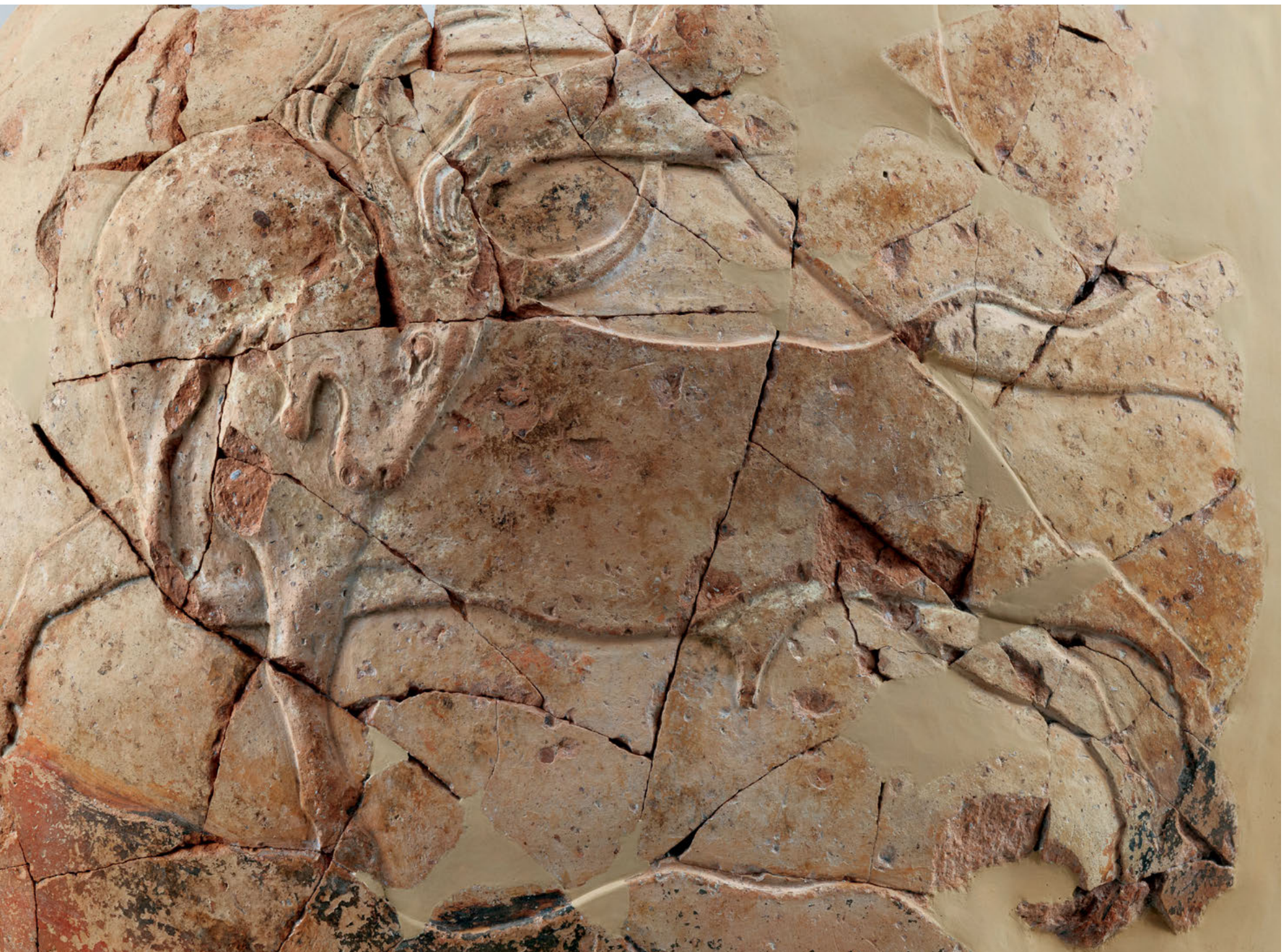
Ανασυγκροτημένο τμήμα κυπέλλου του δίχρωμου ρυθμού με σκηνή κυνηγιού (;) σε εξωτικό περιβάλλον.

Μικρά όστρακα πίθου του δίχρωμου ρυθμού με σκηνές ανδρών σε αφύσικες στάσεις, πιθανώς πνιγμένων.

Υστεροκυκλαδική I περίοδος (1650-1600 π.Χ.)

Η κατηγορία ευρημάτων που εκπροσωπούνται αρκετά ικανοποιητικά στην έκθεση του μουσείου είναι η κεραμική που βρισκόταν σε χρήση κατά την τελευταία φάση ζωής της πόλης του Ακρωτηρίου. Παρά ταύτα, μερικά σκεύη, που με βάση το σχήμα και την διακόσμησή τους θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ως τελετουργικής χρήσης, θα έπρεπε να περιληφθούν στο Εικονικό Μουσείο. Αξιοσημείωτα ανάμεσά τους είναι τα ρυτά διαφόρων σχημάτων, όπως τα εισηγμένα ωσειδή, και τα εγχώρια κωνικά ή κυλινδρικά με φυτικό διάκοσμο, η μαστοπρόχους με σχηματική παράσταση ροδιού, η σφαιρική πρόχους διακοσμημένη με τσαμπιά σταφυλιών, ψυχανθή (πιθανώς αρακά) και με μαστοπρόχου περίκλειστη σε στεφάνι από κλαδιά μυρτιάς. Σπουδαία επίσης είναι τα αγγεία με πλαστική διακόσμηση, όπως η μικρή πρόχους με τσαμπιά σταφυλιών, ή το σωζόμενο τμήμα μεγάλου, κατά πάσα πιθανότητα εισηγμένου, φακοειδούς ασκού με παράσταση λιονταριού που επιτίθεται σε ταύρο. Αν και λιγότερο εντυπωσιακά από αισθητικής απόψεως, σκεύη εισηγμένα από άλλες περιοχές του Αιγαίου είναι χρήσιμα ως ιστορικά τεκμήρια επαφών και ανταλλαγών με τις περιοχές προελεύσεώς των.

Ανάμεσα στα εκθέματα που παραλείφθηκαν από την μόνιμη έκθεση λόγω έλλειψης χώρου είναι αποθηκευτικά πιθάρια, καθώς επίσης ένα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος σκεύος, του οποίου η συντήρηση δεν είχε ολοκληρωθεί όταν έγινε η έκθεση. Στο Ακρωτήρι αντιπροσωπεύεται από δύο παραδείγματα, από τα οποία μόνο του ενός έχει καταστεί δυνατή η πλήρης αποκατάσταση. Αν και εξωτερικά δίνει την εντύπωση πίθου με καλά εφαρμοζόμενο σκέπασμα, η εσωτερική του διαρρύθμιση είναι πολύ αινιγματική. Καταρχήν ο πυθμένας δεν βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με την βάση αλλά περί τα 15 εκατοστά ψηλότερα. Ο πυθμένας αυτός είναι διάτρητος από πλήθος οπών, δίνοντας την εντύπωση ηθμού (σουρωτηριού), ενώ από τα τοιχώματα κάτω από αυτόν ένα μικρό ορθογώνιο τμήμα είχε αφαιρεθεί, διαμορφώνοντας θύρα που εξωτερικά ασφαλιζόταν με μικρές μπάρες στα άκρα.

Η τεκμηρίωση, από εργαστηριακές αναλύσεις, της χρήσης κεριού μελισσών για την στεγανοποίηση πιθαριών που προορίζονταν για φύλαξη υγρών αγαθών (π.χ. λαδιού ή κρασιού) υποδηλώνει την άσκηση μελισσοκομίας στο Ακρωτήρι. Αυτό μάς οδηγεί στην υποψία ότι τα πιθοειδή σκεύη με διάτρητο πυθμένα μπορεί να λειτουργούσαν ως κυψέλες.

Ο χώρος κάτω από τον διάτρητο πυθμένα, ελεγχόμενος από την θυρίδα για να αποτρέψει την είσοδο ανεπιθύμητων επισκεπτών, λειτουργούσε ως προθάλαμος για την είσοδο των μελισσών στον υπερκείμενο χώρο, για να αποθέσουν μέλι. Αυτός ο προθάλαμος θα μπορούσε επίσης να χρησιμεύει και για την παροχή τροφής στις μέλισσες, όταν αυτό ήταν αναγκαίο.

Μεταξύ των μικρότερων αντικειμένων που θα έπρεπε να περιληφθούν στο Εικονικό Μουσείο είναι σκεύη, όπως το λεγόμενο ποτήρι κοινωνίας, λίθινο ή πήλινο, ή άλλα πολύτιμα αντικείμενα, όπως τα εισηγμένα μαρμάρινα δοχεία.

Ανασυγκροτημένο τμήμα μεγάλου φακοειδούς ασκού με ανάγλυφη παράσταση λέοντος που κατασπαράσσει ταύρο.

*Κυλινδρικός πίθος του δίχρωμου ρυθμού
με παράσταση πελώριου γρύπα.*

Ασάμινθος του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση κυνηγιού (:) σε ορεινό τοπίο.

Κυλινδρικός πίθος του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση γρύπα.

Πρόχους του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση ροδιού.

Σφαιρική πρόχους με διακόσμηση από κλαδιά
ψυχανθούς, σταφύλια και μαστοπρόχου μέσα σε
στεφάνι από κλαδιά μυρτιάς.

Σκυφοπρόχους του δίχρωμου ρυθμού με παράσταση πλατύφυλλου φυτού.

Σφαιρική πρόχους με ραμφοειδή προχολή και διακόσμηση από ομόκεντρους κύκλους και στιγμορόδακες.

*Εισηγμένο ρυτό ραδινού ωσειδούς σχήματος με δύο ζώνες κύριας διακόσμησης:
ζώνη με σπείρες στον ώμο και άλλη με κρόκους χαμηλότερα.*

Εισηγμένο ρυτό ωειδούς σχήματος με κύρια διακόσμηση ζώνη σπειρών στον ώμο.

*Μαστοπρόχους διακοσμημένη με παραστάσεις
σχηματοποιημένου ροδιού.*

Μαστοπρόχους διακοσμημένη με τρίφυλλο φυτικό μοτίβο.

Εισηγμένο κύπελλο με διακόσμηση μόνο στη μία παρειά («Panelled cup»).

Εισηγμένο κωνικό κύπελλο με λευκή στικτή διακόσμηση επάνω σε καστανέρυθρο επίχρυσμα.

Εισηγμένος σκύφος με λευκή στικτή διακόσμηση επάνω σε σκοτεινόχρωμο επίχρυσμα.

Εισηγμένο κωνικό κύπελλο με λευκή στικτή διακόσμηση επάνω σε καστανέρυθρο επίχρισμα: άνθος με το στέλεχος του.

Εισηγμένο κωνικό κύπελλο με λευκή διακόσμηση επάνω σε καστανέρυθρο επίχρισμα: σιγμορόδακες εναλλασσόμενοι με στικτούς κύκλους.

Κυλινδρικός πίθος με το σκέπασμά του, διακοσμημένος με σπείρες και φυτικά μοτίβα.

Μεγάλη κυλινδρική κυψέλη (:) διακοσμημένη με σπείρες και φυτικά μοτίβα.

Τετράωτος πίθος διακοσμημένος με πυκνά καλάμια στην άνω (κύρια) ζώνη του.

Μεγάλη εισηγμένη πρόχους με διακόσμηση από σύμπλεγμα σπειρών στην άνω ζώνη, συνδυασμό σπειρών και κλαδιών μυρτιάς στην μεσαία και κισσού στην κατώτερη.

Μικρή πρόχους με επίθετη πλαστική διακόσμηση από βλαστούς αμπέλου και σταφύλια.

Εισηγμένος αμφορέας με λευκή διακόσμηση δικτυωτού και ταινιών επάνω στην μαύρη επιφάνειά του.

Λίθινο ιγδίο.

Εισηγμένο προχυτικό σκεύος από λευκό μάρμαρο με μαύρες φλεβώσεις.

Εισηγμένο «ποτήρι κοινωνίας» από φλεβωτό μάρμαρο.

Πήλινη απομίμηση λίθινου «ποτηρίου κοινωνίας».

Τοιχογραφίες

Για τους λόγους που εκτέθηκαν στο Μέρος Β΄, η πιο αδικημένη κατηγορία ευρημάτων από το Ακρωτήρι στην έκθεση του Μουσείου Προϊστορικής Θήρας είναι οι τοιχογραφίες. Είναι, λοιπόν, αυτονόητο ότι τους αξίζει προνομιακή θέση στο Εικονικό Μουσείο. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι τα σπαράγματα τοιχογραφιών που έχουν ανασυρθεί από τα ερείπια της προϊστορικής πόλης κάλυπταν επιφάνειες που αθροίζονται σε εκατοντάδες τετραγωνικά μέτρα. Η συναρμολόγηση αυτών των σπαραγμάτων για να ανασυγκροτηθούν οι αρχικές συνθέσεις μοιάζει με jigsaw puzzle, του οποίου η αρχική εικόνα είναι άγνωστη, πολλά κομμάτια της έχουν οριστικά χαθεί, και όσα έχουν απομείνει είναι εύθραυστα και με χρώματα που εύκολα απολεπίζονται. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία από το σκάμμα, όπου ανασύρονται, μέχρι την έκθεσή τους σε μουσείο είναι εξόχως χρονοβόρα και δαπανηρή. Την στερέωση και τον καθαρισμό των σπαραγμάτων από τυχόν ξένα σώματα ακολουθούν η συντήρηση της ζωγραφικής, η αναζήτηση επαφών και η συγκόλληση αυτών που ταιριάζουν, η συναρμολόγησή τους σε μεγαλύτερες ενότητες και η ανασυγκρότηση της τοιχογραφίας. Η διαδικασία ολοκληρώνεται με την τοποθέτηση της όλης σύνθεσης σε πλαίσιο αλουμινίου, μετατρέποντάς την έτσι σε εύκολα διαχειρίσιμο φορητό πίνακα.

Αυτό εξηγεί γιατί στην διάρκεια μισού αιώνα περίπου, από τότε που άρχισε η ανασκαφή στο Ακρωτήρι (1967), σχεδόν μόνο οι μισές από τις τοιχογραφίες που η σκαπάνη του Μαρινάτου είχε φέρει στο φως μέχρι το 1974, έχουν συντηρηθεί και αποκατασταθεί. Και αυτό παρά τις άοκνες προσπάθειες των ειδικευμένων συντηρητών, που με αγάπη και αφοσίωση, υπομονή και ευρηματικότητα, ακολουθούν για τέταρτη γενιά το παράδειγμα του πνευματικού τους προγόνου και μέντορα, του αείμνηστου Τάσου Μαργαριτώφ.

Με την συντήρηση των τοιχογραφιών στο επιτόπιο εργαστήριο να συνεχίζεται, είναι αυτονόητο ότι σχεδόν κάθε χρόνο το σώμα των συντηρημένων και αποκατεστημένων τοιχογραφιών αυξάνεται. Από την άποψη αυτή, και δεδομένου ότι είχαμε την τύχη να εξασφαλίσουμε τους πόρους για την συνέχιση του προγράμματος συντήρησης, το Εικονικό Μουσείο Προϊστορικής Θήρας θα χρειάζεται κάθε χρόνο καινούργια επέκταση. Θα πρέπει να γίνει «Μουσείο χωρίς τοίχους», όπως αποδόθηκε στην Αγγλική ο τίτλος του εμπνευσμένου βιβλίου *Le musée imaginaire* του André Malraux.

Για την ώρα όμως θα αναφερθούμε σε εκείνες τις τοιχογραφίες που είναι έτοιμες για έκθεση αλλά δεν είναι προσιτές στο κοινό και φυλάσσονται στις αποθήκες είτε του Μουσείου Προϊστορικής Θήρας είτε του Εργαστηρίου Συντήρησης Τοιχογραφιών στο Ακρωτήρι. Στην Αίθουσα Θήρας του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών εκτίθεται η περίφημη «Τοιχογραφία των Κρίνων» ή «Τοιχογραφία της Άνοιξης», που ανασύρθηκε από το δωμάτιο Δ2 σε άριστη κατάσταση.

Οι τοιχογραφίες που παρουσιάζονται στο Εικονικό Μουσείο προέρχονται από δύο συγκεκριμένα κτήρια, την Δυτική Οικία και την Ξεστή 3. Δεδομένου δε ότι αυτές αποτελούν μέρος της αρχιτεκτονικής των εν λόγω κτηρίων, η παρουσίασή τους κατά κτήρια θα βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση του χαρακτήρα των κτηρίων αυτών.

*Θραύσματα τοιχογραφημένων κονιαμάτων στο εργαστήριο συντήρησης
για αναζήτηση επαφών αρμογής.*

Δυτική Οικία

Ο πλούσιος τοιχογραφικός διάκοσμος του ιδιωτικού αυτού σπιτιού εκτεινόταν σε ολόκληρη την δυτική πτέρυγα του πρώτου ορόφου (δωμάτια 4 και 5, Μέρος Α'). Οι τοίχοι του δωματίου 4, κάτοψης σε σχήμα Γ, καλύπτονταν με παραλλαγές της ίδιας σύνθεσης, δηλαδή την παράσταση ελαφράς φορητής κατασκευής από τρεις κατακόρυφους στύλους με παπυροειδείς απολήξεις και συνδεόμενους μεταξύ τους με γιρλάντες. Το κατώτερο μέρος της κατασκευής καλυπτόταν με κηλιδωτή δορά βοδιού. Το γεγονός ότι οι ελαφρές αυτές κατασκευές ήταν φορητές και η απεικόνιση ανδρικής μορφής στο εσωτερικό παρόμοιων κατασκευών που εικονίζονται στην πρύμνη κάθε πλοίου στην Ζωφόρο της Νηπομπής (βλ. παρακάτω) οδήγησαν στην ερμηνεία τους ως θαλαμίσκων ή φορείων, «ικρίων», για τον κυβερνήτη κάθε πλοίου. Με το σύστημα διαίρεσης του τοίχου σε τρεις οριζόντιες ζώνες, η κύρια ζώνη καταλαμβάνονταν από την παράσταση των ικρίων, η οποία πλαισιωνόταν επάνω από ζώνη εναλλασσόμενων χρωματιστών ταινιών και κάτω από ζώνη που μιμείται ορθομαρμάρωση από πλάκες φλεβωτού μαρμάρου.

Ενδιαφέρουσα είναι η διακόσμηση των παραστάδων του σχετικά μικρού δυτικού παραθύρου, σε καθεμιά από τις οποίες υπάρχει μια σπάνια οφθαλμαπάτη με τοιχογραφίες που παριστάνουν ανοιχτό παράθυρο, στο κατώφλι του οποίου στέκεται ένα ανθοδοχείο από φλεβωτό μάρμαρο με κρίνα.

Τοιχογραφική σύνθεση με ζεύγος ικρίων από τον βόρειο τοίχο του δωματίου 4 της Δυτικής Οικίας. Ελλείπουν σημαντικά τμήματα.

*Τοιχογραφική σύνθεση με ζεύγος ικρίων
από τον νότιο τοίχο του δωματίου 4 της
Δυτικής Οικίας, ελάχιστα συμπληρωμένη.*

Τοιχογραφική σύνθεση μεμονωμένου ικρίου από τον ανατολικό τοίχο του δωματίου 4 της Δυτικής Οικίας. Λείπει σχεδόν όλο το αριστερό ήμισυ.

Τοιχογραφική σύνθεση ημίσεος ικρίου από στενό πηλότοιχο στο δωμάτιο 4 της Δυτικής Οικίας.

→
Τοιχογραφική σύνθεση μεμονωμένου ικρίου από τον δυτικό τοίχο, αριστερά του εκεί παραθύρου, στο δωμάτιο 4 της Δυτικής Οικίας. Ελλείπει σημαντικό τμήμα της άνω ζώνης.

Τοιχογραφική σύνθεση από την βόρεια παραστάδα του δυτικού παραθύρου στο δωμάτιο 4 της Δυτικής Οικίας. Παριστάνει ανοιχτό παράθυρο, στο κατώφλι του οποίου στέκεται ανθοδοχείο από φλεβωτό πολύχρωμο μάρμαρο.

Το δωμάτιο 5 ήταν το πολυτελέστερο από όλα τα διαμερίσματα της Δυτικής Οικίας. Είχε δάπεδο στρωμένο με πλάκες και διαθέτοντας από τέσσερα παράθυρα σε κάθε εξωτερικό τοίχο του, έδινε την εντύπωση στεγασμένης βεράντας. Σε αντιστοιχία με τα παράθυρα αυτά βρίσκονταν ερμάρια και πόρτες στους μεσότοιχους του δωματίου, ανατολικό και νότιο αντίστοιχα. Αυτή η εσωτερική διαρρύθμιση υπαγόρευσε επίσης το εικονογραφικό πρόγραμμα της τοιχογραφικής διακόσμησης. Στις επιφάνειες των εξωτερικών συμπαγών τοίχων υπήρχαν οι τοιχογραφίες των δύο νεαρών ψαράδων. Η καλύτερα διατηρημένη, από το ανατολικό άκρο του βόρειου τοίχου, εκτίθεται στο μουσείο. Ο λιγότερο καλά διατηρημένος ψαράς, από το νότιο άκρο του δυτικού τοίχου, εικονίζεται εκ του πλαισίου, κρατώντας μian αρμαθιά ψάρια με τα δύο προτεταμένα χέρια του. Στην ανατολική παραστάδα της θύρας μεταξύ των δωματίων 4 και 5 υπήρχε η παράσταση νεαρής γυναικείας μορφής. Ο Μαρινάτος, με την διάθεση που τον διέκρινε να προσδίδει ιερό χαρακτήρα στα περισσότερα κτήρια, αρχικά ερμήνευσε έτσι και την Δυτική Οικία. Βάφτισε λοιπόν αυτή τη νεαρή γυναικεία μορφή «Ιέρεια». Ωστόσο, μεταγενέστερη μελέτη έδειξε ότι όλες οι νεανικές μορφές στις θηραϊκές τοιχογραφίες εικονίζονται με μεγαλύτερο ή μικρότερο τμήμα της κεφαλής ξυρισμένο και χρωματισμένο κυανό. Σύμφωνα με παράλληλα από αρχαίους ή νεότερους πολιτισμούς, η μεταχείριση της κόμης με αυτόν τον τρόπο χαρακτηρίζει παιδιά σε στάδια της διαδικασίας περάσματος στην κατάσταση ενηλίκου. Μετά την διαπίστωση αυτή, είναι πιο πιθανό ότι τόσο οι νεαροί ψαράδες όσο και η λεγόμενη ιέρεια αντιπροσωπεύουν νέα μέλη της οικογένειας που ζούσε στην Δυτική Οικία. Και οι τρεις μορφές βρίσκονται στη διαδικασία μύησης/εκπαίδευσης, προετοιμαζόμενες να αναλάβουν αρμοδιότητες ενηλίκων, ανάλογα με το φύλο και τον κοινωνικό τους ρόλο.

Η ανώτερη ζώνη, επάνω από τα ανοίγματα θυρών, παραθύρων και ερμαρίων στο δωμάτιο 5, καλυπτόταν από διάφορες ζωφόρους, καθεμιά με διαφορετική παράσταση. Καλύτερα διατηρημένη είναι η

ζωφόρος του νότιου μεσότοιχου, με την τοιχογραφία του στολίσκου ιστιοφόρων πλοίων που έχουν αποπλεύσει από ένα μακρινό λιμάνι, αριστερά, και καταπλέουν στο λιμάνι της πόλης στο Ακρωτήρι, δεξιά. Ο εξωτικός χαρακτήρας του λιμανιού αναχώρησης δηλώνεται από την άγρια πανίδα στην ενδοχώρα, ενώ το τοπίο στο λιμάνι άφιξης συνηγορεί για την ταύτισή του με την Θήρα. Αυτό, σε συνδυασμό με τον αιγαιακού τύπου οπλισμό (κράνη, ασπίδες, ακόντια) των πολεμιστών επάνω στα πλοία, μας οδηγούν στην πεποίθηση ότι ο εικονιζόμενος στόλος είναι αιγαιακός, αν όχι θηραϊκός.

Από την ζωφόρο του ανατολικού τοίχου, ένα σημαντικό τμήμα που εικονίζει ποτάμιο τοπίο με υποτροπική βλάστηση και πανίδα διατηρείται σε καλή κατάσταση. Την ανθρώπινη παρουσία έμμεσα δηλώνουν τα κλαδεμένα φοινικόδενδρα, μερικά από τα οποία, προβαλλόμενα εντεύθεν του ποταμού, προσδίδουν βάθος στην παράσταση, της οποίας τον εξωτικό χαρακτήρα τονίζει ο ιπτάμενος γρύπας.

Η ζωφόρος του δυτικού τοίχου είχε σχεδόν εντελώς καταστραφεί και μόνο μικρά σπαράγματα της έχουν περισωθεί. Από την ζωφόρο του βόρειου τοίχου ένα μικρό αλλά πολύ αξιόλογο τμήμα έχει διασωθεί, παριστάνοντας σκηνές από την καθημερινή ζωή σε διαφορετικά επίπεδα. Στο κατώτερο τμήμα, μέσα στην θάλασσα, εικονίζονται τα αδρανή γυμνά σώματα πνιγμένων πολεμιστών με ξενικό οπλισμό. Στην ακτή υπάρχει άγημα πολεμιστών με μυκηναϊκού τύπου πανοπλίες, πιθανώς παρέλαση των νικητών. Σε ψηλότερο επίπεδο εικονίζεται κρήνη, από την οποία γυναίκες αντλούν νερό που το μεταφέρουν με στάμνες επάνω στο κεφάλι τους. Τέλος, στην κορυφή της εικόνας ένα κοπάδι οδηγείται από τους ποιμένες στην παρακείμενη στάνη.

Οι θύρες και τα ερμάρια στον ανατολικό και τον νότιο τοίχο του δωματίου 5 είχαν καταργήσει την κατώτερη ζώνη, η οποία περιοριζόταν κάτω από τα παράθυρα και τις τοιχογραφίες των νεαρών ψαράδων στον βόρειο και τον δυτικό τοίχο. Οι τοιχογραφίες που κάλυπταν την ζώνη αυτή μιμούνται ορθομαρμάρωση από πολύχρωμο φλεβωτό μάρμαρο.

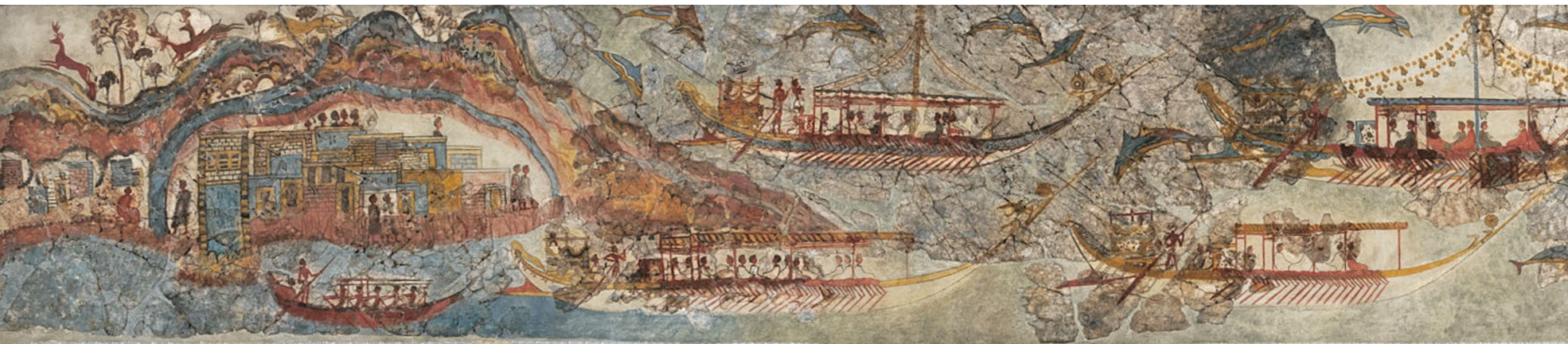
Τοιχογραφική σύνθεση από τη νότια παραστάδα του δυτικού παραθύρου στο δωμάτιο 4 της Δυτικής Οικίας. Παριστάνει ανοιχτό παράθυρο, στο κατώφλι του οποίου στέκεται ανθοδοχείο από φλεβωτό πολύχρωμο μάρμαρο.

*Αποκατεστημένη και εν πολλοίς συμπληρωμένη
τοιχογραφία από τη νοτιοδυτική γωνία
του δωματίου 5 της Δυτικής Οικίας.
Παριστάνει γυμνό νεανία εκ του πλαγίου
να προτείνει ορμαθό ψαριών με τα δύο του χέρια.*

Η τοιχογραφία
του νεαρού ψαρά
από την βορειοανατολική
γωνία του δωματίου 5
της Δυτικής Οικίας.

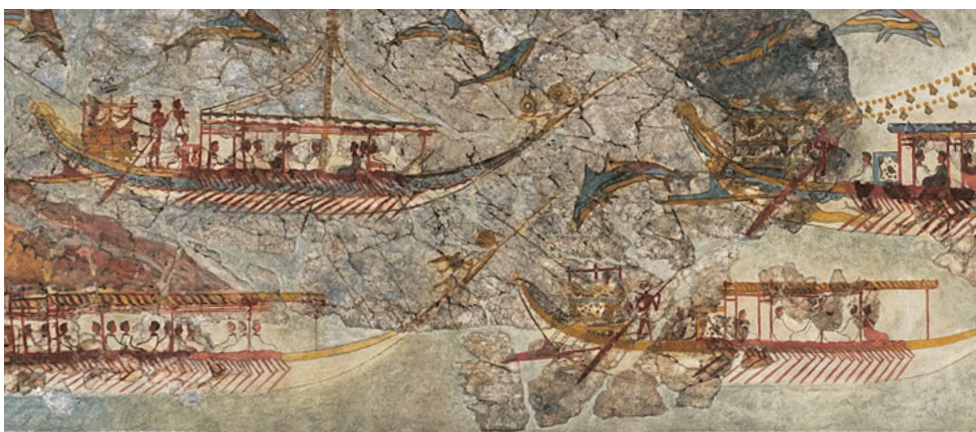

Μικρογραφική ζωφόρος από την ανώτερη ζώνη του νότιου τοίχου στο δωμάτιο 5 της Δυτικής Οικίας, με παράσταση νηοπομπής.

ΣΕΛ. 270-273: Το λιμάνι του απόπλου. Η χλωρίδα και η πανίδα στο εικονιζόμενο τοπίο στο βάθος υποδηλώνουν τον εξωτικό χαρακτήρα του.

ΣΕΛ. 274-275: Λεπτομέρειες: Τα πλοία είναι πολεμικά, ιστιοφόρα, και παριστάνονται σε δύο σειρές. Ομοίωμα άγριου θηρίου (λιονταριού ή ερπετού) στην πρύμνη πιθανώς αποτελούσε το έμβλημα του σκάφους, ενώ η παράσταση ικρίου εικονίζει τον θαλαμίσκο του κυβερνήτη μπροστά στέκεται όρθιος ο «τιμονιέρης», ρυθμίζοντας την κατεύθυνση του πλοίου. Αντίκρου στον τιμονιέρη και δίπλα από καθιστή μορφή βρίσκονται οι ασπίδες των πολεμιστών που εικονίζονται καθισμένοι σε ειδικούς πάγκους. Τα ιστία των πλοίων της κάτω σειράς είναι κατεβασμένα και στηρίζονται σε υποστύλωματα με διχαλωτή απόληξη, όπου επίσης είναι τοποθετημένα τα οδοντόφρακτα κράνη και τα ακόντια των πολεμιστών. Οι σκυμμένοι ταρσοπλόοι (κωπηλάτες) στην κουπαστή κάθε πλοίου διακρίνονται μόνο από τα κεφάλια τους, που παριστάνονται σε σειρά ως μια μαύρη ταινία, και από τα δύο τους χέρια, που κρατούν τους ταρσούς (μικρά κουπιά), δίνοντας κίνηση στο πλοίο.

ΣΕΛ. 276-277: Στο κέντρο της νηοπομπής δεσπόζει, δυστυχώς όχι καλά διατηρημένο, μικρό σκάφος με ανοιγμένα τα πανιά. Προφανώς πρόκειται για τον αγγελιαφόρο της νηοπομπής, όπως υποδηλώνουν και τα περιστέρια που εικονίζονται με ανοιχτές φτερούγες στα πλευρά του.

ΣΕΛ. 278-279: Η νηοπομπή φτάνει στον προορισμό της. Η λοφοσειρά που εικονίζεται να προστατεύει το λιμάνι από αριστερά είναι σχεδόν ταυτόσημη με το τοπίο στα δυτικά της προϊστορικής πόλης του Ακρωτηρίου, γεγονός που προσέδωσε στην συγκεκριμένη τοιχογραφία τον χαρακτηρισμό του αρχαιότερου χάρτη του κόσμου. Στην κορυφή του λόφου εικονίζεται οικίσκος με ανδρικές μορφές, που φαίνεται πως ανήκαν στους παρατηρητές/φύλακες του λιμανιού.

ΣΕΛ. 280-285: Η πόλη με τα πολυώροφα κτήρια είναι, χωρίς αμφιβολία, η πόλη του Ακρωτηρίου, της οποίας οι κάτοικοι, ειδοποιημένοι προφανώς από το παρατηρητήριο για την άφιξη του στόλου, βγαίνουν από τα σπίτια τους και συγκεντρώνονται στην προκυμαία για να καλωσορίσουν αγαπημένα τους πρόσωπα.

Μικρογραφική ζωφόρος από την ανώτερη ζώνη του ανατολικού τοίχου στο δωμάτιο 5 της Δυτικής Οικίας, με παράσταση ποταμού σε υποτροπικό περιβάλλον. Τα ψηλά φοινικόδενδρα που προβάλλονται στην αντίπερα όχθη, ενώ φύονται στην εγγύτερη, είναι μια χειροπιαστή απόπειρα του ζωγράφου να αποδώσει την τρίτη διάσταση.

Ο εξωτικός κόσμος της Ανατολής, με τον οποίο οι Θηραίοι ναυτικοί είχαν επαφές, υποδηλώνεται με την απεικόνιση φανταστικού γρύπα. Ταυτόχρονα όμως ο κόσμος αυτός είναι υπαρκτός, όπως δηλώνει η παρουσία πραγματικών άγριων θηρίων.

Ακόμη και σ' αυτό τον εξωτικό και μακρινό κόσμο η ζωή έχει τις απαιτήσεις της. Ο αγριόγατος για να επιβιώσει έστησε ενέδρα και εφοριά προς τις πάπιες, που, αμέριμνες ως εκείνη τη στιγμή στην όχθη του ποταμού, τον αντιλήφθηκαν και σπεύδουν να τον αποφύγουν.

Μέσα στην άγρια φύση του παραποτάμιου τοπίου, η ανθρώπινη παρουσία υποδηλώνεται από τα κλαδεμένα φοινικόδενδρα.

Το σωζόμενο τμήμα μικρογραφικής ζωφόρου από την ανώτερη ζώνη του βόρειου τοίχου στο δωμάτιο 5 της Δυτικής Οικίας, όπου συνδυάζονται πολεμικές σκηνές με την καθημερινή ζωή.

*Δυτική Οικία, δωμάτιο 5.
Μέρος από την μικρογραφική ζωφόρο του βόρειου τοίχου,
όπου παριστάνεται συνάθροιση ανδρών με λευκούς χιτώνες
(επίσημους;) στην κορυφή λόφου.*

Δυτική Οικία, βόρειος τοίχος του δωματίου 5.
 Μέρος της μικρογραφικής ζωφόρου με διάφορες σκηνές:
 Δεξιά από ισόγειο κτήριο στην παραλία (νεώσοικοι;)
 άγημα πολεμιστών με οπλισμό γνωστό από μυκηναϊκές
 παραστάσεις. Σε δεύτερο επίπεδο, πίσω από το κτήριο,
 γυναίκες μπροστά σε κρήνη, ενώ μερικές αποχωρούν
 με τις στάμνες επάνω στα κεφάλια τους. Ακόμη ψηλότερα
 περικλειστος χώρος με δύο δένδρα στην είσοδο.
 Πιθανώς πρόκειται για σηκό (στάνη), όπου οδηγείται
 κοπάδι αιγοπροβάτων.

Το κατώτερο τμήμα από την μικρογραφική ζωφόρο του βόρειου τοίχου στο δωμάτιο 5 της Δυτικής Οικίας. Μπροστά στην ακτή, όπου κινείται το άγημα πολεμιστών, γυμνά σώματα ανδρικών μορφών σε αφύσικες στάσεις κείτονται μέσα στην θάλασσα. Πιθανώς πρόκειται για τα θύματα συμπλοκής με τους πολεμιστές εισβολείς.

Τμήμα ζωφόρου από δωμάτιο της ανεξερεύνητης ακόμα Ξεστής 4. Παριστάνει σχεδόν σε φυσικό μέγεθος κράνος κατασκευασμένο από χαυλιόδοντες αγριόχοιρου. Πραγματικά κράνη αυτού του τύπου είναι γνωστά από μυκηναϊκές ανασκαφικές συνάψεις. Η παράστασή τους όμως στον οπλισμό των πολεμιστών της μικρογραφικής ζωφόρου από την Δυτική Οικία, αλλά και στην ζωφόρο της Ξεστής 4, δείχνει ότι η χρήση τους στο Αιγαίο είναι πολύ αρχαιότερη και αρκετά διαδεδομένη.

Τοιχογραφικές συνθέσεις από την κατώτερη ζώνη του βόρειου και του δυτικού τοίχου στο δωμάτιο 5 της Δυτικής Οικίας. Παριστάνουν επένδυση με πλάκες από πολύχρωμα φλεβωτά μάρμαρα.

Ξεστή 3. Τοιχογραφική ζωφόρος με παράσταση διπλής λευκής τρέχουσας σπείρας.

Ξεστή 3

Όπως έχει κατ' επανάληψη τονιστεί, η Ξεστή 3 ήταν κτήριο δημόσιου χαρακτήρα, πιθανώς προοριζόμενο για τελετουργικές πράξεις που σχετίζονταν με την μύηση/εκπαίδευση εφήβων. Ο τοιχογραφικός του διάκοσμος κάλυπτε δεκάδες τετραγωνικά μέτρα, από τα οποία μόνο ένα μέρος έχει συντηρηθεί και αποκατασταθεί, ενώ η συντήρηση συνεχίζεται. Οι τοιχογραφίες από την βορειοανατολική πτέρυγα του κτηρίου –περιοχή της λεγόμενης Δεξαμενής Καθαρμών– τόσο στο ισόγειο, όσο και στον όροφο, έχουν συντηρηθεί στο σύνολό τους, ενώ ελάχιστες συνθέσεις έχουν αποκατασταθεί από τα άλλα διαμερίσματα του κτηρίου.

Από τους μη σωζόμενους τοίχους –ανατολικό και βόρειο– της Δεξαμενής Καθαρμών προέρχεται τοιχογραφική σύνθεση προφανώς τελετουργικού περιεχομένου. Στον ανατολικό τοίχο εικονιζόταν η πρόσοψη περικλειστού χώρου, πιθανώς ιερού τεμένους, του οποίου η είσοδος επιστεφόταν από διπλά ή ιερά κέρατα. Μεγάλος κλώνος ελαιόδένδρου κρέμεται προς τα έξω καλύπτοντας σημαντικό τμήμα του τοίχου, ενώ δίπλα βρίσκεται η μισάνοιχτη θύρα προς το τέμενος. Οι τρεις γυναικείες μορφές που εικονίζονταν στον βόρειο τοίχο φαίνεται πως κατευθύνονταν προς αυτό, αλλά η πορεία τους διακόπηκε μετά από ατύχημα που συνέβη στην μεσαία γυναίκα. Αυτό δείχνει η στάση της: καθισμένη σε βράχο με το δεξί χέρι κρατεί το πόδι της, από τον μεγάλο δάκτυλο του οποίου φαίνεται να ρέουν σταγόνες αίματος, ενώ με το αριστερό αγγίζει το μέτωπο, προφανώς σε ένδειξη πόνου. Η γυναίκα στα αριστερά διαθέτει πλούσια κόμη, περίτεχνα κοσμήματα και πολυποίκιλη φορεσιά, από την οποία ξεχωρίζει το διαφανές αραχνοϋφαντο περικόρμιο. Η τρίτη μορφή, στο δεξιό άκρο της σκηνής, είναι επίσης πλούσια ντυμένη. Το σώμα της είναι στραμμένο προς την πληγωμένη καθιστή μορφή, ενώ το κεφάλι είναι στραμμένο προς το τέμενος. Από το σε μεγάλο βαθμό ξυρισμένο κεφάλι της συνάγεται ότι η μορφή αυτή φαίνεται πως είναι η νεαρή μούμενη, και ίσως η στάση της υποδηλώνει την αγωνία που την κατέχει για την έκβαση του επεισοδίου.

Από το ισόγειο διαμέρισμα στα δυτικά της Δεξαμενής Καθαρμών προήλθε το τοιχογραφικό σύνολο που παριστάνει καθιστή μορφή ενήλικου άνδρα προς τον οποίο κινούνται τρία γυμνά αγόρια. Πιθανώς πρόκειται για διαβατήρια τελετή από την εφηβεία στην κατάσταση του ενηλίκου. Ο καθιστός άνδρας φορεί λευκό ζώμα και κρατεί στα γόνατά του μεγάλη πρόχου, γέροντάς την ελαφρά προς τα εμπρός. Επειδή μια ακριβώς όμοια μπρούντζινη πρόχους έχει βρεθεί στην ανασκαφή, εικάζεται ότι και αυτή πρέπει να ήταν επίσης μεταλλική. Μικρός διάδρομος από πηλότοιχους, τα ίχνη του οποίου εντοπίστηκαν μπροστά από την τοιχογραφία με τον ενήλικο άνδρα, απ' όπου επίσης ανασύρθηκαν σπαράγματα από τις τοιχογραφίες των γυμνών αγοριών, μας βοηθά να αναπλάσουμε την όλη σύνθεση. Στην βόρεια πλευρά του διαδρόμου βρισκόταν η τοιχογραφία του μεγαλύτερου ίσως από τα γυμνά αγόρια, που κρατώντας μία λεκάνη κατευθύνεται προς τον καθιστό άνδρα. Τα δύο άλλα αγόρια στην απέναντι νότια πλευρά του διαδρόμου κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση. Το μεγαλύτερο από αυτά προηγείται, κρατώντας τεμάχιο χρωματιστού υφάσματος, ενώ ο μικρός που ακολουθεί, με το κεφάλι εντελώς ξυρισμένο, κρατούσε μικρή λεκάνη, τώρα εξίτηλη. Φαίνεται ότι η τελετουργία περιελάμβανε εξαγνιστήριο πλύσιμο, για το οποίο χρειαζόνταν τα εικονιζόμενα σκεύη.

Ίσως χρειάζονται δυο λόγια για να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι σκηνές που εικονίζονται στις τοιχογραφίες της Ξεστής 3. Έχει ήδη αναφερθεί ότι ο βαθμός ξυρίσματος της κεφαλής είναι ενδεικτικός του σταδίου στην μύηση της αντίστοιχης νεανικής μορφής. Η κουρά ή το ξύρισμα της κόμης, ως τελετουργική πράξη, είναι μια σχεδόν παγκόσμια πολιτισμική πρακτική με μακρά ιστορία. Ως υποκατάστατο θυσίας σχετίζεται με διαβατήριες τελετές σε διάφορα κρίσιμα στάδια στον κύκλο της ζωής. Έτσι, οι νεανικές μορφές με ξυρισμένα κεφάλια στις τοιχογραφίες της Θήρας έχουν ταυτιστεί ως έφηβοι σε στάδια μύησης. Αυτή η

διαδικασία φαίνεται να ολοκληρώνεται με μια τελετή, κατά την οποία τα αγόρια, που ήσαν γυμνά, ενδύονταν με την χαρακτηριστική ανδρική φορεσιά, το ζώμα, ενώ τα κορίτσια, τα οποία ποτέ δεν εικονίζονται γυμνά, καλύπτονταν με αραχνοῦφαντο πέπλο. Συνάγεται, λοιπόν, ότι οι τοιχογραφικές συνθέσεις από την Δεξαμενή Καθαρμών παριστάνουν την διαβατήρια τελετή προς την κατάσταση ενηλίκου και ό,τι αυτό σήμαινε για την θηραϊκή κοινωνία της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

Η τοιχογραφία που κοσμούσε το δωμάτιο επάνω από την Δεξαμενή Καθαρμών, στον πρώτον όροφο, παριστάνει σκηνές από την συλλογή κρόκου. Και αυτή φαίνεται επίσης να σχετίζεται με διαβατήρια τελετή. Αυτό γίνεται φανερό από την σκηνή στον ανατολικό τοίχο της όλης σύνθεσης. Σε ορεινό τοπίο κατάφυτο με συστάδες ανθισμένων κρόκων, μία κοπέλα με ξυρισμένο κεφάλι μυείται μαθαίνοντας να συλλέγει τους στήμονες του πολύτιμου προϊόντος, του κρόκου. Ο τρόπος με τον οποίο ατενίζει την ενήλικη γυναίκα που την παρακολουθεί δίπλα της, δείχνει την αγωνία της μικρής για το τελικό αποτέλεσμα.

Στο πιο εντυπωσιακό τμήμα της σύνθεσης, στον βόρειο τοίχο, ο τελετουργικός χαρακτήρας της παράστασης γίνεται ακόμη πιο φανερός. Στα δεξιά, μια επιβλητική γυναικεία μορφή εικονίζεται καθιστή, σαν να παρακολουθεί από ψηλά την όλη διαδικασία της κροκοσυλλογής, ενώ μπροστά της, χαμηλά, βρίσκεται ένα μεγάλο πανέρι, μέσα στο οποίο οι κροκοσυλλέκτριες αδειάζουν την σοδειά τους. Ένας γαλάζιος πίθηκος φτιάχνει δέσμες από τους πολύτιμους στήμονες και τις προσφέρει, χωρίς ανθρώπινη παρεμβολή, σ' αυτήν την μεγαλοπρεπή γυναικεία μορφή. Υπηρετούμενη από ένα εξωτικό ζώο, τον πίθηκο, φρουρούμενη από ένα φανταστικό ον, τον γρύπα, και στολισμένη με κοσμήματα που παριστάνουν ζώα φτερωτά (λιβελούλες) και υδρόβια (πάπιες), ενώ την κεφαλή της επιστέφει ένα χθόνιο ζώο (φίδι), η μορφή αυτή δικαιολογημένα ερμηνεύτηκε ως η σεβαστή θεά της φύσης, ως η «Πότνια». Ίσως αυτή είναι η αρχαιότερη αδιαμφισβήτητη απεικόνιση θεότητας με ανθρώπινη μορφή στην τέχνη του Αιγαίου.

Από τις υπόλοιπες τοιχογραφικές συνθέσεις της Ξεστής 3 δύο έχουν αποκατασταθεί, προερχόμενες από τους άνω ορόφους του κτηρίου, και θα πρέπει να περιληφθούν στο Εικονικό Μουσείο. Η μία είναι ζωφόρος με παράσταση λευκής τρέχουσας σπείρας που συνδυάζεται με σιγμοειδείς γραμμές και εκτιμάται ότι τα σπαράγματά της είχαν πέσει από τον όροφο επάνω από το δωμάτιο 2, που σημαίνει ότι πιθανώς κοσμούσε την ζώνη τοίχου επάνω από πολύθυρο.

Τουλάχιστον δύο από τους μη σωζόμενους τοίχους του δωματίου 9 στον δεύτερο όροφο καλύπτονταν από τοιχογραφία με μη εικονιστικό θέμα. Η ανώτερη ταινία μοιάζει με αρχιτεκτονικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο φαίνεται να κρέμεται παραπέτασμα καστανέρυθρου χρώματος, καλύπτοντας ολόκληρη την επιφάνεια του τοίχου. Επάνω σ' αυτήν την επιφάνεια απλώνεται σαν κέντημα το διακοσμητικό θέμα: ζεύγη ανάγλυφων κυματοειδών ταινιών διέρχονται από δακτυλίους σχηματίζοντας ένα δίκτυο ρομβοειδών πλαισίων, καθένα από τα οποία περικλείει από τέσσαρες ρόδακες. Οι ρόδακες της άνω και της κάτω σειράς έχουν λευκούς στήμονες και δύο δακτυλίους πετάλων, μαύρων στον εσωτερικό δακτύλιο και γαλάζιων στον εξωτερικό. Οι ρόδακες της εσωτερικής σειράς ρόμβων έχουν γαλάζιους στήμονες, λευκά τα πέταλα του εσωτερικού δακτυλίου και ωχροκίτρινα του εξωτερικού. Η πλαστικότητα του ανάγλυφου τμήματος, η ακρίβεια του σχεδίου και οι εναλλαγές χρωμάτων στους ρόδακες κάνουν την τοιχογραφία αυτή, της οποίας ένα μικρό τμήμα εκτίθεται ήδη στο μουσείο, ένα από τα πιο εντυπωσιακά δημιουργήματα της διακοσμητικής τέχνης του Ακρωτηρίου.

Για την ώρα, στον κατάλογο που έχει προηγηθεί μπορούμε να προσθέσουμε δύο μεγάλες συνθέσεις σπειρών, μια τοιχογραφία με παράσταση γυναικών που κρατούν ανθοδέσμες, άλλη με σκηνή από την σύλληψη τάυρου, και μιαν άλλη με θέμα την σύλληψη αιγάγρου. Σύντομα στον κατάλογο θα προστεθούν συνθέσεις, όπως η σκηνή με πιθήκους σε ανθρώπινες ασχολίες, ή η ζωφόρος με χελιδόνια που τρέφουν τους νεοσσούς στις φωλιές τους κ.ά.

*Η τοιχογραφική σύνθεση από τον ανατολικό
τοιχο της λεγόμενης Δεξαμενής Καθαρών.
Πιθανώς παριστάνει την είσοδο ιερού τεμένους.*

Τοιχογραφική σύνθεση από τον βόρειο τοίχο της λεγόμενης Δεξαμενής Καθαριών. Παριστάνει τρεις γυναικείες μορφές («Λατρεύτριες»), που φορώντας πλούσιες ενδυμασίες και πολύτιμα κοσμήματα κατευθύνονται προς το τέμενος.

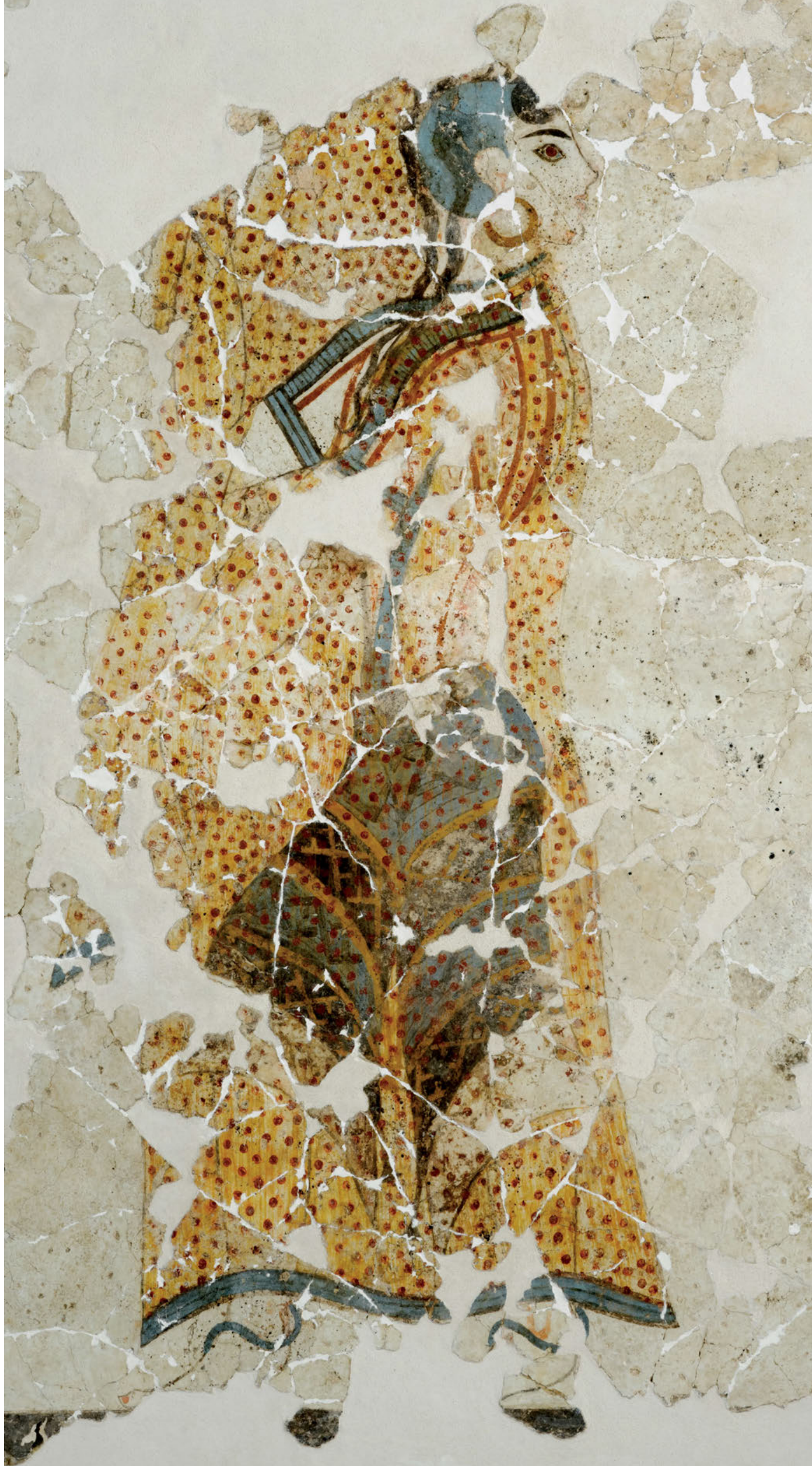
Η μεσαία «Λατρεύτρια»,
η οποία κάθεται πιθανώς
μετά από τραυματισμό
στον μεγάλο δάκτυλο
του ποδιού της. Με το
αριστερό χέρι στο μέτωπο
πιθανώς δηλώνει τον
πόνο, ενώ κρατώντας
το τραυματισμένο πόδι
με το δεξί δείχνει το αίτιο
του πόνου. Η μακρά κόμη
της δηλώνει ότι πρόκειται
για ώριμη γυναίκα.

Η αριστερή «Λατρεύτρια»,
επίσης ώριμη γυναίκα,
φορεί αραχνοῦφαντο
διαφανές περικόρμιο
και προτείνει το αριστερό
της χέρι κρατώντας
πολύτιμο περιδέραιο.

Το εν μέρει
ξυρισμένο κεφάλι
της τρίτης «Λατρεύτριας»
δηλώνει ότι πρόκειται
για νεαρή μορφή
σε διαδικασία μύησης.
Καλύπτεται ολόκληρη
με αραχνοῦφαντο διαφανή
πέπλο και έχει το σώμα
στραμμένο προς τις άλλες
μορφές, ενώ ταυτόχρονα
ατενίζει το ιερό, πιθανώς
εκδηλώνοντας την αγωνία της
για την έκβαση της τελετής.

Τοιχογραφική σύνθεση από το διαμέρισμα δυτικά της λεγόμενης Δεξαμενής Καθαρμών, με παράσταση τριών γυμνών αγοριών με εν μέρει ξυρισμένα κεφάλια να κινούνται προς καθιστή μορφή ενήλικου, που κρατεί στα γόνατά του μεγάλη (μπρούντζινη;) πρόχου. Η παράσταση πιθανώς εικονίζει σκηνή από την τελετουργική διαδικασία μύησης.

Οι εικονιζόμενοι νεαροί, με αρκετά ξυρισμένο το κεφάλι τους, απέχοντας πολύ από την δική τους ενηλικίωση, απλώς βοηθούν στην τελετή του πιο ώριμου. Το πολύχρωμο ύφασμα που κρατεί ο νεαρός που προηγείται είναι πιθανώς το ζώμα, με το οποίο θα περιβληθεί εκείνος που θα ανακηρυχθεί σε ενήλικο. Ο μικρός που ακολουθεί μεταφέρει μικρή φιάλη, της οποίας το χρώμα έχει ξεθωριάσει και δεν φαίνεται με γυμνό μάτι.

Ο νεαρός με το ελάχιστο ξυρισμένο κεφάλι είναι προφανώς ο υποψήφιος που προσέρχεται στην τελετή ανακήρυξής του σε ενήλικο. Οι φιάλες που κρατούν τόσο ο ίδιος όσο και ο μικρός της άλλης σκηνής ίσως δηλώνουν ότι η διαδικασία προβλέπει και τελετουργικό καθαρισμό.

Μεγάλη τοιχογραφική σύνθεση από τον ανατολικό τοίχο του δωματίου στον όροφο επάνω από την λεγόμενη Δεξαμενή Καθαρμών: Σε ορεινό τοπίο κατάφυτο με κρόκους μια ώριμη γυναίκα δείχνει σε μούμενη νεαρή μορφή με ξυρισμένο κεφάλι τον τρόπο συλλογής των στημόνων του άνθους. Η τελευταία μιμείται ατενίζοντας την «δασκάλα», αγωνιώντας για την επιδοκιμασία της.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:

(314) Λεπτομέρεια με την έκφραση του προσώπου της ώριμης κροκοσυλλέκτριας («δασκάλας»).

(315) Λεπτομέρεια με την έκφραση του προσώπου της νεαρής (μούμενης) κροκοσυλλέκτριας.

Η κεντρική σκηνή από την μεγάλη τοιχογραφική σύνθεση της κροκοσυλλογής. Οι κροκοσυλλέκτριες αδειάζουν τα καλάθια τους σε μεγάλο πανέρι. Παίρνοντας τους στήμονες από αυτό ένας γαλάζιος πίθηκος δημιουργεί δέσμες που τις προσφέρει σε επιβλητική γυναικεία μορφή καθισμένη ψηλά σε βαθμιδωτό βάθρο.

Με πλούσια αμφίεση και πολύτιμα κοσμήματα, φρουρούμενη δε από ένα γρύπα, η μορφή αυτή έχει χαρακτηριστεί ως η θεά της φύσης, η Πότνια, υπό την εποπτεία της οποίας συντελείται η συλλογή του πολύτιμου προϊόντος της θηραϊκής γης.

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Doumas, C., *Thera: Pompeii of the Ancient Aegean*, London, Thames and Hudson, 1983.
- Marinatos, N., *Art and Religion in Thera. Reconstructing a Bronze Age Society*, Athens, 1984.
- Μαρινάτος, Σ., *Ανασκαφαί Θήρας I-VII*, Αθήναι, Αρχαιολογική Εταιρεία, 1967-1976.
- Μιχαηλίδου, Α., *Ακρωτήρι Θήρας: Η μελέτη των ορόφων στα κτήρια του οικισμού*, Αθήναι, Αρχαιολογική Εταιρεία, 2001.
- Morgan, L., *The Miniature Wall Paintings of Thera*, Cambridge University Press, 1988.
- Ντούμας, Χ., *Οι τοιχογραφίες της Θήρας*, Αθήνα, Ίδρυμα Θήρας Π.Μ. Νομικός, 1992.
- Παλυβού, Κ., *Ακρωτήρι Θήρας. Η οικοδομική τέχνη*, Αθήνα, Αρχαιολογική Εταιρεία, 1999.
- Ραλγνου, C., *Akrotiri, Thera: An Architecture of Affluence 3,500 Years Old*, Prehistory Monographs 15, Philadelphia, INSTAP Academic Press, 2005.
- Ραργιαννοπούλου, Α., *The Influence of Middle Minoan Pottery on the Cyclades*, SIMA, Göteborg, 1991.
- Σωτηρακοπούλου, Π., *Ακρωτήρι Θήρας: Η Νεολιθική και η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού επί τη βάση της κεραμικής*, Αθήνα, Αρχαιολογική Εταιρεία, 1999.
- Τελεβάντου, Χ.Α., *Ακρωτήρι Θήρας: Οι τοιχογραφίες της Δυτικής Οικίας*, Αθήνα, Αρχαιολογική Εταιρεία, 1994.

ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ 324-325: Μεγάλη τοιχογραφική σύνθεση από το Δωμάτιο 9 της Ξεστής 3 στον δεύτερον όροφο: ανάγλυφες διπλές ταινίες διερχόμενες από κρίκους δημιουργούν πλέγμα ρόμβων σε τρεις σειρές. Κάθε ρόμβος περικλείει τέσσερις ρόδακες γαλάζιου χρώματος στην άνω και την κάτω σειρά, ωχροκίτρινου στην μεσαία.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

- © Αρχείο Ανασκαφών Ακρωτηρίου Θήρας: ΣΕΛ. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 34, 39, 43, 44, 53, 54, 55, 56, 57 (πάνω), 62 (πάνω), 67, 68 (κάτοψη), 72 (κάτοψη), 77 (τα αγγεία), 84 (κάτω), 85, 94, 96, 97 (πάνω), 101, 103, 110, 111, 120 (αριστερά, στο μέσον), 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 150, 156, 168 (πάνω), 170 (πάνω), 198 (πάνω), 200, 210, 215 (πάνω), 217, 219, 220, 221, 227 (πάνω), 228 (πάνω).
- © Φωτογραφικό Αρχείο Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου: ΣΕΛ. 58-59, 74, 75.

ΧΡΙΣΤΟΣ Γ. ΝΤΟΥΜΑΣ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ
Θ Η Ρ Α

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ
ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ

ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ : INDIGO GRAPHICS A.E.
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ : ΝΙΚΟΣ ΛΑΓΟΣ, ΕΛΙΖΑ ΚΟΚΚΙΝΗ
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ : ΛΟΥΚΙΑ ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗ
ΕΚΤΥΠΩΣΗ : ΦΩΤΟΛΙΟ & ΤΥΡΙΚΟΝ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Γ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Ε.Ε.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ : ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ
ΕΙΡΗΝΗ ΛΟΥΒΡΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΥΤΟ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ ΧΑΡΤΙ HANNOART SILK 170 ΓΡΑΜΜ.
ΣΕ 1.500 ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2016 ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

